

GÂNDIREA

ANUL XIV—Nr. 5

MAI 1935

S U M A R U L :

SPAȚIUL MIORITIC POETUL RASEI

LUCIAN BLAGA : Spațiul mioritic	225
V. VOICULESCU : Poesii	234
VICTOR ION POPA : Puful de mocan	236
GH. TULEȘ : Sonete	241
DAN BOTTA : Charmion sau despre muzică	245
TOMA VLĂDESCU : Menirea cărturarilor sau despre o altă trădare a lor	249
DRAGOȘ PROTOPOPESCU : Glas de primăvară	257
NICHIFOR CRAINIC : George Coșbuc, poetul rasei noastre	258

IDEI, OAMENI, FAPTE

ȘERBAN IONESCU : Creștinismul și statul	268
MARIELA SEULESCU : Dela femeniism la feminitate	270
FILOMELA BRĂȚIANU : Aspecte din literatura germană actuală	271

CRONICA LITERARA

OVIDIU PAPADIMA : Madăch : tragedia omului—tradusă de Octavian Goga ; Tudor Vianu ; Ion Barbu	274
--	-----

CRONICA SPECTACOLELOR

TOMA VLĂDESCU : Teatre bucureștene	277
--	-----

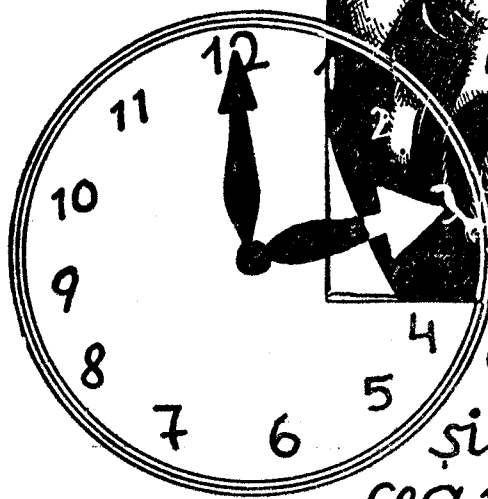
CRONICA MARUNTA

TOMA VLĂDESCU : Moartea lui Panaft Istrati	279
V. V. : «Gândirea» și alegerile dela S. S. R.	279
NIȚĂ MIHAI : O izbândă a presei teologice	280

DESENE IN INTERIOR : Demian și Șt. Dimitrescu.

EXEMPLARUL 20 LEI

In 24
ore

dispare
și tusea
cea mai gravă!

AI IMPRESIA CA N'O SA SE MAI
ISPRAVEASCA

nici odată tusea aceasta care par'că sparge
pieptul. Ca și când de departe s'ar auzi
sunetul strident al unui gong, așa sună
și zgomutul tusei:

N'o să ia starea asta nici odată sfârșit?
Câte suferinți mai are de îndurat bietul
bolnav?

NICI UNA, dacă o mână iubitoare îi
întinde la timp leacul sigur care-i ia rău
în 24 ore.

Cele mai rezistente cazuri cedează la
SIROP RAMI, plăcut la gust și neîn-
trecut în efect.

Tusea dispare, pieptul se ușurează și
bolnavul se însănătoșeste.

SIROP-RAMI

LA FARMACII ȘI DROGUERII

GÂNDIREA

SPAȚIUL MIORITIC

DE

LUCIAN BLAGA

lui Vasile Băncilă

Se profesa cândva o teorie, după care muzicii i se cuvine întâietatea în ierarhia filosofică a artelor. Teoria aparține, precum se știe, unui cunoscut gânditor german; ea mai e pomenită nu arareori încă și astăzi, dar poate mai mult pentru frumusețea și virtuțile ei de sugestie, decât pentru justetea ei, devenită cu totul problematică. Legitimarea poziției singulare și privilegiate a muzicii se încerca printr'o idee metafizică. Muzica, artă mare și nedegradată, descinzând de dincolo de paravanul formelor crono-spațiale, ar exprima deadreptul însuși fondul unic, cu adâncimi iraționale și aproape insondabile, al existenței. Celelalte arte, oricât de olimpice le-ar fi ambițiile, ar fi condamnate să lămurească în focul lor mai curând formele platonice de obiectivare a fondului metafizic decât fondul însuși. Muzica ar reda însuși isvorul subteran și permanent al existenței, câtă vreme celelalte arte ar avea chemarea de a ne pune în contact cu formele paradigmatică, derivate, și de plan secund, ale fondului în chestiune. Muzicienii, cu prestigiul astfel înălțat de-a dreapta metafizicei, s'au simțit, precum dela sine se înțelege, cu deosebire măguliiți de argumentele de rezonanță orfică ale acestei teorii. Dar teoria mai trebuia să măgulească și preferința știută a spiritului german, manifestată intempestiv față de arta în al cărei graiu complex s'a exprimat sufletul imnic-religios al unui Bach, cel jucăuș-senin al unui Mozart, sau cel tragic-tumultuos al unui Beethoven, realizând acele culmi de spiritualitate, cu cari nu pot fi puse în comparație decât ceresc înălțatele catedrale gotice, sau jocul clădit pe fatum și pe bolți de Hades al tragediei antice. Oricât de ispitiitor ar fi, nu intenționăm să intrăm, nici critic, nici admirativ, în amănuntele și arabescurile unei teorii, în care, după părerea noastră, se oglindește mai mult o stare de spirit a nordului muzical, decât raporturile reale dintre artă și „lucrul în sine“. Pentru circumstanțele cari ne îndeamnă să amintim teoria, vom admite totuși într'un sens un primat al muzicii. Suntem dispuși să recunoaștem muzicii o întâietate, dar nu pe scara rezonanțelor metafizice, ci ca mijloc de expresie al unui fond mai adânc, ca mijloc de expresie al fondului sufletesc subconștient al nostru. Întâietatea aceasta nu înseamnă totuși un privilegiu exclusiv al muzicii. Aceasta se va vedea și din termenii problemei, ce ne preocupă în paginile de față.

Subt epiderma sufletului nostru, care este „conștiința“, știm sau bănuim că există structuri și se petrec procese și lucruri, cari abea dacă au început să fie scoase la lumină. Despre adâncimile subconștiente ale sufletului s'ar putea cu bună dreptate repeta, într'un ton mai puțin tânguitor firește, cuvintele hamletiene: sunt în cer și pe pământ lucruri,

pe cari nici nu le visează înțelepciunea noastră scolastică. Ideea despre subconștient, ca o complexă realitate psihică, și nu numai fiziologică, mai întâmpină dintr'o parte sau alta, acre împotrivi critice. Nouă ni se pare însă una din ipotezele cele mai bine întemeiate. Și clădim pe ea. Nimic nu ne împiedică să investim muzica oarecum cu un mai pronunțat dar de a exprima „celălalt țărâm“ al sufletului, decât îl posedă artele surori. Mai ciudat ni se pare că muzicii trebuie să-i atribuim posibilitatea de a exprima, mai revelator decât celelalte arte, tocmai acele conținuturi, năzuinți și perspective ale subconștientului, față de cari la întâia privire s'ar crede că ea, prin firea ei, se găsește în situația unei deficiențe. S'a afirmat de atâtea ori că muzica e o artă a succesiunii, și că redusă la posibilitățile inerente materiei ei — sunetul, tonul — ea nu ar avea nici un punct de contact cu — lumea spațiului. Această părere, devenită formulă, concentrează în sine o bună doză de superficialitate și de ieftin convenționalism. Să ascultăm odată o pasiune sau o cantată de Bach. Să ne așezăm cu totul în câmpul sonor al acestei muzici, îngăduindu-i să-și realizeze prin inducțiune toate liniile ei de forță în sufletul nostru. Și încă înainte de a ne descleșta din îmbrățișarea vrăjitoarească, să ne întrebăm: în ce orizont spațial trăește sufletul, care vorbește despre sine în această muzică? Răspunsul, singurul posibil, fiindcă singurul evident, și-l va putea da oricine fără caznă: există în muzica lui Bach, vibrant și coplesitor rostit, un orizont spațial, și încă unul de-o structură cu totul specifică: orizontul infinit, infinit în toate dimensiunile sale alcătuitoare! Se ghicește felul orizontului — din ritmul și din linia interioară a muzicii, așa cum din sborul paserii ghicești lărgimea spațiului, pe care ea-l simte în preajmă. Constatarea închide în sine desigur și un paradox: artele anexate, prin mijloacele și structura lor, spațiului, cum sunt pictura sau arhitectura, nu isbutesc să dea glas tot atât de convingător, aceluși vast orizont spațial, cum e în stare pasiunea, cantata sau fuga lui Bach. Dar nu acest paradox, vrednic de altfel de a forma obiectul unor analize aparte ne interesează aci. Paradoxul e interesant pentru noi numai sub unul din aspecte. Ni se arată că purtăm în subconștientul nostru orizonturi spațiale, cari tind așa de mult să se exprime, încât se exprimă și cu mijloacele ce par cu totul improprii scopului. Virtuțile expresive ale muzicii se dovedesc isbitor prin acest fapt.

Repetând experiența încercată cu muzica lui Bach și asupra altor exemple, se va vedea că orizonturile spațiale, cari se rostesc prin mijlocirea muzicii, nu sunt totdeauna unul și același, ci foarte variate. Ori căruia dintre cititorii noștri i s'a oferit vreodată prilejul să audă un cântec popular rusesc. Invităm cititorul să-l asculte încă odată, aievea sau în amintire, și pătruns de particulara melancolie și de rumoarea de desnădejde a cântecului, să se întrebe: în ce orizont spațial trăește, scandându-și-l interior, sufletul uman care-și spune *astfel* și în *acest* graiu suferința? Se va găsi fără greutate, că în cântecul acesta răsună ceva din tristețea unui suflet, care stătător sau călător, simte că nu-și va putea niciodată ajunge ținta, adică ceva din desnădejdea sfâșietoare a de necuprinsului. În fața nedumeririlor noastre se ivește, lămuritor pentru ceea ce căutăm, planul infinit al stepei, ca fundal și perspectivă a cântecului rusesc. — Alt exemplu: să ascultăm un cântec alpin, cu acele gălgări ca de cataracte, cu acele ecouri suprapuse, strigate ca din guri de văgăuni, cu acel duh vânjos și înalt și teluric, sgrunțuros ca stânca și pur ca ghețarii. Presimțim și în dosul acestor cântece alpine un orizont spațial propriu lor și numai lor: spațiul înalt, și abrupt ca profilul unui fulger, al marelui munte. Sau: să ascultăm un cântec de dans argentinian, unul din cântecele astăzi așa de popularizate prin discurile mecanice. S'a intrupat, în ritm și'n învăluiele de sunet, și în aceste cântece de acordeon o melancolie, o melancolie fierbinte a cărnii, stărnită solar în omul ce așteaptă deslegarea de o tensiune interioară în mijlocul pampelor sudamericane,

fără nădejde, tensiunea fiind așa de mare că nimic n'o poate rezolva. E vorba și aci de o stare interioară, crescută firesc și cronic în mijlocul unui anume orizont. Intre dor și țință se interpune parcă în sufletul sudamericanului totdeauna distanța invincibilă a pampelor. Subliniem în acest exemplu nu atât înrăurirea peisajului asupra muzicei, ci modul cum peisajul se integrează în angrenajul unui suflet, dobândind accente din partea acestuia. — Să ne întoarcem însă spre exemple din nemijlocita noastră apropiere. Să ascultăm — cu aceeași intenție de a tălmăci în cuvinte un orizont sufleteș — o doină de-a noastră. După ce ne-am obișnuit puțin cu chiromanția ascunselor fundaluri, nu e greu să ghicim deschizându-se și în dosul doinei un orizont cu totul particular. Acest orizont e: plaiul. Plaiul: adică un plan înalt, deschis, pe coamă verde de munte, scurs mulcom în vale. O doină cântată, nu sentimental — orășenește de artiste în costume confecționate, și nici de țiganul dela mahala dedat arabescurilor inutile, ci de o țărană sau de-o băciță, cu sentimentul precis și economic al cântecului, și cu glasul expresie a sângelui, care zeci de ani a urcat munții și a cutreerat văile sub îndemnul și porunca unui destin, evocă un orizont specific: orizontul înalt, ritmic și indefinit alcătuit din deal și vale.

Ni se va reflecta că, întru cât punem în ecuație un cântec cu un orizont, nu facem decât să stabilim, ceea ce de atâtea ori s'a făcut aiurea, relațiunea dintre muzică și un anume peisaj. Dar cele stabilite nu au decât funcția unei prime aproximații întru definirea tezei mai depărtate, spre care ne îndrumăm. Să precizăm și să diferențiem lucrurile pe rând. Vom accentua mai întâi că în relațiunea, pe care tocmai o făcurăm, nu e atât vorba de un peisaj privit global, ci mai curând despre un orizont în care esențialul e structura spațială ca atare, fără de altceva și fără de umplutura pitorescului, adică despre un orizont spațial și despre accentele sufletești, pe cari orizontul le dobândește din partea unui destin uman, al unui destin alcătuit din anume duh și din anume sânge, din anume drumuri, din anume eliberări și din anume suferinți. Relațiunea, despre care vorbim, și care într'o întâie aproximație pare o simplă corespondență între cântec și peisaj, vom adânci-o tot mai mult, până acolo unde ea devine revelatoare pentru însăși ființa omenească și într'un chip pentru modul creator al omului.

Felurite momente și împrejurări ne sfătuesc să căutăm orizontul, ce vibrează rezonant într'un cântec, mai curând în sufletul omenesc, decât în peisaj. Cu aceasta ne îndrumăm spre miezul problemei, ce ne preocupă. Răsună într'un cântec nu atât peisajul, plin și concret, al humei și al stâncilor, al apei și al ierburilor, ci înainte de toate un spațiu sumar articulat din linii și accente, oarecum schematic structurat, scos în orice caz din contingențele naturii imediate, un spațiu cu încheeturi, și vertebrat în statica și dinamica sa esențială. Cărei împrejurări singulare i se datorește faptul că un anume spațiu poate în genere să răsună într'un cântec? Ni se pare că răspunsul nu poate fi decât unul singur: un anume spațiu vibrează într'un cântec fiindcă spațiul acesta există undeva, și într'o formă oarecare, în chiar substraturile sufletești ale cântecului. Rămâne numai să vedem cum trebuie să ne inchipuim „spațiul“ ca factor sufleteș creator, adică ce mod de existență trebuie să-i atribuim.

Morfologia culturii (un Frobenius, un Spengler, și alții) precum și istoria artelor (un Alois Riegl, un Worringer) în lucrări, cari fără deosebire înseamnă tot atâtea monumente de pătrundere și de intuiție, s'au străduit să elucideze rolul ce pare a-l juca în înjghebarea unei culturi sau în crearea unui stil de artă „sentimentul spațiului“, propriu oamenilor dintr'un anume loc. Frobenius, anticipând, mai inspirat uneori, dar și mai incontrolabil, cu vre-o douăzeci de ani unele idei spengleriene, a arătat în domeniul etnografic, apăsând asupra unui material proaspăt descoperit, legătura dintr'o anume cultură

și un anumit sentiment al spațiului. Diferențind culturile africane în două mari blocuri, hamitic și etiopic, Frobenius atribuie fiecăreia un sentiment specific al spațiului, adică culturii hamitice sentimentul spațial simbolizat prin imaginea peșterii boltite, iar culturii etiopice sentimentul spațial al infinitului. Frobenius privește culturile ca niște plante, care cresc în atmosfera de seră a unui anumit sentiment spațial. Spengler, în monumentală și mult discutată sa operă de filosofie a culturii, aplică același punct de vedere asupra culturilor mari istorice, deosebindu-le după același criteriu spațial, și punând o membrană impermeabilă și monadică între ele. După Spengler, latura cea mai caracteristică a fiecărei culturi e tocmai specificul ei sentiment al spațiului. Nu vom expune nici măcar sumar teoria spengleriană, despre care suntem în drept să presupunem că fiecare cititor are o vagă idee, dacă nu din textul original, cel puțin din rezumate și din recenzii. Ne vom îngădui totuși să amintim, pentru improspătarea memoriei cititorului, și ca puncte de reper, modurile sentimentului spațial, implicate după Spengler, de câteva dintre marile culturi. Cultura faustiană a apusului, o cultură a sbuciumului sufletesc, a setei de expansiune, a perspectivelor, implică sentimentul simbolizat prin spațiul infinit tridimensional (ca etiopicul la Frobenius). Cultura greacă antică, apolinică, măsurată, luminoasă, implică spațiul limitat, rotunjit, simbolizat prin imaginea corpului izolat. Cultura arabă, magică, de-un apăsător fatalism, de a cărei descoperire în toată amploarea ei Spengler e cu osebire mândru, ar avea ca substrat sentimentul spațiului-boltă (a se confrunta cu hamiticul lui Frobenius). Vechea cultură egipteană implică sentimentul spațial al drumului labirintic care duce spre moarte (a se compara cu „sfiala de spațiu“ la Alois Riegl). Teoria aceasta a „sentimentului spațial“, definit din partea morfologilor citați în funcție de peisajul în care apare o cultură, nu ne satisface în mai multe privințe. Teoria întâmpină serioase dificultăți peste cari, așa cum e formulată, ea nu poate să treacă. Într'un studiu mai vast, gata în manuscris, ne ocupăm mai pe larg cu aceste dificultăți și propunem o nouă teorie pentru înlăturarea lor. În studiul nostru vorbim despre „orizonturile subconștientului“. Arătăm acolo — cu argumentația necesară — că factorul, pe care morfologia culturii sau istoria artelor îl interpretează ca sentiment al spațiului, nu e propriu zis un sentiment, cu atât mai puțin un sentiment conștient, și că factorul nu ține nici exclusiv de sensibilitatea noastră crescută într'un anumit peisaj, ci e ceva psihologic mult mai profund. În studiul nostru transpunem toată problematica spațială depe tărâmul morfologiei culturii, pe planul psihologiei adâncimilor, adică al acelei psihologii care vede în subconștient, sau în inconștient, nu un simplu „diferențial de conștiință“, ci o realitate psihică foarte complexă, o realitate care ține oarecum de ordinea magmelor. O mulțime de dificultăți se înlătură cu ușurință prin această transpunere. Nu e locul să intrăm în amănunte. Insemnăm numai: ceea ce morfologii interpretează ca sentiment spațial în funcție de un anumit peisaj, devine în teoria noastră „orizont spațial“, autentic și nediluat, al „subconștientului“, unde subconștientul nu are numai un sens liminar de „conștiință infinit scăzută“, ci sensul complex al unei vieți sufletești ample structurate și relativ sieși suficiente. „Orizontul spațial“ al subconștientului, scos și rupt din înlanțuirea condițiilor exterioare și cristalizat ca atare, persistă în identitatea sa indiferent de variațiunea peisajelor din afară. Orizontul spațial al subconștientului, înzestrat cu o structură fundamentală și orchestrat din accente sufletești, trebuie socotit ca un fel de cadru necesar și neschimbăcios al sufletului nostru subconștient. Subconștientul se simte organic și inseparabil unit cu orizontul spațial, în care s'a fixat ca într'o cochilie; el nu se găsește, numai într'o legătură, laxă și labilă, dela subiect la obiect cu acest spațiu, cum se găsește conștiința față de peisaj. Supusă contingentelor celor mai capricioase, conștiința e dispusă să-și trădeze în orice moment peisajul. Subconștientul nu tradează. Orizontul spațial al subconștientului

e deci o realitate sufletească mai adâncă și mult mai eficace decât ar putea să fie vreodată un simplu sentiment. Pentru a ne putea explica unitatea stilistică a unei culturi, fenomen atât de impresionant, credem că nu putem recurge nici numai la peisaj, nici la sentimente în legătură fățișă cu peisajul. Adâncimea fenomenului necesită o explicație prin realități sufletești de altă greutate. Ori, un orizont spațial al subconștientului poate fi cu adevărat o asemenea realitate sufletească. Orizontul spațial al subconștientului poate cu adevărat dobândi rolul de factor determinant în structurarea stilistică a unei culturi sau a unei spiritualități, fie individuale, fie colective. Cum orizontului spațial al subconștientului îi atribuim o funcție plastică și determinată, putem să-l numim și „spațiu-matrice”. — Din teoria noastră se desprinde în chip firesc un fapt, pe care morfologia nu-l putea asimila. Faptul e acesta: poate să existe uneori o contradicție între structura orizontului spațial al subconștientului și structura configurativă a peisajului, în care trăim și în care se desfășoară sensibilitatea conștientă. Această incongruență de orizonturi, pentru ilustrarea căreia se pot invoca suficiente exemple istorice, nu poate fi lămurită în cadrul morfologiei culturii, care după cum știm raportează sentimentul spațiului la structura peisajului. Deasemenea tot numai prin teoria noastră despre spațiu-matrice ca factor subconștient, se poate lămuri de ce uneori, sau chiar foarte adesea, în unul și același peisaj pot să coexiste culturi sau duhuri cu orizonturi spațiale fundamental diferite.

În cadrul problematicei, pe care o expunem, ne-am pus nu odată întrebarea dacă nu s'ar putea găsi sau construi ipotetic un spațiu-matrice, sau un orizont spațial subconștient, ca substrat sufletec al creațiilor anonime ale culturii populare românești. Subiectul merită riscul oricăror eforturi. Ne surâde găsirea unei chiei de aur, cu care se pot deschide multe din porțile monadei românești. Dar poate nu e necesar să se restrângă cercetarea exclusiv asupra culturii populare românești. Spațiu-matrice, ce urmează să fie ipotetic închipuit, ar putea să fie un pervaz, până la un punct comun unui grup întreg de popoare, bunăoară popoarelor balcanice. Firește că pe noi ne interesează aici fenomenul românesc. Din lipsă de material documentar trebuie să facem abstracție de toți vecinii, și mai ales de problema în ce măsură acești vecini au fost contaminați de duhul spațiului nostru.

Cântecul, ca artă care talmăcește cel mai bine adâncurile subconștientului, revelează și ceace ne-am învoit mai înainte să numim „orizont spațial al subconștientului”. În ordinea de idei, ce ne-o impunem, „doinei” îi revine desigur o însemnătate, care n'a fost încă niciodată subliniată în toată semnificația ei. În adevăr, doina, cu rezonanțele ei, ni se înfățișează ca un produs de-o transparență desăvârșită: în dosul ei ghicim existența unui spațiu-matrice, sau al unui orizont spațial, cu totul aparte. Într-o primă aproximație am adus doina în legătură cu „plaiul”, așa cum cântecul rusesc a fost adus în legătură cu „stepa”. Să facem un pas înainte. Să adâncim problema și perspectivele potrivit teoriei noastre despre orizonturile subconștientului. Orizontul spațial al subconștientului e înzestrat cu accente sufletești, cari lipsesc peisajului ca atare. Fără îndoială că și în doină găsim un asemenea orizont părtaș la accente sufletești: se exprimă în ea melancolia, nici prea grea nici prea ușoară, a unui suflet care suie și coboară, pe un plan ondulat indefinit, tot mai departe, iarăși și iarăși, sau dorul unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorții, și care totdeauna va mai avea de trecut încă un deal și încă un deal, sau duișia unui suflet, care circulă sub zodia unui destin ce-și are suiful și coborișul, înălțările și cufundările de nivel, în ritm repetat, monoton și fără sfârșit. Cu acest orizont spațial se simte organic și inseparabil solidar sufletul nostru subconștient, cu acest spațiu-matrice, indefinit ondulat, înzestrat cu *anume* accente, cari fac din el cadrul unui *anume* destin. Cu acest orizont spațial se simte solidar ancestralul suflet românesc, în

ultimele sale adâncimi, și despre acest orizont păstrăm undeva, într'un colț înlăcrimat de inimă, chiar și atunci când am încetat de mult a mai trăi pe plaiu, o vagă amintire paradisiacă

Pe-un picior de plaiu,
pe-o gură de raiu.

Să numim acest spațiu-matrice, înalt și indefinit ondulat, și înzestrat cu specificile accente ale unui anume sentiment al destinului: *spațiu mioritic*. Acest orizont, neamintit cu cuvinte, se desprinde din linia interioară a doinei, din rezonanțele și din proiecțiunile ei în afară, dar tot așa și din atmosfera și din duhul baladelor noastre. Acest orizont, indefinit ondulat, se desprinde însă, ceea ce e mult mai important, și din sentimentul destinului, din acel sentiment care are un fel de supremație asupra sufletului individual, etnic sau supraetnic. Destinul aci nu e simțit nici ca o boltă apăsătoare până la disperare, nici ca un cerc din care nu e scăpare, dar destinul nu e nici înfruntat cu acea încredere liberă și nemărginită în propriile puteri și posibilități de expansiune, care așa de ușor duce la tragicul hybris. Sufletul acesta se lasă în grija tutelară a unui destin cu indefinite deafuri și văi, a unui destin care, simbolic vorbind, descinde din plaiu, culminează pe plaiu și sfârșește pe plaiu. Sentimentul destinului, încuibat subteran în sufletul românesc, e parcă și el structurat de orizontul spațial, înalt, și indefinit ondulat. De fapt orizontul spațial al subconștientului și sentimentul destinului le socotim aspecte ale unui întreg organic, sau elemente cari din momentul nunții lor, fac împreună un elastic, dar în fond inalterabil, cristal.

Admițând că sufletul popular românesc posedă un spațiu-matrice deplin cristalizat, va trebui să presupunem că românul trăește, subconștient, pe „plaiu“, sau mai precis în spațiul mioritic, chiar și atunci când de fapt și pe planul sensibilității conștiente, trăește de sute de ani pe bărăgane. Șesurile românești sunt pline de nostalgia plaiului. Și de vreme ce omul dela șes nu poate avea în preajmă acest plaiu, sufletul își crează pe altă cale atmosfera acestuia: cântecul îi ține loc de plaiu.

Solidaritatea sufletului românesc cu spațiul mioritic are un caracter astupat, subconștient, de foc îngropat, nu de efervescentă sentimentală sau de fascinație conștientă. Se probează încă odată că aici ne mișcăm prin zonele „celuilalt țărâm“ al sufletului, sau într'un domeniu de psihologie a adâncimilor. Aderențele acestea spațiale aparțin etajelor subterane ale existenței noastre sufletești, dar ele ies la iveală în cântec și în vis. Ploile pânzișe și singurătatea stelară a plaiului fac pe ciobanul nostru nu odată să-și blesteme zilele, pe care le trăește în tovărășia înălțimilor. Sentimentele ciobanului, descărcate în floarea unei înjurături, iau adesea un caracter de adversitate față de plaiu, totuși subconștient ciobanul rămâne solidar, organic solidar cu acest plaiu, în care el nu va schița niciodată un gest de evadare. „Spațiul mioritic“ face parte integrantă din ființa lui. El e solidar cu acest spațiu, cum e cu sine însuși, cu sângele său și cu morții săi. Când cântă, se întâmplă să iasă la lumină această solidaritate, ca în acel suprem cântec, care s'a moștenit din veac în veac, și în care Moartea pe plaiu e asimilată în tragica-i frumusețe cu extazul nunții.

Soarele și luna
Mi-au ținut cununa.
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași,
Preoți, munții mari,
Paseri, lăutari,
Păsărele mii,
Și stele făclii!

Sentimentul destinului propriu sufletului popular românesc s'a întrepătruns, cu plasticizări și adânciri reciproce de perspectivă, cu orizontul mioritic. În acest aliaj indivizibil ne putem închipui cum a pătruns spațiul mioritic, ca o aromă, toată înțelepciunea de viață a poporului. Indrumând cercetările pe această cale, vom întâlni toate atitudinile hotărît caracteristice ale sufletului popular. Să nu pierdem însă nici un moment din vedere că ne găsim pe un teren al nuanțelor, al atmosferei, al înefabilului și imponderabilului. Sigur e că sufletul acesta, călător sub zodia dulci-amare, nu se lasă copleșit nici de-un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere față de puterile naturii sau ale sorții în care el nu vede vrășmași definitiv. De-un fatalism pus sub surdina de-o parte, de-o încredere niciodată excesivă de altă parte, sufletul acesta este, ceea ce trebuie să fie un suflet, care-și simte drumul suind și coborînd, și iarăși suind și iarăși coborînd, ca sub îndemnul și'n ritmul unei eterne și cosmice doine, de care i se pare că ascultă orice mers.

Idea formulată de noi schițează numai câteva sugestii. Rămâne să se vadă, pe temelul unui serios material documentar, în ce măsură realizările concrete ale sufletului românesc, creații și forme, se resimt de structura indefinit ondulată a spațiului său. Efectul trebuie să se remarce în diverse aspecte. Să atragem atențiunea bunăoară asupra unui aspect al modului de așezare a caselor. Cel ce a colindat odată pe plaiuri, a remarcat desigur, cum, pe cutare vârf stă tupilată o așezare ciobănească, dominând de acolo de sus până în vale, și cum trebuie să rotești binișor privirea pentru a desluși chiar pe celălalt piept de plaiu o altă așezare asemenea; ceva din ritmul: deal-vale -- a intrat în această ordine de așezări. Coborînd pe șesuri, vom băga de seamă, că această ordine și acest ritm, deal-vale, se păstrează întrucâtva și'n așezările sătești dela șes, cu toate că aci ordinea în chestiune ar părea deplasată și fără sens. Casele în satele românești dela șes nu se alătură în front înlănțuit, dărz și compact, ca verigele unei unități colective (a se vedea satele săsești), ci se distanțează, fie prin simple goluri, fie prin intervalul verde al ogrăzilor și al grădinilor, puse ca niște silabe neaccentuate între case. Această distanță, ce se mai păstrează, e parcă ultima rămășiță și amintire a văii, care desparte dealurile cu așezări ciobănești. Se marchează astfel și pe șes intermitența văilor, ca parte integrantă a spațiului indefinit ondulat. E aci un fenomen de transpunere, vrednic de-a fi reținut, și izvorit dintr'o anume constituție sufletească.

Nu s'a creiat până astăzi un stil arhitectonic monumental românesc, dar aceasta nu e neapărat necesar spre a putea vorbi despre duhul arhitecturii, care se revelează pe deplin și într'o simplă casă țărănească sau într'o bisericuță îngropată sub iarbă și urzici. Cât privește formele și construcția arhitecturală a caselor țărănești ni se pare a putea semnala cel puțin un efect negativ, dar învederat, al specificului nostru orizont spațial. Efectul se vedește mai ales făcând o comparație cu arhitecturile cari implică alte orizonturi. Se știe bunăoară cum casa rusească cedează în formele ei arhitectonice, tendinței de expansiune în plan. Casa rusească face, față de cea românească, *risipă* de spațiu. Orizontul plan o invită să se — *întindă*. Tot așa se știe cum arhitectura apuseană, și mai ales nordică, manifestă — nu se știe la ce chemare a cerului — o evidentă tendință de expansiune în *înalt*. Intervin în amândouă cazurile, cu pecetea lor, orizonturile spațiale specifice oamenilor și locurilor. Devremece orizontul spațial, indefinit ondulat, al nostru, zădărnicește din capul locului o expansiune fie în plan fie în înalt, vom surprinde geniul nostru arhitectonic pe o poziție intermediară, care păstrează atenuate în drept echilibru cele două tendințe opuse. Orizontul specific împiedică hipertrofia dimensională în sens unic, și intervine astfel cel puțin negativ în determinarea formelor arhitecturale.

E greu de spus întru cât firea metrică a poeziei noastre populare ar putea să ne ser-

vească un argument, alături de toate celelalte, în favoarea tezei despre orizontul specific. Poezia noastră populară se consumă în orice caz într-o simpatie exclusivă față de versul constituit din silabe accentuate și neaccentuate, una câte una, adică față de ritmul alcătuit din deal și vale sau din vale și deal. Metrica aceasta manifestă în același timp o vădită fobie față de săltărețul dactil. Găsim ce-i drept și intercalări dactilice sau anapestice, dar acestea nu se desvoltă, ci dispar înghițite de ondulația ritmică, deal-vale, care străbate puternic, ca o legănare lăuntrică toată poezia. Se va răspunde că metrica, generată din dactil sau anapest, nu zace în firea limbii noastre. Sau că această metrică ar fi prea savantă pentru poezia populară. Ultimul argument nu e decisiv deoarece vechea poezie populară grecească cunoștea foarte bine metrica aceasta. Iar întâiul argument, întemeiat pe firea limbii noastre, nu constituie o explicație. Problema tocmai aici începe. Limba românească și-a creiat, probabil concomitent cu constituirea ritmică a spațiului nostru, un ritm interior, care a făcut-o mai aptă pentru metrica întemeiată pe troheu și iamb, decât pentru metrica desvoltată din celelalte unități ritmice. Ritmul acesta interior a dat limbii noastre pecetea, ce și-o va păstra pentru totdeauna, o pecete sub presiunea căreia versificația trebuia în chip inevitabil să adopte anume forme și să refuze altele.

Spuneam că orizontul spațial al subconștientului e alcătuit din structuri esențiale, din tensiuni, din ritmuri, din accente. Orizontul subconștientului îl închipuim totdeauna întretesut cu un sentiment al destinului. E greu de precizat care este factorul inițial. Afirmăm doar, că în cazurile când sentimentul destinului e factorul primar, atunci un anume spațiu-matrice se poate naște și cristaliza aproape în orice fel de peisaj. Peisajul ar juca deci un rol cu totul periferic și aproape irelevant în constituirea spațiului-matrice. Avem însă de-a face aici cu un fapt teoretic asupra căruia discuția rămâne deschisă. Mult mai controlabil ni se pare un alt fapt: în unul și același peisaj pot să coexiste suflete fixate subconștient asupra unor spații-matrice cu totul diferite. Un exemplu: de vre-o opt sute de ani saxonul din Ardeal, transplantat de undeva de pe malurile Rinului, își înalță în peisajul ardelenesc rosturile culturale și cetățenești, sobre și ca de piatră, în spiritul nealterat al spațiului său gotic, de ieri și de totdeauna. Sămânța permanentă a acestui duh saxonul a adus-o cu sine de aiurea și o păstrează cufundată în râul sângelui său, precum aurul miraculos în matca legendarului fluviu. Iar alături, trecând legănat cu turmele pe lângă înaltele și negrele turnuri și cetăți, cari vorbesc despre un alt destin, ciobanul valah își slăvește din fluier, suind și coborând, spațiul său, care e numai al său. Sunt două feluri de oameni, cari trăiesc în același peisaj, dar în spații diferite. Deși nespuse de aproape unul de celălalt, ei sunt așa de distanțați prin spațiile-matrice, că opt sute de ani de viațuire megieșă, n'au fost suficiente să șteargă și să înfrângă depărtarea cealaltă, de pe planul subconștient dintre ei. Un lucru de care nu prea vor să țină seama cei cari aleargă după utopia inutilă și nerodnică a unui așa-zis „transilvăniezism” comun populațiilor etnice, cari trăiesc alături în acest peisaj.

Nici harnicii filologi, nici spornicii istorici nu sunt în situația să precizeze când s'a născut poporul românesc. Nu suntem desigur așa de copilăroși să căutăm o precizare calendaristică, dar o precizare teoretică și oarecum definitorie, am fi poate în drept să cerem. Limba a evoluat în etape infinitesimale, neconținut, neindicând însă nici o cezură dela care să datăm nașterea. Cât privește istoria, aceasta e o realitate mai recentă, ivită relativ târziu în raport cu existența neistorică, ce i-a premers. Numai considerațiile stilistice și de psihologie a adâncimilor, ne-ar putea pune în împrejurarea de a da un răspuns întrebării formulate. Poporul românesc s'a născut în momentul când spațiul-matrice a prins forme în sufletul său, spațiul-matrice sau orizontul subconștient specific, care alături de alți factori a avut darul să determine stilul interior al vieții sale sufletești.

Gratul românesc a putut să evolueze și să îndure mutațiuni, peisajul geografic a putut chiar să fie inconstant; ceea ce s'a păstrat, cu statornicie de cleștar, a fost dincolo de graiu și de peisaj, spațiul-matrice. — Cu un înconjur revenim la „plaiu“. Căci orizontul spațial subconștient a dat românului, oriunde s'ar fi găsit, nostalgia plaiului. Această nostalgie neinduplecată a purtat în vârsta de mijloc pe ciobanul valah pe toate coamele Carpaților, dela apa Dunării până'n Maramureș, de aci mai departe până'n Moravia, sau invers; și tot așa pe toate plaiurile jugoslave și până în Panonia, adică pretutindeni în limitele unui vast teritoriu, unde peisajul satisfăcea apetitul unui orizont subconștient. În veacurile crepusculare, în timpul lungului preludiu al formațiunilor etnice actuale, atunci când românul nu avea nici un fel de patrie, *plaiul*, sfântul plaiu, sancționat de-un anume sentiment al destinului, îi ținea loc de patrie.

Prea mult s'au întrebat cercetătorii, dela teoreticienii mediului până la morfologii culturii: care sunt efectele peisajului asupra sufletului omenesc? Și prea puțin: ce dobândește peisajul din partea sufletului omenesc? Disocierea întrebărilor se impune totuși. Căci, una e peisajul — punct de plecare a unei serii de efecte sufletești; altceva e spațiul-matrice ca orizont al subconștientului; și iarăși altceva e acelaș peisaj inițial, asupra căruia se revarsă, ca un conținut într'o formă, un anume sentiment omenesc al fatumului. Peisajul în acest din urmă înțeles e integrat într'un angrenaj sufleteesc. Peisajul devine receptacolul unei plenitudini sufletești; se intrupează în el un sentiment al destinului ca vântul în pânzele unei corăbii. Peisajul, în acest din urmă înțeles, e al doilea obraz al omului.

Viena-Pötzleinsdorf, Martie 1935

P O E S I I

DE

V. VOICULESCU

FRAGMENT DINTR'UN ARC DE TRIUMF LUI BEETHOVEN

Ascult, plecat sub arcul simfonic al durerii,
Coloanele sonore pornite către stele,
Arteziane imnuri din marmora tăcerii,
Melodice săruturi de inger capitele.

Pe uriașa frescă de muzică stau salbe
Zețele cântării, eterne simfonii,
Sonatele, fecioare cu line trupuri albe,
Cununi de ritm, centauri de-allegro 'n bătălii.

Triumf săpat în blocuri de sunete boltite,
Victorii iuși cu aripi de armonii în vânt,
In lănci de țipăt steaguri de plânsset despletite,
Eroul dus pe brațe de marșuri la mormânt.

C R E Ș T E M

Creștem, anii dulci se fac carne
Primăveri în unghii, peri, aripe...
Timp întemnițat e osul și iar ne
Steim, stalactite de clipe.

Creștem tari pentru înalta tristețe
Pentru a sufletului diafană povară.
Ah, nemuritoare tinerețe
Ce visai că m'ai sigilat cu primăvară.

CETATEA TIMPULUI

Cetatea timpului... nimeni nu mai iese.
Lumi adorm și se scoală infame,
Soarele-o cloci în furii ne'nțelese
Zidită din sete, din somn și din foame.

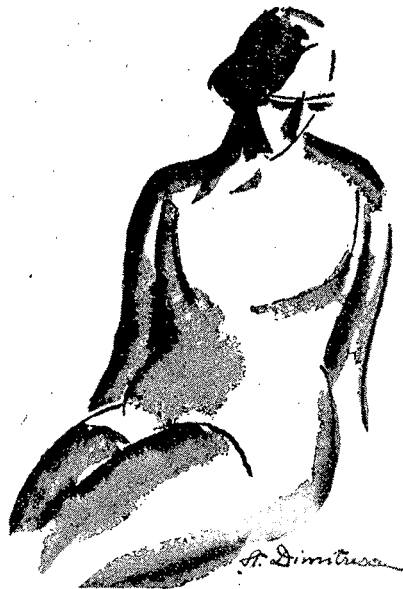
Demoni prinși în porțile vremii,
Trântite'ntr'o noapte fără veste,
Strigă: „dincolo aburi, dincoace viermii“...
Dar sufletul, sfânt desculț, trece lîn peste.

PIATRA ÎMBLÂNZITĂ

M e ș t e r u l

Surăde fiecărui și-l mângăe pe muchii.
Iar blocurile, brute sculate în picioare,
Iși simt sub gest o frunte și, desgoliți, genuchii
Acoperă pudoarea statuei viitoare.

Dar câte ascunzișuri sub dălți călăuzite,
Ce albe inspirații amar scrășniră dinții
Din mâna-i pân'să iasă o piatră îmblânzită
Cu limpedea măsură a trupului și-a minții.

PUIUL DE MOCAN

DE

VICTOR ION POPA

Locotenentul mecanic Siedler îl înțelegea pe Vlaicu și i-o spunea deseori: „Ești un copil crescut neregulat, flăcăule!” Iar celălalt râdea totdeauna, fiindcă tocmai asta credea și el despre sine însuși, în acele dese ceasuri, când își aducea aminte de vorbele lui nenea Dumitru, taică-său, care ofta căindu-se :

— „Nu’ș ce păcatele oi fi avut, da’mi închîpui că tot eu is de vină și nu mi-am dat toată rîvna, de n’ai ieșit tu om gătat la cap, ca lumea cealaltă...”

Numai că nenea Dumitru era om aspru și spunea vorbele acestea din suflet ponosit. Îi era amară inima văzând că truda lui și banii cei mulți, pe care îi cheltuește cu Aurel, îi tae mâinile de tată și nu mai poate ajuta cu nimic învățătura lui Ion, al doilea copil. Iar jertfa lui Ion, osândit să rămăe la bietul său plug cu toată scînteerea unui creer ascuțit și viu, nu-i răscumpărată prin nimic de învățătura fratelui mai mare.

Intr’adevăr, Aurel Vlaicu n’a fost nicicând un școlar cuminte, harnic, așa cum le place părinților să aibă, spre lauda lor de azi și cheazășia zilelor mai bune de mâine. Bă-etanul acesta oacheș, făcuse totdeauna numai ce-i tuna lui prin cap, iar bicele crâncene ale lui nenea Dumitru au obosit într’o bună zi, văzându-se neputincioase. Aurel era „prea drept” — așa ar zice Siedler — ca să se mai îndrepte și nici o primejdie din lume nu l-ar fi oprit să spue și să facă un lucru, atunci când socotea că trebuie să-l facă.

Dovadă e bătaia căzăcească, pe care i-a dat-o colegului de clasă de la Liceul reformat din Orăștie. Și doar acela era bine înfipt acolo, ca băiat de om cu stare și cu trecere deosebită la cei mai mari. Era bine sprijinit, iar Vlaicu știa ce-l așteaptă. I-a și spus-o :

— „Mă javră... dacă mai clănțani la mine, apăi eu nu ți-oi mai zice o vorbă, fără numai că te bușesc de nu-ți mai merge negoțul, cât îi mai chelălăi pe astă lume!”

Dar zadarnic l-au povățuit cei câțiva români care erau în aceeași clasă să nu-și primejduiască școala, punându-și mîntea cu roșcatul cel răutăcios și disprețuitor. Chiar sfaturile ascunse ale lui Rieder, profesorul cel tânăr de geometrie, pentru care Vlaicu avea o deosebită dragoste, au fost fără folos :

Fragment din „Maistorașul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu”, romanul vieții lui Aurel Vlaicu, zburătorul.

— „Zvârlă-mă afară și gata! Dumneata știi bine că nici popă n'am să mă fac, nici profesor. Eu mecanică și măestrie am să fac...”

— „Bine, băiatule, dar și pentru asta îți trebuie școală...”

— „Trebuie, nu-î vorbă, dar numai atâta, până mi-o lumina Dumnezeu calea și mi-o obveni un gând bun, să rezolv oareșcum perpetuum mobile... O mașină de zburat... că aceia-î invenție doară, nu învățatură. ...D'asta-î altă treabă! Vorba-î că nu îndur să rădă de mine și să-mi zică „Vankuj” în derăs, că „Mocanu” e om cinstit și care trudește la pânea lui...”

Ș'apăi, feri Doamne să încapă oricine în laba unui „Vankuj” că de astea s'or mai văzut destule...”

Rieder s'a încruntat. Oricât ar fi ținut el la elevul acesta din clasa a șasea, care era un bun cap matematic și vedea cu uimitoare precizie în spațiu, își dădea seama că nu mai putea opri o pedeapsă, așa cum o oprise acum câteva luni înainte, când Vlaicu stinsese lumina electrică în tot internatul, la șapte seara. Atunci se zburciuse să-î scape, fiindcă-î plăcuse îndrăsneala, cavalerismul, cu care băiatul își mărturisise vina în fața unui director aspru și neprieten. Împlinise doar acest om așa de bine dorințele Ministrului Zichy, care spusese cândva.

— „Felicit pe profesorii colegiului Contelui Kunn, deoarece ei împlinesc și o misiune politică, prin aceia că cultivă raporturile bune între maghiarime și celelalte naționalități, promovând cultura, care toate le nivelează și toate le netezește,” încât, mai târziu, un profesor, într'o excursie, nu s'a rușinat să se fălească, arătându-și elevii, cu vorbele următoare :

— „Aceasta e clasa mea, care e renumită prin aceia că nu este în ea nici un Valah...”

În asemenea împrejurări, Rieder își dăduse seama ce primejdie îl așteaptă pe Vlaicu. De aceia i-a ascultat povestea tremurând :

— „M'am fo'ntâlnit cu Adam Lula, cu Nicolae Brânzeu și cu alți câțiva prieteni și i-am chemat: „Mă, eu fac azi să se culce tot internatul nu la zece ore, ci la șapte!” Ei, a'dracu... nu m'au crezut. Cică: „No! Cum se poate?..” Atunci eu le-am zis: „Haidați și-ți vedea...”

„După asta, i-am dus pe scări la rândul al doilea și m'am oprit pe coridor, la fereastra pe sub care intră conducta electrică din stradă. Am scos de sub palton un drot ca de o jumătate de metru, l-am îndoit, l-am sucit, l-am legat pe un baston și apoi, am zis: „Un, doi, trei!!!...” Și am așezat sârma mea peste toate sârmele într'olaltă”.

Directorul se îngălbenise. A înghițit în sec și a îngăimat :

— „Și pe urmă?...” Vlaicu, zâmbind, dar cu ton firesc :

— „S'o stins electrica și toți junișcanii au prins a chiui de bucurie pe întuneric, de strigau ca nebunii: „No! Bine c'o dat dracu'n ea... să mergem mai iute la culcare...”

Dar directorul tot nu-și venise în fire :

— „Bine, dar tu... pe tine nu te-a curențat?...”

Vlaicu, a pufnit în răs, ca în fața unui copil, care spune o prostie :

— „E, naiba! Că nu mi-s nărod... Am fost avut eu grijă să învelesc capul bastonului cu gumă, că doară n'am poftă să dau mâna cu dracu...”

Ochii mititei ai directorului au sclipit o clipă, de parcă ar fi zis :

— „Al dracului Valah!” Și omul de carte a biruit pe celălalt, dându-și seama că băetanul acesta știe lucruri pe care nu le învățase încă în școală.

— „Bine, Domnule” a tușit el apăsând pe „Domnule” în chip de asprime reîntoarsă dar cu o unduire de glas, în care era și un strop de respect. — „Poți să-mi lămurești de ce ai făcut asta?...”

Vlaicu a stat o clipă și apoi a răspuns nestingherit, ochi în ochi:

— „M'am supărat pe careva de-o zis că-s prost, pentrucă el buchisește în cărți până la miezul nopții. Și atunci i-am spus că-l culc la șapte — și că țin tot internatul la porunca mea dacă vreau — și-i culc pe toți...” Pe urmă a încheiat liniștit, — „Apăi, i-am culcat la șapte ore tocma, după ceasornic.”

Roșcatul nu s'a astâmpărat. Ba fiindcă Vlaicu se trudea să născocască un „perpetuum mobile” și se hărținea veșnic cu profesorul de fizică, încercând să-l încredințeze că lucrul se poate face, răutăciosul coleg a scos „Mocanului” o poreclă printr'un calambur: „Perpetuum nobile”.

La început, Vlaicu s'a făcut că n'aude, sau poate, cu nelămurita lui știință latinească, nici n'a înțeles. Și-a căutat înainte de mașinuța lui, mai ales că profesorul de fizică, văzându-i planurile cu atâta stil mecanic făcute și simțindu-i încăpăținarea, și-a dat seama că s'a întâlnit cu o încredere, care nu se poate dărâma decât prin ea însăși. I-a spus dar:

— „Principial, firește, ai dumneata dreptate. Rămâne de văzut ce se realizează în practică. Da, da... poate că va merge... Caută să faci aparatul în mărime naturală”.

În clipa aceea țărânușul din Bințița s'a simțit ridicat în slava lui Dumnezeu. Roșcatul care-i chinuise viața un an de zile i s'a părut mic, umilit, infrânt... S'a uitat la el numai cu coada ochiului și a zis tare:

— „Și hainele de pe mine am să le vând, dar mașina o fac!...”

Drept care, chiar în seara aceea, n'a mai bătut ulița Tămășesei, spre casa văduvei unde era în gazdă, ci s'a dus deadreptul la Bințița, hălăduind pe nevăzute în besna cei nouă kilometri de drum, ca să stearcă lui nenea Dumitru bani pentru comanda potcoavelor magnetice de la fabrica Ganz & Comp.

Nu mult după aceia, magnetele au venit iar mașina s'a montat în ora de fizică, sub privegherea și în văzul plin de înfrigurare al clasei întregi. Înfrigurarea prietenească a unora și înfrigurarea dușmănoasă a altora... Ai fi zis că în ceasul acela s'a dat o mare bătălie între două nații, strânse în încăperea unei odăi. Șefii celor două tabere erau aproape alături: Vlaicu și Roșcatul.

Iată mașina aproape gata!... Încă o piesă... încă una... Mici bucăți lucrate cu friguri și sânge... se încheagă... se adună... se strâng... Gata!... Acum magnetul e pus la locul lui... Totul e desăvârșit!... O mică vietate stranie, care visează să păstreze în neșimțirea moartă a fierăriei ei lucitoare, mișcarea veșnică... viața veșnică... Băețaușul negricios al mocanului din Bințița, stă palid în fața acestei făpturi înremenite și tremurătoare... Strânge dinții și se uită cu ochi tari la sclipirea metalică a roților, apucat de o amețelă, pe care abia o stăpânește... E, în felul lui, un mic Dumnezeu, în fața unui nou și ciudat Adam, plămădit din pământ... Și poate că, într'un anume înțeles, și acesta e făcut „după chipul și asemănarea lui...”

— „Gata!” zice Vlaicu, încet și greu. „Acum trebuie să-i dau o mișcare... și nu se mai oprește cât lumea!” Spune aceste vorbe și inima îi zbârnâie surd în miezul pieptului. Nu-și dă seama limpede, dar simte că e înaintea unei clipe uriașe... înaintea unei răzvrătiri a lumii... Însfârșit, înaintea unui început... *In-ce-put...*

Brusc, în liniștea și înghețarea de piatră a clasei, mâna lui Vlaicu plesnește sec roțița cu căușe, iar mașina tresare, duruind în angrenaje... Bobițele de fier cad în căușele roții, o trag în jos... Scapătă în șanțul poleit și se rostogolesc urcând iarăși, supte de magneti, ca iarăși să cadă în căușe și să învârtă mai departe roata lor.

Mașina merge egal, cu regularitate, cu aceiași viteză. Nici o obosire. Nici o șovăială. Mașina merge egal...

Adam Lula, tremurând, strânge brațul lui Vlaicu. Ar vrea să țipe și nu poate... Biruința prietenului său, trece dincolo de ei, dincolo de clasă, dincolo de oraș... Ajunge la Dumnezeu.

Dar Vlaicu își scutură cotul. Clipa de sleială de după pornirea mașinuței a trecut. El aude bine... Aude prea bine. Aude aceea ce nu aude nimeni din jurul său... Aude mișcarea incetinindu-se... E o incetineală neînsemnată... dar e o incetineală... *E o incetineală...* Incordarea nebunească îl ține încordat, cu mâinile de masă. Ochii țintă pe mașină. Urechea țintă pe viața mașinei, drept pe inima ei... Iar inima slăbește... slăbește... slăbește...

Curând... prea curând... abia mai mișcă.

Chipurile s'au destins... Sânt ostenite toate... și toate au în ele o sfârșeală... E milă și e desgust, așa cum e totdeauna când *minunea* n'a venit...

Pe Vlaicu îl ard în ceafă ochii răi și plini de răs ai roșcatului. Ii simte.. Sânt materialii aproape, așezați ca două degete de foc... Nu-i mai poate răbda. Un clocot acru, de furtună, îi crește în piept, îl înăbușă. Scrașnește cu ochii la mașina care l-a trădat și ca fulgerul o înșfacă, și o trăneste de pământ făcând-o bucăți:

-- „Arhanghelii cui te-a...” Iar ochii podidiți de lacrimi nu mai văd...

Roșcatul însă a înțeles vorbele românești. Rânjește și întoarce spatele, ca să se ducă spre bancă, spunând tare și biruitor, ca și când ar da și cu călcăiul în obrazul celui doborât:

— „N'a fost perpetuum mobile, însă e perpetuum nobile...”

O fiară obișnuită să țâșnească n'ar fi putut face saltul sălbatec pe care l-a făcut Vlaicu. Palma lui mare și grea a plesnit peste toată fața batjocoritorului și s'a umplut de mutra invinețită, ca o lingură repezită care rășluește ceva din văzduh. Un pumn a icnit în coaste... apoi altul.. și altul, grindină înebunită de măciuci izbite într'o descreerare, care duce deadreptul la omor...

Lovitul n'a avut nici vremea să strige. L-au scos pe brațe din sală, sub garda colegilor.

Odaia a rămas pustie și goală ca un cavou. Iar în ea două făpturi numai. Una moartă, „mașina”. Alta plângând pe cea pierdută pentru totdeauna,.. plângând visul scump pe vecie înmormântat...

Dar cei vii uită repede pe cei morți. Vlaicu a tresărit. S'a văzut singur și a înțeles. Acum trebuie să părăsească un vis și un liceu. Ridică din umeri... Ce-i pasă!... Mai sânt licee destule... Cât despre visuri... mai are unul... îl are de mult de când a auzit de Stoica de la Ormînda din Zărand, țaranul dibaci, care a știut gândi la o mașină de zburat... Dar „balaurul” aceluia a făifăit o clipă pe sus și s'a prăvălit... El, Vlaicu, va face unul care nu se va mai prăvăli... Sau dacă va fi să se prăvălească — n'are decât!... Totul e să se prăvălească mai târziu... cât mai târziu... Și de sus... cât se poate mai de sus...

Acum e liniștit deodată și împăcat cu toate. Chiar cu straful cumplit, ce-o să i-l dea nenea Dumitru, care nu glumește nici cu viața, nici cu copiii, nici cu biciul, când socoate el că e bine să-l înșface în mână.

E împăcat. Își strânge cărțile și pleacă drept, cu capul sus, lăsând în urmă-i ușa deschisă.

Așa e el. Nu știe să închidă ușile. Lui îi place să le deschidă numai.

*

Bătrânul uscățiv citea „Istoria lui Mihai Viteazul...” Ii plăcea mult se vede, viața mistuită de visuri prea mari pentru vremea lui, a acestui Voevod neînduplecat, care fărăna graniți fără să știe și fără să vrea.

El se oprea la ape. Dar munții... înaltul... îi era ca o movilă, ca un foișor ori prepeleac de pază, pus pe mijlocul unei moșii... De-ai fi stat să scormonești lucrurile cu deamănuntul, poate că ai face legături ciudate, de tot ciudate, între această dragoste deosebită a lui nenea Dumitru pentru Mihai Viteazul și „negătatul“ lui de fecior, care se întorcea acum spre casă, alungat din colegiul reformat al contelui Kunn...

— „Sara bună, tată!... Și bătrânul a privit peste ochelari...”

— „Ce-i?”

— „M'o dat afară de la Gimnază...”

În liniștea de-o clipă totul incremenise în așteptare. Glasul a întrebat încet:

— „Pentru ce?...”

Și Aurel a povestit, fără ascunziș, cum îi era firea. A isprăvit:

— „...așa cum l-am bătut eu... apăi n'o să mă uite!...”

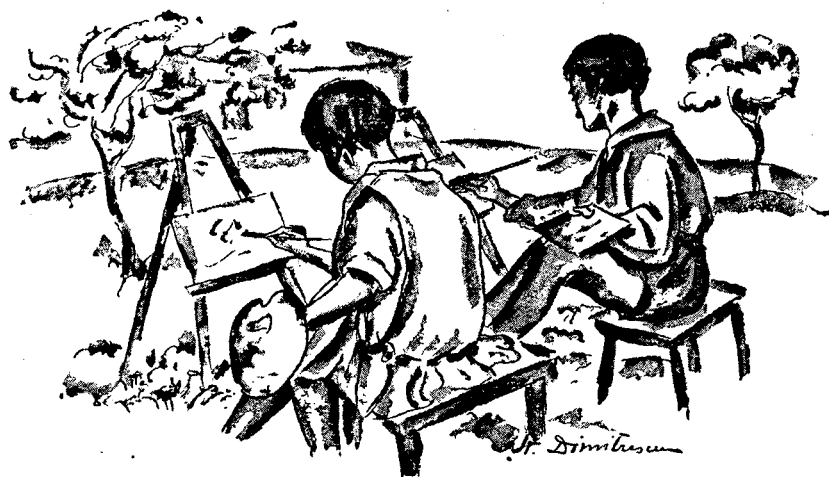
A urmat iarăși o liniște. Și tocmai într'un târziu, nenea Dumitru a zis hotărît:

— „Bine ai făcut!”

Apoi și-a luat cartea, a căutat rândul pe care-l lăsase și a citit mai departe:

— „Intr'aceea Vodă Viteazul supăratu-s'a foarte și ajungând la pod la Călugăreni, unde-i zice pre nume bălțile Neajlovului... izbitu-s'a cumplit la pod cu barda în mâna stângă și lovind crunt pe marele Sinan Pașa, de l-au răsturnat pre Dumnealui peste pod în mlaștină și i-au rupt chiar doi dinți...”

...A doua zi, nenea Dumitru l-a trecut pe Aurel la liceul de stat din Sibiu.

S O N E T E

D E

G H. T U L E Ş

TRECUT

Pe-aici pe-aproape, mi-am trăit străbunii,
In satul ăsta mic din Bărăgan :
Nedelcu Dragomir, Ion şi Stan
Şi Dobre şi Marin şi încă unii.

Răzbiră dârz izbeliştea furtunii,
Ce le-a bătut viaţa an de an!
Jitar fu Dobre şi Marin cioban
Şi Stan îi ucidea pe hoji în funii.

Purtau opinci, chimire şi obiele
Şi satul, moştenit din tată'n fiu,
S'a rostuit pe mânilor grele.

Mormintele lor astăzi nu le ştiu,
Dar ştiu că Stan, părinte maicii mele,
Muri vrăjit de hoji cu argint viu.

BUNICA

Bunica numără optzeci de ani.
Nu şi-i mai aminteşte pe nepoţi.
In mintea ei, ca într'o apă, toji
S'au cufundat ca nişte bolovani.

Se trage dintr'o viţă de ciobani,
Ba, prin străbuni, mai sunt şi niscai hoji.
Ea ispăşi, trudind precăt socoji
La secerat şi la tăiat ciocani.

Cu ochii coperiți de vechi rugini,
Bunica trece singură prin sat
Nemaștîind de neamuri, de vecini.

În câte-o zi se-abate furișat
În cimitirul plin de mărăcini
Și plînge morți, pe care i-a uitat.

SEARĂ DE ȚARĂ

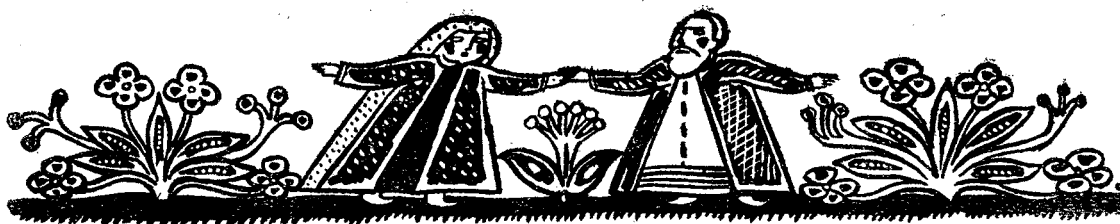
Sfințitului, ogrăzile se'nchină
Cu toate cumpenele de fântâni.
Pe uliți, gloata plopilor bătrâni
Aduce'n sat, din țarini, luna plină.

Miroase crud a izmă, a sulcină,
A busuioc de câmp frecat în mâni,
Și-a lapte proaspăt (vânt trecut prin stâni).
Ctorelul serii cerne'n sat făină.

O miriște de pir și alior
Se îmbulzește la răscruci, afară,
Să intre'n sat cu bulgări și răzor.

Dar, întîlnind o holdă de seară
Și un hotar potrivit de mohor,
Ca un arici sburlit se strînge'n seară.

CHARMION SAU DESPRE MUZICĂ

DE

DAN BOTTA

IV

În spațiul fericit de făptura tutelară a zeului, pe degradata efigie a lunii, în răcoarea ierburilor limpezi, sufletul deslușea, ca sgomotul a mil de cataracte, opera nespusei energii.

O dramă, o sfâșiere încărcată de mari bucurii, părea a se petrece în aceste lucruri timide, între substanța lor și fluidul care le preface.

Aveam sufletul plin de Dionysos, și cu ochii mari deschiși, sorbeam freneticul, impurpuratul cer.

Apoi cerul păli. Focurile sale se făcură mai rare. Un templu se organiză din acele himerice, rătăcitoare blocuri. Cu friza-i amicală, cu tăcutele-i trepte. Cerul parthenean răspundea, în pacea înfiorată de lună, mărilor partheneene..

Atunci abia — întors în lutul meu — l-am zărit pe Theodoros. Pe chipul său se imprimase neliniștea celui care, deșteptându-se, nu posedă în totul realitatea sa familiară, ci, prins încă în mrejele delicate ale visului, încearcă spaima unui univers evanescent.

— O Theodoros, zisei, iată că noaptea e la ultimul-i pătrar. Ne vom întoarce acasă, ca hetairele și cei ce se dedau desfrâului.

Nu-mi răspunse. Ingândurat, ca pentru a-și mărturisi întoarcerea la consistență, umblă prin pletoasele ierburi.

— A fost cu adevărat un zeu, și a știut să se arate ca zeli, străinul dela Callirrhoe, zise ei. Dar ce departe suntem de harul gesturilor lui? A fost ivirea lui atât de plină de întâmplări fără de seamăn, încât acum abia mai putem crede în realitatea ei. Măine desigur, statura și vorbele lui vor căpăta moliciunea și tenuitatea norilor.

Văzutu-l-ai oare zâmbind? Mi se pare că zâmbetul său mai stăruie în fragedul aer al nopții și ca o mască diafană îl simt plutind deasupra capetelor noastre. E zâmbet al acestei vegetale, calde naturi, e chipul pasionat al lui Dionysos.

— Îndrăgostitul Dionysos, zisei, acel chip pe care se răsfrâng esențele.

Ai încercat și tu, o Theodoros, desigur, la sfârșitul unor măsurători admirabile, atunci când opera ta încheie, în articulațiile ei, imaginea unui liber și cumplit animal, atunci când ea și se desvăluie — Unitate — în armoniosul ei sfârșit, sau la capătul unei cugețări delicat și precis cumpănite, celace toți cei cari se închină Muzelor cunosc, sentimentul pe care nu-l poate lămurii decât un zâmbet.

E un zâmbet al lucrului tău, un zâmbet al mâinilor tale, când, ca săpătorii în piatră, desfaci din palidu-i chiton, genunchiul adorabil al Muzei.

Această comunicare a cugetului în materie și această răsfrângere a sufletului materiei, oricât de vag animată de dor, oricât de puțin susceptibilă de forme, în cugetul tău, compun nu știu ce curs de fluide.

Artist este acela care știe să deslege în bruta conformație a materiei dorul specific care o animă. Și dorul artistului se compune cu dorul materiei pe care o preface, și din această calmă tensiune spre idee, din această mare aspirație spre cer, un suflet mai limpede, mai general va răsări — sufletul operei.

Ci, atâta timp cât făuritorul de artă își cugetă lucrarea, înaintea materiei ale cărei doruri le-a pătruns, al cărei dor îl pătrunde, atâta timp cât cugetul său e cuprins în acest sistem de influențe reciproce—cari, ca imaginile în oglinzi paralele, se adâncesc la infinit—el se dăruie acelui suflet al operei, el întreg e în sufletul ei. S'ar spune că materia pe care o preface e propria-i parte de umbră, propriu-i corp,

Și acest suflet care e mai apropiat de viziune, mai dăruit cuceritoarei lumini, constituie și el o tăcută, o fericită monadă.

Un zâmbet se declară pe fața duioasă a lucrării. E un zâmbet pasionat, o Theodoros, acela pe care-l poate da presentimentul mistic al esenței. Sunt infinite ape, transfigurate de muzică, spre care se întinde acest dor solidar.

Boarea lor alină și zâmbetul, ca o pasăre beată de sărutul elementelor, se înalță la ele. O fără de sațiu adorare.

Tot așa, în strânsoarea cu care înlănțue acel palid corp, săpat de atâtea doruri, acele margini de statue înfiorată, acele regiuni pe care se respiră fluvii de liniște, senzații cari dorm în matca lor albastră, cel îndrăgostit surâde sufletului drag.

Și cel cuprins, cel fascinat de dor, răsfrânge alt suflet, și suflet cu suflet se compune, și ritmul se exaltă de ritm.

Ci deasupra capetelor îndrăgostite, un suflet s'a născut, — incoruptibilă monadă.

Dragostea e și ea un lucru al intelectului, o Theodoros, un continuu efan spre Unitate. Ceeace pricep când sufletul meu se compune în sufletul dragostei — cu mirarea cu care, în palidul Aither stele de întuneric, precipitate una într'alta, nasc un rar, vertiginos țesut de foc — este conștiința liberă a ritmului, a formelor pururi, pe care numai moartea mi-ar mai putea-o dăru.

Când, cu tâmpla mea lângă tâmpla iubitei, în timp ce se întinde purpura solemnă a tăcerii, sângele înfrigorat comunică, atunci — oh, atunci — înțeleg cu întreg *corpul nostru* suprasensibil, imanența cerului justițiar.

Acest suflet crescut de sufletul celui alt — sufletul care *sunt* acum în marea monadă a dragostei — nu este oare asemenea celui care suie pe Claros?

În corpul meu pe care-l simt una cu al celui ce mi-e drag, nu o invazie de lumină, o sporire extraordinară a sufletului, mi-a dat acest delir de sensibilitate, această clarviziune și acest sentiment al unității?

Absurde sunt, o Theodoros, explicațiile date de filosofie, ale unui suflet tripartit, în care facultățile acestuia sunt considerate simple și corecte porțiuni.

Rațiunea, facultatea sensibilă sau puterea de a te conforma unui ideal precis, sunt categorii arbitrare ale sufletului proteiform. Sufletul se manifestă solidar în seria tuturor actelor sale. Diverse sunt modurile sale de a se adapta.

De aceea nu concep acte ale intelectului, acte ale sensibilității, ci acte ale sufletului pur. Acele cuvinte numesc doar extremele moduri.

În ce se chiamă act al rațiunii, judecata e atât de legată de indefinitele nuanțe ale sufletului sensibil, de exaltarea misterioasă a simțirilor, de starea de quasi-transparență a corpului tău, încât înaintea nobilei arhitecturi pe care ai făurit-o, o euforie, un cer îmbălsămat se pogoară în tine.

Cum ar putea concepe rațiunea fără delicatul sentiment al nuanțelor, fără febra care exaltă valorile, înviorează tonurile, face raporturile clare ?

Și în strânsoarea care mă înlanțue de cel ce mi-e drag, când corpul meu, irizat până în ultima fibră de patimă, de duioșie sau de dor, vede și ascultă, nu rațiunea e aceea ce-mi deschide teatrul infinitei armonii? Această sensibilitate excesivă este o mărturie a sufletului excesiv, a combustiei care mă devoră.

— Un zeu a spus-o, zise Theodoros, că sufletul nu e decât un dor, o pasionată evocare a esențelor?

— O pasionată evocare, zisei. E un acelaș nesațiu de forme, un acelaș dor care mă arde atunci când contempļu friza panatheneană sau galba liniștită a corpului drag. Și înaintea amândorura, sufletul meu, prin sufletul lor a sporit. Și ridicat prin ele la o realitate mai mare, sentimentul Ardorii, fascinația esențelor se face mai vie.

Atunci pe chipul nostru a răsărit acel zâmbet.

Prin corpul pe care îl ador, mă apropii de viziune. El e instrumentul prin care suscit spațiul etern al armoniei.

Misticul destin al nympei Syrinx! De ea, mlădioasă, limpede fiică a undei, se îndrăgostise zeul Pan. Dar ea ura pe capripedul, cornutul, paznicul turmelor. Și spre a ține ferită pe Syrinx, o zeităte prielnică o prefăcu în trestie.

Află Pan amara minune și, de multă dragoste, înțelese care era trestia — oh, cea mai înaltă, mai lină, mai melancolică trestie — și o acoperi de sărutări atât de adânci și de fără de sațiu, că un suflet melodios se ivi prin trestii, și un crepuscul de armonii se lăsă pe îngânduratele ape.

Instrumentul atâtor delicii se cheamă de atunci syrinx, o Theodoros.

— Ce stranie, învățătura acestui mit! zise Theodoros. El pune ca principiu al purificării, al suirii spre zonele Muziceii, nu cunoașterea subtilă a formelor cântării, pe care o posedă poetul, nici cunoașterea abstractă a raporturilor armoniei, pe care o posedă filosoful, ci setea pasionată a îndrăgostitului.

— Imi aduc aminte, spusei, că în admirabilul Phaidros, Platon pune pe cea dintâi treaptă, în ierarhia creației, pe cei ce se închină dragostei, filosofiei și Muzelor. Nu e zadarnică această apropiere, o Theodoros. Eu cred că evlavია lor se confundă în cultul puternic al Dragostei.

Nu crezi oare că închinători ai Muzei sunt numai cei cari au manifestat știința adorabilei Analogii, cei cari s'au ridicat, prin arta lor, la principiile lumii, cei cari au incorporat figura universului ciclic?

Ceilalți, poeții creatori de muzică minoră, cântăreții ai vicisitudinii, sunt abia vrednici de acest nume. Platon însuși îi relegă pe treptele de blestem ale firii.

Un închinător al Muzei e un filosof al frumuseții. Condiția acestor doi e una. Ci filosofia ca și dragostea e o cale a purificării, o cale spre misticul Claros.

Sufletul și statura celui drag, ca și materia pe care o contempļu, ca și dialectica din care constituie substanța unei cugetări, sunt pentru mine ca trestia de unde Pan a extras nespus de frumoasa cântare. Principiul acestei lucrări — sediu fericit al armoniei — e doar dragostea.

O dragoste de materie — piatră, verb, melodie, dacă mă închin muzelor, dialectică dacă servesc filosofiei — mă animă, un dor care se compune cu dorul materiei.

Am vorbit despre el, mi se pare.

Dar adevărurile dragostei, nu ți se par revelate și ele, o Theodoros, de acea divină facultate a reminiscenței.

Precum cunoașterea de tine însuși desvoltă acele amintiri dintr'o patrie pierdută,

acele supreme forme ale adevărului pe care sufletul le recunoaște apoi, nu tot așa, oare, dragostea mea recunoaște, dragostea mea își mai aduce aminte?

Sufletul melodos al nymphei — melodiasă prin Pan — e un rezultat al fervorii atât de adânc infiltrate, al adorației atât de fără de preget, încât și-a creat în trestia-nymphă un echo.

Până când o armonie să inflorescă în luciul ei, materia exige o sollicitare infinită.

Filosof, sau poet dacă vrei, e acela care prin această căutare, prin acest dor pasionat, se ridică până la esențe.

Indrăgostiții nu sunt mai plini de fervoare, o Theodoros, decât filosofii sau poeții, nici mai puțin însetați de viziune.

Când ei contemplă frumoasele corpuri, o fac precum poeții sau filosofii își contemplă materialul — marmoră sau melodie, verb sau dialectică — în care vor săpa aprinsul dor.

Ei fac din aceste corpuri instrumentul admirabil al chemării, forma misterios adaptată cântecului...

Dragostea ca și filosofia nu ne este revelată oare de sublima facultate a reminiscenței?

Acela care își contemplă sufletul îl vede populat — muzică pierdută a ideilor — de noțiunile unui alt univers. Aceste alte dimensiuni le posedă, și sentimentul acestor raporturi e înscris în sufletul său. Pentru a pricepe formele universului moral, omul nu are decât să-și solicite sufletul. Acela e plin de ideale amintiri: paradis înnoptat al esenței. De aceea în umbrele deșarte ale lumii, în simulacrele informe ale formei, sufletul acesta *recunoaște*, sufletul își mai aduce aminte.

Dar în privirea iubitei nu s'a ridicat oare, când întâi am întâlnit-o, cerul unei alte patrii?

Nu sentimentul iluziei, al revelatei certitudini, te apropie de aceea pe care sufletul tău o iubea?

Și în confuzia fantastică a tuturor întâmplărilor vieții, nu aceste spații elyseeene, aceste incoruptibile statui, sunt semnalul unei certitudini, garanția unei armonii?

Sufletul recunoaște în ochii atunci întâlniți, nostalgia monadei, realitatea acelui suflet unic.

Setea de cel drag e o sete metafizică, o Theodoros, *un dor!*

Tăcut. Umbra se făcuse albastră. Exhalația apelor viorii, sufletul văilor, sula în vagi straturi de răcoare, incununa templele, arborii, munții. Pluteau somnoroasele cețuri.

Ca imense pupile se întindeau zările.

În cerul agonice, cu indefinite palori, se stingeau stelele una câte una.

Astrul Aphroditei se ridică pe cer. Raza lui aducea în aerul saturat de ceață, în aerul de perlă al nopții, o duiosie mai mult.

Orientul era liniștită sa monarhie. Planeta în care sunt violete, planeta albă, albastră, domnea.

— Ce duiosie, ce line căderi aduce astrul Aphroditei, zisei. Ți-aduci aminte, o Theodoros, plutirea lui de seară, atât de încărcată de Pan?

Pare că aerul e adiat de pasul inefabil al zânei.

Simt cum pe fața mea, înaintea acestui orient în care se exaltă rubinul fumegos al dimineții, zâna așterne, cu focurile ei, o umbră de neistovite delicii.

O încântare sensuală, o expansiune a sufletului, răspunde acestor delicii. Îmi ridic fața către zână, așa cum mă îndemnai aseară, Theodoros, dar cu un dor care se cugetă pe sine.

În panica sete de germinație, în dorul care dă corpului meu un halo lunar, o mantie de energie cosmică, văd protecția liniștitului astru.

Știu că sunt îndrăgostit, infinit inclinat pe fața duioasă a unui alt, într'o fuziune în care ascult cum sângele însuși comunică, spre a fi mai bine eu însumi, fără preget eu însumi, neimpărțit eu însumi.

În acordul cu sufletul altuia, atunci când am recunoscut timbrul care e al meu, sufletul meu a sporit. O mai clară conștiință a cerului esențial, a necesității mele pe lume...

Aphrodite, ea veghiază. Dacă din unduioasa monadă, din statuia mea îndrăgostită, sufletul concepe spectacolul acestui univers al Dragostei, el participă, prin doru-i care se exaltă, la o generalitate mai mare — fără preget mai mare — până la vertiginosul cerc al Unității, sediul metafizic al muzicii...

Solidaritatea materiei e o imagine doar a solidarității sufletelor.

Cred că Urania, pe care atât de cucernic ai invocat-o aseară, e una cu zâna inspirată, cu Aphrodite a dragostei. Aphrodite Urania prezidă aceste hore ale spațiilor, aceste universuri ale slavei. Și palidul Aither este un element al Dragostei, o Theodoros.

Tu evoci armoniosul noian. Tu vorbeai de clara simetrie, de incoruptibila ordinație a spațiului. Și-mi aduc aminte de cuvintele tale pe când descriai acele sisteme — conformitate a materiei înfime cu figura spațiului solar.

Divină conformitate întru Dragoste!

Acea gravitație a infimului esențial, acel sistem atât de clar centrat, ce riguros, pe ce trepte de certitudini ideale se ridică la universul solidar, la ciclul de aur al tuturor spațiilor!

Aphrodite Urania, pe care clara intuiție platonice o distinge de Aphrodite Pandemos, a uniunilor vulgare, e aceea care înscrie în materie neistovitul ei dor. E dorul dionysian.

Ea ordonă misterioasa gravitație. Și centrele spațiului corpuscular încep să curgă pe clare orbite, și sisteme se leagă în sistem, și mici universuri, sporind în acest dans de orbite, de spații mai vaste mereu, ating orbitele stelei. Și ele compun melodioase sisteme...

O dragoste infinită le adună.

Născută fără intermediul femeiei, din fecunda licoare a Cerului primordial — clară fericită, doriană — Aphrodite Urania a fost încredințată mării.

E, în legenda Anadyomenei, sentimentul acestei funcții imens legănătoare a zânei.

Când precum spunea Sappho — mistica ei choephoră,

*Dragostea agită sufletul meu
Ca vântul frunzele pădurii,*

atunci se declară în mine dorul inexorabil de ritmuri. Pare că zâna s'a insinuat plătitoare pe ape.

Și când gol mă avânt pe nepotolitele valuri, doar acele masive atât de dulos arcuite, acele văi în care mă afund — spuma ca pasul zăpezii, ca pulberea lunii, mă scaldă — doar acele depărtări fără sațiu în cari se decide miragiul, îmi pot da o imagine a universului Dragostei.

Conștiință limpede a ritmurilor, ascultare a orbitei, ritmuri, implacabile ritmuri!

În plutirea pe amicalele ape, în ritmul pasionat de ritm, în hyperbola delirului meu se revelă aieve, lumea liniștită a esențelor. Și ca o genune unde spațiul și timpul expiră, simt contemplația cum *se deschide* în mine.

E sentimentul de *stare infinită*, pe care l-aș numi cu un cuvânt de adorație, Charmion.

— Cuvântul desemna pe Dionysos îndrăgostit de sine, zise Theodoros. Ce muzical suna acest cuvânt!

— El desemna — o afirmație a unui Eu universal — actul sufletului contemplându-și esența.

Aphrodite născută din Cerul ajungându-și sie, Aphrodite — dorul, Aphrodite — sufletul, nu e decât statuia adorării de sine.

Nu vezi, o Theodoros, zisei, că acest dor care mă poartă spre cele mai clare perfecțiuni, care mă face să particip, univers cu univers, la orbitele lumii, a majorat până la ele întinderea sufletului meu? Nu înțelegi că iubindu-le, neincetat dăruindu-mă, nemărginit participând, pe căi misterioase Eu sunt ele, că limitele acestui Eu sunt ale sufletului dionysian?

El este Eu.

Tăcui. Cerul transfigurat de Aphrodite era de un palid albastru. Steaua lucea mai înaltă. Multiplă, angulară, dominată de temple, Athena vibra. Aerul imagina în spații lungi de răcoare, indefinite amfore.

Dincolo de Cerameicos, argint fosforos, centură uitată de nymphe, alb exagerat prin violete — drumul către Eleusis.

— Frumos ai grăit, îmi spuse Theodoros. Un zeu te-a inspirat desigur, și nu ne e greu să-l aflăm. Sunt plin de cuvintele tale.

Dar iată, în aer se pronunță roza. E timpul să ne întoarcem, o prietene. Nu fără să aducem prinos muzei. Să ne închinăm!

El zise: Fii laudată Urania, hegemonie a muzicei, ardoare a tot ce respiră, nobil element al lumii, floare înflăcărată, o, Aither!

Eu zisei: Fii laudată Urania, infinit îndrăgostită de tine, infinit insetată de esență, tu care inspiri universului dorul de a fi mai pur, Unigenă, Primigenă, floare a pământului, genună a eternității, Zână a triumfurilor, o, Aphrodite!

Am pornit apoi către vale, pe lina înclinație a colinei, printre albi platani cari murmurau de auroră. O volbură de aer umed ne anunță Ilissul. În fundul văii, scăpăra de lungi lame de aur. L-am trecut ca și aseară prin vad. Dimineața era cristalină. Pașii în râu ne purificau.

La Callirrhoe, un grup de harnice fete. Ce clară simpatie între statura lor și auroră! Aici în umbră întâlnisem zeul. Palmii nu mai întindeau ramura lor protectoare. Reflexitate pe marmora fântânii, tonurile rozei sporeau până la aur.

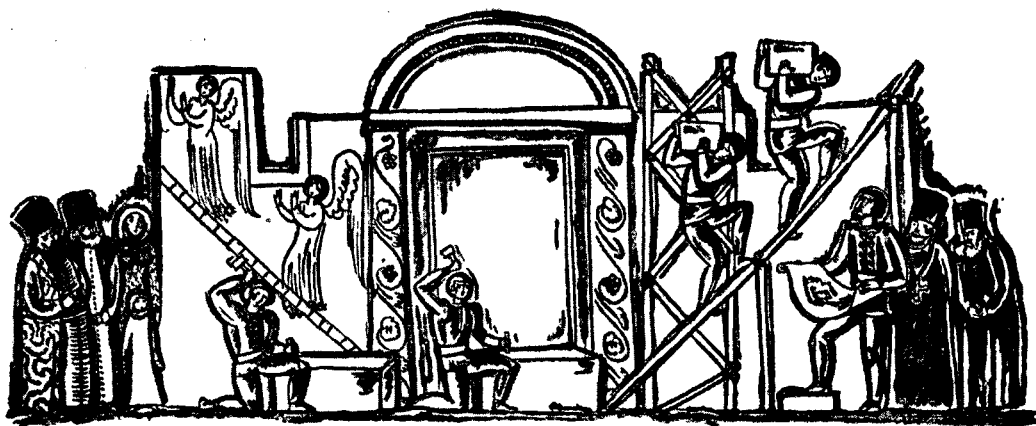
Atunci, ca un salut, purtat din culme în culme, sună înflăcăratul glas de buciim— Soarele.

Templele pe lângă care trecurăm — al Arthemidei Agraia, al Heliconianului și hemiciul de statui al Corei — își întindeau în adorare brațele.

Când am ajuns în dreptul porții, printre coloanele Acropolei, ne apărură statuia sentinelei.

O rază fulgera în coiful ei.

MENIREA CĂRTURARILOR SAU DESPRE O ALTĂ TRĂDARE A LOR

DE
TOMA VLĂDESCU

II „TRĂDAREA“

Falimentul eroului lui Julien Benda în acest fel, oricât de complicată poate să pară povestea lui, se rezumă totuș într'un cuvânt: este falimentul atotputernicei rațiuni și pe care nu l-au așteptat zilele noastre să-l demaște.

„*Non plus que nous ne savons ce qu'est Dieu, spune Maeterlinck undeva ¹⁾ nous ne saurons ce qu'est un pur esprit. Il est fort probable qu'il existe, mais ailleurs que sur notre terre, la matière, l'énergie, l'esprit n'étant au fond que les trois faces du même inconnu qui en possède probablement beaucoup d'autres que nous ignorerons toujours.*

En attendant, quand nous nous efforçons de créer un esprit imaginaire, nous versons dans un antropomorphisme plus ou moins éthéré, mais toujours pueril; ou bien nous nous évanouissons dans l'abstrait, l'incompréhensible et l'inexistant.“

Rechizitoriu definitiv făcut parcă anume pentru acest om al lui Julien Benda pe care l'am văzut, de un filozof spiritualist chiar: atât adevăr nu s'ar fi putut rezuma mai mult. Tot atâta de mult, ar fi greu să închipuim un chip mai desăvârșit al anarhiei, o mai groaznică imagine de neant. Cât de „puerilă“ într'adevăr și cât de ingenuă apare acum gândirea lui Julien Benda! Suflă peste toate aceste dejecțiuni de idei, peste atâtea reminiscențe bolnave, nu știu ce vânt mortal, de febră și dezolare — dar e mai interesant poate să vedem că „trădătorii“—cărturari pe care i-a infierat Benda au trăit ei înșiși în acest climat. Si s'ar părea că acest lucru ni-l spune singur Julien Benda: din nefericire totuș el n'a știut să profite de experiențele care s'au făcut.

1) *Avant le grand silence* p. 45.

„*Nous touchons* — spune Benda, într'adevăr — *un des traits les plus curieux (1) des écrivains de ce temps: la proscription de la liberté d'esprit pour eux-mêmes, la soif d'une „discipline“ (toute la fortune de M. M. Maurras et Maritain vient de là), soif qui est chez la plupart l'effet d'un fondamental nihilisme intellectuel*“¹⁾

Să fie oare atât de curioasă această proscripțiune a „libertății de spirit“, această sete de „disciplină“? În orice caz discuția noastră aici e bine să se oprească mai mult, căci aci se găsește, adânc de tot, sâmburele acestei „trădări“, care ni se pare o transfigurare mai mult și pe care va trebui s'o vedem. Să căutăm așa dar mai bine care este sensul adevărat al „trădării“ câtorva din cei mai autoritari cărturari ai zilei de azi — această trădare care, întoarsă împotriva echilibrului moral, pretinde să dea fundamentul unei morale noi, al unei doctrine care să comande idealul altei lumi, un alt viitor și alte feluri de viață..

Cuvântul însuș, va fi cel mai bun îndreptar. O „trădare“ a cărturarului trebuie să însemne acceptarea unei tranzacții dezonorante cu destinul lui, cu gravele lui obligațiuni, în vederea unor bunuri temporale într'adevăr și a unor folosințe mediocre. Într'un cuvânt această trădare este dezertarea dela sentimentul eroismului care este de esența și în structura cea mai adâncă a cărturarului-erou. A trăda înseamnă pur și simplu a te vinde, schimbând apostolatul pe care-l ai, cu binele propriu, abdicarea, în sfârșit, a unui sacerdotiu cu înaltele lui funcțiuni pe care te-ai legat să le păzești. Un cărturar este un preot sau un Rege spiritual: suntem în drept să așteptăm dela el cuvântul inspirat și drumul luminos al unui adevăr omenesc mai întâi. Frumosul, Binele, Eternitate și mântuire, tot se va găsi aici — căci adevărul e toate acestea la un loc și inepuizabil de bogat. Dacă a părăsit însă aceste sacre obligații în fața comunității pentru a adora un altar personal și ca să ardă peste el cea mai mizerabilă tămăie — cum va trebui să constatăm că face Nicolae Iorga acum — atunci cărturarul a trădat într'adevăr, eroismul lui e mort..

Dar când s'au făcut vinovați de atâta crimă acești scumpi „trădători“ pe cari Benda îi judecă într'un egal dispreț, pentru că gândurile lor ostenite s'au odihnit pe ideea de patrie și pentru că în cimitirile altă dată atâta de moarte, ei și-au regăsit inimile lor vibrante — cașicând acestea nu ar fi valori într'adevăr eterne și cele mai înalte unde să putem privi! Cărturarii aceștia „cari au trădat“ au cunoscut întreagă, i-a consumat destul o lume care n'a putut să-i rețină, dar în care omul lui Julien Benda mai încearcă să-și compună un ideal! Chiar sufletele lor dezolate care se știu și acest „nihilism intelectual“ de unde au pornit, sunt astăzi scrumul altei vieți, urmele șterse ale vechilor dureri — căci atâta noapte care a apăsat peste viețile lor a trebuit să sfășie un elan nebun care n'ar fi putut să le dea nimic. În aceste vaste imperii de groază și de neant, într'adevăr compoziția lor omenească a putut să găsească drumul întoarcerilor care i-au scăpat. Grozavele enigme ale existenței, acel ultim delir al omului pradă anarhiei lui și liberului său spirit, toate aceste dezastre țipate înăbușit, ascunse, dar cu adevărat trăite, s'au lovit acum de granițele eterne care limitează pe om, ca să se topească toate par'că, în nu știu ce amară resemnare sau în sublima speranță a sfântului Augustin: *inquietum est cor nostrum donec requiescat in Te...*“

Au găsit ei scăparea, toți, din teribila aventură, în luminele care le-au venit de sus!.. A, nu totdeauna, firește — nu ar fi fost atât de ușor! — dar este sigur, cel puțin, că toți au primit de aici o înverșunată oroare de himerele care i-au devastat destul, și numai astfel un tragic „idealism“ și acele nesfârșite libertăți pe care au crezut că pot să le ia, au fost comprimate violent într'o justă măsură, pentru ca ele să devină mai târziu, cum a spus unul din ei, „*l'outil d'une belle vie*“...

1) *Trahison des clers* p. 82.

Ascultați toate confesiunile interioare, care s'au produs atâtea în ultimul timp. Dar să ne gândim la Papini, mai mult. Experiența lui mi se pare într'adevăr de sfâșietoare elocvență. Să ne amintim vagabondajul acela spiritual, acel întinerariu însângerat, când un om care a bătut la toate porțile închise și a privit până în adânc — cu cât fior! — misterul de prăpastii și prăbușiri al unui „universal“ pe care puțini l-au trăit ca el, termină acum sfârșat de spaima atâtor himere, până când „sfârșit“, el nu se mai regăsește decât în Toscana părinților lui și numai acolo, în umbrele familiare de pe coline și cu taincele lumini din sat... Frumoasele peresperspective se deschid atunci în fața lui, ca un nou apetit de viață. El a mâncat la toate „banchetele spirituale ale Europei“ — dar a rămas flămând! Atâtea orgii, care l-au durut atât, l-au lăsat într'un gol din care nu s'a mai auzit, târziu, decât strigătul lui de chin. Sfâșiat, trist ca niciodată, mai mult decât oricând insetat, flămând mereu, — iată-l acum mușcând cu nesaț din petecul de cer și de melancolie care se varsă peste munți și peste casa lui... — *Nu sunt un om metafizic și absolut, spânzurat în atmosfera noțiunilor*, strigă el când desprerările de altă dată au tăcut și când sufletul lui înghețat, oprimat s'a încălzit acum, târziu, lângă focul dela vatra casei natale...

— *M'am născut într'un loc anumit, aparțin unei rase anumite, am îndărătul meu o istorie o tradiție..*“

Acesta este el fără îndoială. Dar ce a făcut până acum decât să se caute fără sfârșit, mereu — cu câtă desnădejde! — cerând în cele patru colțuri răspunsuri care nu au venit și pe care numai un singur loc pe lume ar fi putut să le dea!

— *„Orice aș face sunt un om născut în Toscana, între Toscani, între peisagiile și valorile toscane...”*

În acest loc Papini trăește și azi sălbatec de izolat, singur — cașicând abia acum ar trebui să răscumpere mult și să plătească atâtea viață furată vieților care l-au făcut!

Această transfigurare, într'adevăr, pe care am urmărit-o atât de sumar în viața sumbră și glorioasă a lui Papini — dar ca el sunt atâția! — această „sete de disciplină“ și această proscipțiune a unor libertăți de care murim, iată toată „trădarea“ osândită de *spiritul pur* al omului nou care se oferă. Spânzurat în „atmosfera noțiunilor“ și în bibliotecă — unde toate soluțiile sunt permise! — acest antropomorfism de care vorbea Maeterlinck apare cu tot tragicul lui destin. El nu va putea niciodată să priceapă prea mult! Căci e vorba de nevoia de viață a omului — și care s'a născut odată cu el... E vorba de organizarea acestei vieți! Pascal, care nu poate fi un îndreptar exclusiv, ne spune și aici totuș un cuvânt pe care nu-l vom uita: „... *car l'homme fait lui-même une conversation interieure et qu'il importe de bien regler; corrompent bonos mores, colloquia prava...*“

De aceste *colloquia prava*, e mai util decât oricând să ne ferim. „Spiritul pur“ pân-dește destul în atmosfera timpului ge azi.

* * *

Dar fiindcă ne mai interesează o altă trădare, de data asta dureros de reală și de adevărată, e bine să ne întrebăm mai mult ce este un cărturar. După ce am falsificat de atâtea ori și am estropiat câteodată imaginea lui, se cade acum cel puțin să-l privim mai atent, să-l căutăm adânc în rosturile lui temporale și eterne deopotrivă, căci toate se confundă într'un destin unic. Ne apărea adineauri ca un Rege spiritual sau un preot — și fără îndoială că el este din toate acestea mult. Dar e mai trist poate că vorbim despre el cașicând n'ar fi existat niciodată, cașicând n'ar mai arde în noi nimic din flacăra prodigioasă a unei vieți care n'a murit. Ne trudim să-l construim par'că, acum, din nou, când de două zeci de secole aproape el se arată ochilor noștri atâtea de orb, cu o strălucire mai vie mereu, cu o mai universală prezență! Poate încă n'am vrut să pricepem

din el, decât atâta cât ne-a plăcut — atât de puțin! A, un „cărturar“ a existat într'adevăr — cel puțin... Fericiți aceia care pot să cunoască un deplin adevăr și cari pot să creadă mai mult! Dar cărturarul *ideal* ne evoacă într'adevăr o anumită imagine a lui Christos — numai a Lui... Îl vedem, așa cum a fost El, suferind nesfârșit pentru ce știe adevărat și drept, într'un cuvânt disprețuind tot binele lui, pentru binele tuturor. Acest Isus deopotrivă pe care nu-l înșeală turnul de fildes, cu grandoarea lui indiferentă, căci El știe să coboare din munte ca să se facă ascultat de toți, Isus într'adevăr care se amestecă în mulțimi — și în evenimente — căci aici s'a dat și s'a risipit el totdeauna, decâtorii a vorbit: în piața publică, în micile cătune, pe marginea lacurilor, printre oameni! A, acest „cărturar“ nu s'a refuzat niciodată — și poate este aici puțin din secretul misterios și sublim al unei eterne tinereți, al unei grandorii care va crește tot mai mult, mereu, cât granițele civilizate ale lumii! Iar viața, ea însăși, pe care „spiritul pur“ o refuză, câtde mult a iubit-o Isus! El a răspândit suflet, lumină și aur în mizeria ei, căci „nu a venit s'o nege ci s'o afirme“ ne spune tot Papini în acest grandios poem care este *Istoria lui Christos*.

Astfel marele portret îl avem, liniile mari ale imaginii cu care va trebui să semănăm cât mai mult. Fiecare va pune aici tot ce poate găsi nobil și frumos, fervoare și devoțiune în inima lui: nimeni totuși nu-l va închipui vreodată întreg! Și dacă știu firește că niciodată „cărturarul“ mediocrei noastre umanități nu va fi Dumnezeu și că acesta nu poate să fie decât un vis la care trebuie să ne gândim atât de puțin, în orice caz, prin acest prodigios exemplu care ne face atât de bogăți, criteriul bunului cărturar îl avem. El va trebui să fie astfel omul care *se se dea*, mai întâi, tuturor, cu egală iubire, poate fără să păstreze pentru el nimic, ca acel halucinat Brand prizonier exclusiv al unui sacerdotiu, sau poate ca alt om, care a trăit, Péguy, imagine omenească a unui Isus pe cruce, Péguy murind el însuși „sur un dernier haut-lieu“, orbit de idealul înfrigorat pe care l-a visat...

Couché dessus le sol à la face de Dieu

Acesta este cărturarul. Putem să-l recunoaștem atât de ușor — până acolo încât să avem senzația palpabilă aproape, a celei mai secrete substanțe din care e făcut. Lumea lui interioară va vorbi în actele lui, viața lui însăși va fi măsura dragostei, oglinda care nu minte și în care Dumnezeu lui se oglindește viu. Nu ne rămâne decât să ne aplecăm peste el, să-l privim: vom putea atunci să vedem cât de mult a știut el *să se dea* cât de mult acest „cărturar“, deslipit de ființa lui, a putut *servi*, aproape sfânt, o lume peste care se întinde flacăra vieții lui. *A servi*, într'adevăr, iată cuvântul din urmă. Acest cuvânt este cel mai frumos în oricare limbă omenească.

Cărturarul — ministrul cel mai înalt și suprem servitor, o imagine totală care rezumă, care definește, care spune tot. În raport cu ea vom avea astfel să considerăm, cu dublu aspect, o reală trădare a cărturarilor care mi se pare, tot mai mult, că desfigurează lumea de azi, atâta în cât ne face să uităm, până a nu mai recunoaște, adevăratul destin și înaltele misiuni ale celor cari ne poartă cuvântul.

Cu dublu aspect am spus, într'adevăr, fiindcă pe acest drum vom avea să întâlnim deopotrivă pe cărturarul lui Julien Benda, chemat de noi acum la altă judecată, acela care fuge de „obiect“ de real — precum și pe celălalt cărturar pe care democrația l-a făcut după imaginea ei, pe care realul îl interesează, e adevărat, dar numai în vederea unor folosințe personale și pentru organizarea numai a unei dezolante vieți. Căci dacă el sub alt raport pe care l-am văzut, s'ar mișca într'o ordine normală, democrația în schimb l-a cerut strâmb după legile ei — așa încât trădarea lui, atâta de mediocră, desgustă poate mai mult...

Am văzut pe cărturarul acela inuman, transcendent, dar al acelor goale abstracțiuni care se năruiau peste noi ca să ne îngroape în neant — și s'a spus poate aici tot imposi-

bilul vieții lui. Dar dacă acest cărturar ar putea totuși să fie, trebuie să ne spunem oricum — ce stranie dezertare ar înfățișa existența lui! Vrem să uităm chiar că acest „cărturar“ n’ar izbuti să spună nimic valabil oamenilor pe cari pretinde să-i conducă. Dar în fața acelora cari ar trebui și ar vrea să trăiască din ființa lui, să se încredințeze lui și lui să-i ceară lecții de viață, el se prezintă cu o inimă înghețată, cu mâinile reci. Ce-ar putea să le dea?... Cuvintele lui chiar, adică tot ce are, acele cuvinte mari pe care din piscul imaginar el consimte să le azvârle mulțimii — și care, ce-ar face cu ele! — este de ajuns să le căutăm un sens mai adânc ca să pricepem, cum am văzut, golul imens pe care-l ascund, o tăcere de moarte... Eternul? Dar nu este el făcut din fiecare clipă în care trăim și prin care alții trăesc în noi, și, dacă știm s’o vedem, nu există grandoare, adeseori atâta de adânc ascunsă, în fiecare minut din viață?.. Cum ar putea un cărturar să arunce din sfera lui aceste bunuri, fără să înșele și fără să trădeze, sau fără să renunțe la el! Și noțiunile lui chiar de dreptate, de adevăr și de frumos, cine să le caute sensul la fiecare răspântie a vieții, dacă nu cărturarul care și-a luat misiunea de a fi, sufletește, paznicul tuturor: acela care vrea să fie, în mijlocul oamenilor profet și preot, trebuie să renunțe la perversele voluptăți spirituale ale turnului de fildeș și nu are drept să ignoreze nimic. Ce mîncinoasă doctrină ar putea să autorize aceste dezertări! Idealismul platonician, în numele căruia se vorbește, cu siguranță, nu. El cuprinde dinpotrivă în fundamentul lui, un realism atâta de profund și atât de activ, încât ne vom mira într’adevăr acum de a nu mai găsi din el nici urmă la cei mai mulți din idealisții zilelor noastre. Viața reală ea însăși, nu poate fi neant, oricare ar fi disperarea acelui filozof deprimat care, în delirul lui a vrut să confunde tot... Ea are dinpotrivă în substanța ei, vecinic aceeași, inalterabilă și secretă, și chiar dacă formele ei mai puțin interesante sunt destinate celor mai neprevăzute schimbări, are însă cu siguranță în ea atâta durată și atâta etern, ca cele mai nemuritoare lucruri. În bună logică platoniciană ea nu este într’adevăr decât reflexul însuș al lucrului etern, forma vizibilă a unei lumi de idei. În acest fel temporalul și eternul se confundă ca să nu mai facă decât un tot, pe care cărturarul, cel dintâi, va trebui să-l trăiască total. Nu vom acuza astfel pe cărturari de a iubi exclusiv realul — dar tocmai pe aceia cari nu-l iubesc îi vom socoti trădători. Ei ignorează principiul esențial al sintezei. Ei mutilează viața — care, de alminteri n’ar putea să fie altfel decât întreagă. Dar adeseori aceste deficiențe care-i anihilează, ei se pare că le simt destul și atunci ca să scape, în adins par’că, de verdictul dreptei judecăți, ei refuză de a mai fi cărturari sau „clerici“ — după cum altădată Paul Valéry refuza pur și simplu „à être quoi que ce soit“.

Dar acest refuz, este însăși toată drama existenței lor — și va trebui să vedem aici o prăpastie de adâncimi nebănuite, o cădere din care nimeni nu se mai întoarce ușor. Exemplul lui André Gide subț acest raport, va fi din nou interesant, acum mai ales când circumstanța ultimei lui conversiuni, atât de neprevăzute, adaugă par’că un accent mai mult la atâta dezastru știut. Ce a fost Gide până azi? În ciuda unei boľnave devoțiuni care mai multe zeci de ani a crescut în jurul lui ca un entuziasm înfrigorat și aproape idolatru, el nu a fost nici cărturar și poate nu a fost nici om prin aceea că în toată viața și în toată opera lui a refuzat să fie... Cu ce crudă voluptate Menalque își părasea adeptii! De frica de a se diminua, el ar fi vrut chiar să fie orice, nimic... Dar tinerii aceștia totuși pe care maestrul lor i-a condus oricum „nu importă unde“, sau chiar aceia cari au adorat pe Gide pentru muzica stranie numai a disperării lui, — iată că acum acestor oameni cari nu s’au gândit la nimic li se arată un drum nou pe care să meargă. Pentru prima oară, orice s’ar întâmpla mai târziu, Gide a făcut un pas *definitiv*. El asigură acum că acestui nou ideal, îi va da tot ce-i mai rămâne din viață... Trist cărturar într’adevăr, — dar un cărturar înșfârșit... Acum

pentru prima oară, el se dă, e adevărat, dar să vedem cât poate s'o facă și cum... Un refuz atâta de obstinat de a lua contact cu realul, cu viața, o atâta de lungă trădare — el o răscumpără atât de urit! Dar simte el acum cel puțin, când cea dintâi credință vine să întinerească un păr aproape cărunt, pricepe el cât a fost de gol până azi? Importă mai puțin? Regretul lui chiar — dacă vreun regret există — nu mi se pare că prețuește mai mult decât cinismul din care a trăit mereu. Să căutăm mai bine în noul ideal și în această lume pe care Gide a ales-o acum: vom vedea în ea ușor umbra atâta de vie a tuturor erorilor și a tuturor anarhiilor pe care el le-a iubit și care l-au otrăvit timp de o viață de om! Fiind plecat dela început, ca într'o beție care să nu se mai termine și care trebuia să nu ajungă nicăeri, acest „n'importe quoi“ mai ales care urlă ca un viscol prin toate dezastrele din aventura lui fără sfârșit, — se arată azi, comunismul îl oferă larg. Gide îl are cu adevărat; credința lui de azi într'adevăr nu face decât să continue adânc de tot un tragic destin, același, cașicând ar fi trebuit astfel să se definească mai bine, dacă putem spune, contururile acestui neant, pe care el toată viața l-a căutat.

Drama spirituală a lui André Gide, ca și omul de altfel care o înfățișază azi, arată par'că mai bine trădarea adevărată, ireparabilă într'adevăr, a cărturarului de care am vorbit destul. Această trădare, într'un cuvânt consistă în atitudinea barbară care întoarce spatele vieții, care ofensează legile ființei și răstălmăcește conceptul creștin al unui alt cărturar pe care, ideal, l-am văzut în chipul sfânt al celui mare învățător al oamenilor.

Când am vorbit în trecut de trădarea d-lui Nicolae Iorga, am confundat puțin planurile, nu fără să bag de seamă și nu fără să știu. D. N. Iorga este cărturarul democrației românești, așa cum sunt alții mai mari sau mai mici decât el, la noi sau aiurea. Trădarea lui, este aceea a unui cărturar al democrației — atât.¹⁾ Căci chiar atunci când nicio dramă spirituală nu ne-a atins, și când ne găsim în sfera normală a acțiunilor omenești, cărturarii trădează totuși destul de grav misiunea lor în mijlocul societăților noastre, care au un simț foarte mediocru al lucrului absolut. Imaginea ideală a cărturarului rămâne aceeași, pe care am fixat-o: ființa lui numai, coboară atâta de jos! Prăbușire cu atât mai teribilă, cu cât niciun dezechilibru spiritual n'ar putea să militeze pentru *necesitatea ei*.

E vorba aici într'un cuvânt, de adaptarea cărturărilor la spiritul democratic și, odată cu el, la *spiritul partizan*. Cine păstrează realitatea aceluia cărturar pe care l-am încheșat în în aceste pagini, va cuprinde ușor toată dezonoarea de care vorbim aici. Democrația, fracționând realitatea națională și socială în grupuri artificiale a căror legitimitate se reduce la expresiunea intereselor proprii, întoarce spre omul singur centrul de privire care ar fi trebuit să se resfrângă peste colectivitatea omenească. Individualistă în punctul ei de plecare, pe planul social democrația n'ar fi putut să fie mai generoasă! Omul de rând putea foarte ușor să cadă în această cursă, ca o pedeapsă biblică, pe care l-a întins-o o oarbă iubire de sine...

Dar cărturarul? Omul acela, mai mult decât om, pe care l-am văzut că se datorează tuturor, cum ar fi putut el să mai fie al unui singur „partid“!

Democrația ne-a arătat acest trist miracol și cărturarii lumii de azi, aproape toți, au fost biruiți de ea... Atâta de mult demofil, cum l-am văzut și cum îl vom vedea mereu în pilda celui mai mare iubitor de oameni și de noroade, cărturarul nostru se opune esențial, noțiunea noastră de cărturar refuză democrația, ca o adevărată negare a ei. Cărturarul aparține tuturor, am spus — democrația îl face servitorul unui grup, al unui club, în ultima analiză propriul lui servitor, numai atât! Ea îi alterează definitiv, total, substanța

1. Ea se agravează firește de multe detalii care desfrângează pe om. Dar nu vom insista, acum cel puțin... Paginile acestea nu sunt de pamflet, și de d. Iorga nu se mai poate vorbi azi decât pamfletar.

lui cea mai caracteristică — până la ultima confuzie și până la inexistență! Este o scară descendentă, care ne dă flori... Ce-a mai rămas din *puritatea* acestui cărturar, ce mai înseamnă „adevărul“ lui! A, „cărturarul“ democrat este interesant să-l privim... Adevărul lui, va fi comandat dela club. Libertatea lui morală și onestitatea cu sine chiar, vor fi strânse în chinga de interese a „disciplinei de partid“.

Adevărații cărturari se confundă cu adevărul unui neam care numai așa va putea să fie o parte, el însuși, dintr'un universal adevăr. Ei ne vor da astfel adevăruri conforme cu natura și cu destinul nostru legat de un anumit colț de pământ și într'o societate anumită ale cărei legi trebuie să le definească, — sunt datori, într'un cuvânt să ne unească pe toți în credințe durabile și în mari loznici de viață. Numai astfel ei vor putea să servească temporatul și spiritualul, în acelaș timp, unul prin celălalt, unindu-le pe amândouă la zenitul marilor enigme ai căror talmacitori s'au făcut.

Cărturarii democrați, se vede ușor, sunt cei din urmă cari ar putea să răspundă acestor înalte chemări. Patimile strict individuale au năpădit peste ei atâta de mult, încât ei au căzut ușor mai jos decât nivelul comunilor muritori. Ei trebuie să rămână drepti, adevărați, puri — dar cum ar putea s'o facă! Teroarea disciplinei de partid le dă o morală foarte suplă și foarte facilă. Ei vor primi ca bun și drept și adevărat tot ce este al partidului lor, după cum vor nega convinși toate valorile opuse, cașicând scrupulele n'ar fi de esența misiunii lor, a cărturarilor! Deopotrivă ei vor ignora suveran tot ce nu are curs în clubul partidelor, de unde ei vor lua cândva (sau visează numai!) mărunte vanități terestre.

La această mizerabilă paupertate morală s'au coborât cărturarii democrației. Și nu numai la noi, dar pretutindeni mi se pare, pasta lor a intrat în aceeași inremediabilă descompunere. Ei s'au pulverizat, s'au risipit și s'au acomodat mai ales. Ca alți *Tarbuffe*, dar cu o teribilă uitare de ei, acești infami cărturari au găsit ușor „des accommodements“ cu acele delicate înălțimi chiar, pe care acum știm bine că niciodată nu le-au păzit. Ei nu mai pot să vadă un singur adevăr național, și prin aceea, omenesc, legitim, întreg, — ci un foarte modest adevăr, al grupului lor numai, care le oferă „onoruri“ și budget. Răreori astfel cuvântul de „trădare“ ar fi putut să aibă un sens mai plin. Servind un grup numai și, secret de tot, *servindu-se numai pe el*, cărturarul se refuză monstruos celorlalți și îi înșeală pe toți.

Iar dacă ni s'ar spune că în „partidul“ unde se găsește, cărturarul se crede în slujba interesului obștesc — cât de săracă ni se va părea această ultimă mistificare! Va trebui să constatăm în acest caz, dacă nu o trădare, o decrepitudine cel puțin a cărturarului care în loc să fie învățător — se lasă învățat de gloata care ar fi trebuit să meargă după el... Cărturarul trebuie să fie un dictator: el trebuie să dea porunci. Când primește să execute însă mandatul anonim și iresponsabil al aclamațiilor populare, ce-a mai rămas, vă întreb, din „cărturarul“ atâta de umilitor înălțuit?

Ar fi poate interesant să pricepem cum s'a ajuns și la acest faliment. S'a petrecut, cred, un sinistru și bizar proces de triumf al celor mai mizerabile forțe care lucrează în noi. Sau poate forțele noastre spirituale, ele înșile, n'au fost niciodată asigurate cum ar fi trebuit — nici odată poate *nu le-am trăit* destul. Regii gândirii și ai spiritului au fost atâta de ușor detronați — cum probabil nimeni n'ar fi crezut înainte de al XVIII-lea veac de pildă, căci probabil istoria acestei trădări începe cam de pe atunci...¹⁾

Democrația a corupt pur și simplu pe cărturari — i-a cumpărat și pe ei... Dar pe ce mizerabil blid de lite și-au vândut și își vând în fiecare zi, acești oameni, sufletul,

1) Pe la începutul acestui secol, într'adevăr, cărturarii din apus mai ales, primesc primele demnități politice și fac democrației primele concesii.

mesagiul lor din care n'a mai rămas nimic și epuizatele comori în care am crezut?.. Ar fi greu să pricepem atâta descompunere și atâta dezastru! Un lucru însă e sigur: „onoriile“ democrației au fost mai tari, decât *onoarea*, aceea, la singular, care singură i-a plăcut lui Péguy. Așa s'au vândut carturarii.

Bieți vagabonzi intelectuali, histrioni ai ideilor și ridicoli profeți, călimara lor nu mai are demult autoritatea unui oracol. Ei au vrut, cu siguranță mai repede decât ar fi trebuit, să ajungă la posturile de comandă, ca să nu mai găsească acolo însă, ca o justă pedeapsă, decât iluzia oarbă a funcțiunii pe care o doriau;

*J'ai vu l'ombre d'un cocher
Avec l'ombre d'une brosse
Brosser l'ombre d'une carosse...*

„Eu n'am fost eu“, a spus unul dintre ei... Tare mă tem că n'a fost niciodată „El“ și că n'au fost niciodată „ei“, aceia pe care i-am crezut!

Menirea cărturarului și idealul nostru de cărturar, ca în niște grădini inaccesibile par'că, rămân mai departe să fie suspendate în înălțimile pe care le-am văzut.

Va trebui astfel să ne grăbim și să pricepen într'o zi, mai curând, pilda uriașului răstignit. Crucea Lui, care se ridică pentru suferință în fiecare an, și pe care într'o viață eternă el se va chinui pentru noi, să fie deopotrivă semnul care să ne arate și să coboare pe pământ, grandoarea tragică a marilor destine.

GLAS DE PRIMĂVARĂ

DE

DRAGOȘ PROTOPODESCU

Câmpurile se desfac de sub lumina
Cerului binevoitor
Și cu-albastru idealizându-și tina
O iau încet spre zări cu viitor.

Casele se urcă pe spinarea
Lor, ca niște cuști pe elefanți,
Cu copii pe la ferestre, și-anghinarea
Ce va strânge 'n prispe pumni de sfați.

Un Coșbuc etern încinge lanul
Cu săltări din brăe, de 'tutindenii,
Și cu șaga 'n ierburi, pe armanul
Ars abia de focul de Armindenii.

Și pornesc pe-aceleași coame sure
Boi de lut sleit cu dimineții,
Parcă-aduși din vre un rai huzure
Ca să dea pământului bineții.

Botul aplecat peste mireazma
Mușchiului, se recunoaște 'n fire,
Răsuflarea lor este aghiázma
Cerului vărsat din vechi clondire...

Merg de sus, cu case, arbori, oameni,
Merg pe jos întinderile'n soare,
Merg infinitul pe picioare
De plăvani bețivi, duhnind a boare
De eter în care Tu te sameni.

Merg, și unde-ajung?—la'mpreunarea
Cu un cer ce'n alte ceruri duce,
Și-unde-aceiași boi înjugă zarea
Parcă vrând pe ea să-și facă cruce.

Martie 1935

GEORGE COȘBUC, POETUL RASEI NOASTRE

DE

NICHIFOR CRAINIC

Veacul nostru e veacul naționalismului. El se afirmă în opoziție cu liberalismul și marxismul. Dacă aceste concepții consideră omenirea cu o vedere orizontală, tăind-o în felile sociale ale claselor, încâierate în luptă de interese contrare, viziunea naționalismului asupra lumii e verticală; el se uită nu la suprafață, ci în adâncime și vede lumea diferențiată nu în clase protivnice, dar în națiuni felurite. Principiul diferențierii în adâncime, ce stă la temelie veacului nou, are o însemnătate covârșitoare în problema regenerării, pe care o agită spiritul contimporan. Fiindcă regenerarea nu e o problemă de suprafață, adică de raporturi economice exterioare, cum a înfățișat-o materialismul, fie cel liberal, fie cel socialist, ci o problemă de adâncime. Orice lucrare de regenerare, care năzuiește să ajungă la roade mai bune, nu pornește nici dela roade și nici dela frunză, ci dela rădăcină. Omenirea, adică neamurile felurite care o alcătuiesc, nu se poate regenera decât pornind dela izvoarele ființei sale, care sunt izvoarele etnice. Și dacă în preocupările spiritului contimporan ideea raselor înlocuiește până la eliminare ideea claselor, acesta e un semn incontestabil de noua orientare a naționalismului.

Problema regenerării, deci, pentru naționalismul veacului tânăr, se pune în termenii etnicului, desconsiderați și tăgăduiți de doctrinele internaționaliste. Un bătrân filosof al nostru, care poartă ochelari din pricina vederii scurte, crede că etnicul e ceva care se opune eticului și că, prin urmare, afirmarea naționalismului n'ar fi altceva decât negația moralei. Dar bătrânul filosof, format în școala ideologică a veacului trecut, face, poate fără să vrea, mărturisire de credință materialistă atunci când desparte etnicul de etic și le opune ca două lucruri incompatibile. Declarând doctoral că naționalismul e ceva „bestial”, greșala lui stă în ideea confuză pe care și-o face despre etnic. Etnicul nu e, cum crede dânsul, un concept pur biologic, fiindcă etnicul nu se referă la ideea generală de animal, ci la ideea specifică de om. Rasa cailor e altceva decât rasa oamenilor: în cazul întâu e vorba de sânge pur; într'al doilea e vorba de sânge și de spirit, de „sufletul etnic”. Etnicul nu e deci un concept general biologic, ci unul specific antropologic. Omul e un întreg alcătuit din trup și spirit. Dar el nu vine pe lume cu un trup de animal oarecare și spiritul nu se adaugă ulterior și artificial pentru a-l diferenția de animal. Omul e dat prin naștere în trup și spirit, care fac împreună una și aceeași ființă. Această ființă poartă în germenul ei antropologic și etnicul și eticul totdeodată. Ideea de regenerare, așa cum o concepe noul naționalism, întemeiat pe etnicitate, are deci în vedere pe omul integral, în armonioasa plinătate a puterilor sale fizice și morale.

Noi nu tăgăduim o anumită greutate de a defini științific rasa și etnicul. Dar această greutate, pe care o remarcă atât de satisfăcuți adversarii naționalismului, vine tocmai de acolo că nici rasa nici etnicul nu sânt simple ponderabile biologice; ele sânt focare complexe de viață colectivă, alcătuite deopotrivă din stihii ponderabile și din stihii imponderabile. Considerate în adâncimea lor, ele ne apar în atingere directă cu taina nepătrunsă din care izvorăște viața. Dar existența lor se face sensibilă nu numai în „stilurile“ diferitelor tipuri omenești, ci mai ales în dogoarea cu care colorează atât de izbitor și atât de particular creațiile diferitelor culturi naționale. Cultura e națională și nu poate fi decât națională. Cultura e imaginea proiectată în ideal a etnicului ce stă la temelia creației omenești. Numai produsele fabricate pot constitui serii identice. Creațiile culturale, având la bază diferența specifică a geniului etnic, se deosebesc unele de altele. Și atunci, aceste imagini specifice, prin care instinctul creator din adâncul omenesc ajunge la formele clare și armonioase ale cunoașterii de sine, ne pot sluji ca norme sigure pentru identificarea etnicului. Dintre toate plămuirile omului, poezia și artele în genere constituie jocul cel mai spontan și mai direct țâșnit din focarul etnic. Dar tocmai acest caracter de spontaneitate o investește cu atributul de imagine autentică a firii unui neam. Dacă nici o altă urmă nu ni-ar fi rămas din vechea Eladă decât poemele lui Homer, ele ar fi suficiente pentru a ne face o idee limpede despre poporul care le-a zămislit, innemurind în ele propria-i imagine ideală. În tendința firească spre un spor de bine, poezia îndeplinește în viața unui neam slujba de cunoaștere imaginativă, simbolică sau mitică. Ceeace constituie năzuința de progres, de spor în bine, e voința de a depăși condițiile vieții prezente, — de a frânge îngrădirile ce ne stingheresc, de a covârși numărul redus printr'unul mare, de a reduce răul de care suferim, de a cuceri o zonă mai înaltă în văzduhul spiritual. Izvorind spontan din această adâncă și nobilă năzuință, poezia e nerăbdătoare: ea anticîpează ceeace voim să cucerim, prin largi imagini proiectate pe orizontul ideal al aspirațiilor noastre. Dacă în basme și în mituri, statura și însușirile omului apar totdeauna în dimensiuni dilatate peste măsura obișnuită, aceasta se datorește puternicei noastre năzuinți de depășire pe care poezia o satisface prin marile și fermecătoarele sale anticipații simbolice.

Problema regenerării etnice, pe care o pune naționalismul de azi, nu e altceva decât această tendință de depășire a condițiilor prezente, intensificată de un entusiasm colectiv, care cere să fie transpus în fapte. Mărturisim că într'un moment hotărîtor, cum e acela pe care îl trăim, nu ne interesează atât definiția rece a rasei sau a etnicului cât marea imagine de văpaie după modelul căreia vrem să ne realizăm ca români.

Iată de ce George Coșbuc, poetul care a încheiat cea mai amplă imagine ideală a românismului integral, trebuie invocat în actualitatea arzătoare a luptei noastre.

S'a zis că noi suntem un popor liric, iar sufletul nostru își are imaginea credincioasă în doina de jale. Aceasta ar însemna că românul nu reacționează față de loviturile soartei decât în mod pasiv și gâlgâind în plâns, sau dând graiu de blestem unei dureri subiective copleșitoare. Aceasta e o imagine falsă; în orice caz o imagine incompletă. Doinele noastre, oricât de jalnice ar fi, fluviul lor de lacrimi se răsuțește totdeauna, la sfârșit, în vârtejul unei *învârtite* sau al unei *bătute* nebune, care trânteste, în contrast cu tristețea morbidă, chiotul sălbatec de veselie și strigătul de biruință al unei energii ce nu vrea să se lase înfrântă. E adevărat că lirismul subiectiv al poezilor noștri a văzut la împăratul mitologic, care plânge cu un ochiu și râde cu cellalt, mai mult ochiul care plânge decât pe cel care râde. Taina și puterea lui George Coșbuc e că a văzut amândoi ochii și nu s'a lăsat covârșit de lacrimile celui care plânge. Uneori și el imploră doina:

„Învață-ne să plângem c'atât ne-a mai rămas“, fiindcă, ce vrei, viața românească numai de dureri n'a fost cruțată; dar totdeauna contrastul veseliei și chiotul de biruință răsună eroic și triumfal peste codrii durerilor prezente. Dacă ceilalți poeți ne exprimă subiectiv, duios și parțial, Coșbuc ne exprimă integral. Eminescu e mai mult decât duios: e sfâșietor și fără credință. Substanța universului său poetic e „moartea eternă“, și pe fondul acesta negru, durerile neamului său nu-i pricinuesc decât revoltă și blestem desnădăjduit. George Coșbuc crede cu o credință fără margini. Și aceasta e însăși legea vieții, care renaște din fiecare moarte. El singur a văzut că fiecare doină a tristeții populare se transformă brusc în iureș de viață năvalnică. Ideea în cadrul căreia se desfășoară viziunea lui poetică e: biruința vieții asupra morții. Dar viața pe care o cântă el nu e un concept abstract, ci realitatea vie și concretă, care gălgăie din pământul românesc în neamul românesc și sub cerul creștin. Inspirația lui îl leagă de această realitate întreagă în mod instinctiv și acest caracter de cufundare a eului său în marele eu totalitar îl face să mărturisească la sfârșitul operei sale literare:

*Sânt suflet în sufletul neamului meu
Și-i cânt bucuria și-amarul.*

Dacă sunt poeți subiectivi, cari fac din eul lor centrul lumii asupra căreia proiectează zorile trandafirii sau amurgurile tragice ale afectelor lor intime, George Coșbuc nu e dintre aceștia. Eul lui îmbrățișează generos lumea din afară de el, uitându-se pe sine în covârșitoarea ei strălucire. Astfel, vasta imagine etnică, pe care ne-a dăruit-o el, e închegată din elemente obiective ale vieții românești. Poesia lui definește simbolic rasa noastră.

Viziunea pământului, a poporului și a cerului românesc, ne-o deschide dintr'odată poesia *Vară*: văzduh de amiază, imens și senin; câmp inundat de valurile blonde ale grâului; iar din mijlocul peisajului, isbucnind gigantic, legătură între pământ și cer, Ceahlăul „uriaș cu fruntea'n soare“. Un nor s'a oprit lângă piscul de piatră, comunicându-i din profunzimile albastre nu știu ce „taină călătoare“. Și acolo jos, sub paza uriașului de stâncă, iată oamenii: „feciori și fete“. Ei sânt români și cântă laolaltă doina. În jurul lor spicele joacă în adiere, vântul le joacă în plete, mieii albi sburdă către izvor, graurii suri se hârjonesc în aer; iar în ochii lor strălucitori joacă, la fel cu tot ce joacă în jurul lor, — viața.

Tabloul acesta măreț e alcătuit din două planuri: sus, imobilitatea cerului de vară unde nici norul, oricât de ușor, nu are aripi să mai zboare: albastra nemișcare ne dă o sugestie de veșnicie și de nemărginire, de lume divină; jos pe pământ, dimpotrivă, totul e mișcare, dar o mișcare ritmică, de joc, pricinuită parcă de cântecul oamenilor și îndeplinită în unanimă armonie de toate făpturile, plante și viețuitoare; mișcarea aceasta ne dă sugestia vremelniceii pământești, în contrast cu lumea de sus a veșniciei neschimbate. Dar această vremelnicie pământească, în neconținută schimbare, e totuși fermecător de frumoasă fiindcă e ritmică, fiindcă e ritmată de pulsația tinereții și de bucuria de a trăi, ce angajează natura întreagă în aceeași vibrație cu omul.

*Sus senin și jos verdeață,
Ce cuminte-i să trăiești
Când ți-e dat să stăpânești
Numai o vieață!*

Tabloul acesta de plinătate vărătică, de tinerețe și de bucurie calmă sub azurul veșnic, e un colț de raiu ca și acela în care se desfășură *Miorița*. Real și specific prin amănunțele românești ale paletei verbale, el e ideal prin nota de armonie suverană ce pune în

acord vremelnicia pământească cu veșnicia de sus. Viziunea lui Coșbuc transpune astfel un peisagiu identificat pe suprafața României în regiunea de vis a eternei nostalgii din sufletul omenesc: Paradisul. Priveliștea carpatină devine viziune paradisiacă. Natura întregă apare dintr'odată în castitatea ei feciorelnică, neprihănită, ca în clipa dintâi, când a ieșit fragedă și curată din mâna ziditorului. Frumusețea ei ne revelează momentul sublim al creațiunii, cu armonia cerului reflectată în strălucirea formelor împlinite. Totul e pur, totul e fără greș, totul e în acord unanim.

*Aș vrea să plâng de fericit
Că simt suflarea ta divină,
Că pot să văd ce-ai plăsmuit!*

Totul e însă un moment suspendat în nemărginirea visului treaz. Răpirea sufletului în minunea ideală a Paradisului nu ne face totuși să uităm cât de vremelnici sântem. Dar sentimentul acesta confuz și contradictoriu, care-l face pe Coșbuc să plângă de o fericită durere, e cu totul departe de a-l desnădăjdi. Strălucirea fără moarte a lumii ideale îi însuflă curajul de a înfrunța groaza morții pământești:

*Mi-e inima de lacrimi plină,
Că'n ea s'au îngropat mereu
Ai mei, și-o să mă'ngrop și eu
O mare e, dar mare lină —
Natură, în mormântul meu
E totul cald, că e lumină!*

Nici un alt poet român nu s'a ridicat pe culmile spiritului la atâta putere de-a afirma nemurirea în moartea însăși! Lumina care inundă mormântul nu e tot una cu lumina ce bate în creștetul Ceahlăului: e lumina ce vine din marea lină de dincolo de această lume. E lumina necreată, dumnezeiască, revelată în credința creștină. Ea străbate zăbranicul morții și-l face translucid pentru a întrezări, dincolo, strălucirea Paradisului fără moarte. Coșbuc vede pământul românesc cu făpturile lui toate și neamul acesta cu viii și cu morții lui în dimensiunile transfigurate ale unui cosmos mistic, străfulgerat de lumina învierii. Concepția lui de viață, al cărei realism spiritualist este evident, nu e ea în concordanță cu concepția populară de viață creștină? Din multele mărturii întipărite de aceeași credință în folclorul nostru, una singură e suficientă:

*Lumea asta nu-i a mea,
Cealaltă nici așa.
Lumea asta-i cum o vezi,
Cealaltă cum o crezi!*

De ce lumea aceasta, pe care o văd, nu-i a mea? Fiindcă eu sânt un oaspe vremelnic în ea! — răspunde poporul. Dar cealaltă? Cealaltă e cu atât mai mult a lui Dumnezeu, judecătorul celor drepți și al celor nedrepți. El va hotări dacă va fi sau nu a mea. Dar hotărîrea lui se va da după credința mea în lumea cealaltă.

Poesia Baladelor și Idilelor și a Firelor de Tort se desvoltă în marginile acestei concepții. Ea ne înfățișează viața românească totalitară, legată organic de pământ, organizată de puterea datinilor și animată spre viitor de suflul dinamic al încrederii creștine într'un mare și luminos destin. Biruința vieții asupra morții, principiul ce stă nezdruncinat la temelul acestei poezii, dă naștere unei senine bucurii de a trăi, ce umple de freamăt sonor și de cadențe sprintene strofele marelui poet. A cânta viața însă e a cânta iubirea, adică puterea irezistibilă ce zămislește viața. Când în primăvara de rouă și de floare a raiului,

a răsunat porunca: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și stăpâniți-l!” atunci întâiul bărbat și întâia femeie, dogorind de vigoarea castei lor tinereți, au simțit cu adevărat că încep să trăiască începând să iubească. A trăi e a iubi și a iubi e a face pe alții să trăiască participând la iubire. Nu există bucurie mai mare decât aceasta de a iubi și a zămisi viață. Creștinismul acordă atâta gravitate iubirii poruncite de Dumnezeu încât a ridicat căsătoria la rangul de mare și sacră taină a Bisericii. Fără ea, viața însăși n'ar putea dura și creațiunea lui Dumnezeu s'ar stinge într'o clipă, lăsând pământul pustiu. Sânt și iubesc, e principiul pe care un creștin genial ca Dostoievski îl descopere în măduva existenței. George Coșbuc astfel concepe iubirea. Paradisul românesc al idilelor sale e populat de „feciori și fete”, robuste intrupări ale tinereții în floare, arzând de flacăra castă a dragostei.

Dar să nu ne înșelăm. Dragostea lor, atracție naturală către formele pline și mișcările mlădioase ale fetei sau către voinicia vâjnoasă a flăcăului, oricât de sensual și de plastic cântată, nu are nimic aface cu amorul liber al celor mai mulți dintre poeți. Ea e un instinct în mers normal spre realizare. În filosofia fiziologică a doctorului Nicolae Paulescu, instinctele sânt legile fundamentale ale vieții. Ele funcționează în natura vie fără greș și au aproape sensul unei inteligențe divine, immanentă vieții, ce conduce pe om către scopuri pe care el nu le cunoaște. În fapăturile necuvântătoare instinctele nu se corup. Singur omul, care e ființă liberă, are facultatea de a-și corupe instinctele și de a le devia în patimi. Căci patima, zice Paulescu, e un instinct abătut dela funcția normală. Astfel omul are tristul privilegiu de a cădea în patimă. Instinctele în funcțiune sânt însoțite de o anume voluptate. Dar în buna ordine a lumii, această voluptate e numai un mijloc de-a asigura realizarea instinctului. Prin ce se caracterizează o patimă omenească? Prin faptul că omul consideră voluptatea, ce însoțește instinctul, ca un scop în sine când, în chip natural, ea nu e decât un mijloc. Ce e oare amorul liber sau amorul adulterin decât transformarea instinctului iubirii în patimă? El nu caută altceva decât să vâneze voluptatea cu orice preț, refuzând scopul iubirii care e înmulțirea vieții sau, cum spune știința, perpetuarea speciei. Amorul liber e egoist; iubirea instinctuală e generoasă fiindcă, prin ea, cei doi cari se iubesc se dăruiesc copiilor pe cari îi nasc. De aceea Biserica pecetluiește cu taina căsătoriei iubirea instinctului normal și osândește cu asprime amorul liber, care duce la disoluția societății. Dacă cei mai mulți dintre poeți cântă voluptatea erotică, adică păcatul cărnii, pentru George Coșbuc dragostea e instinctul pur de orice abatere. Propriu vorbind, el nu cântă instinctul satisfăcut, ci tremurul viu al bucuriei pentru dragostea ce va veni. Și dacă reliefează magistral podoabele frumuseții fizice ale unei fete, sensualismul acesta nu e decât un procedeu literar pentru a ne intensifica emoția estetică. Fondul erotismului său rămâne însă totdeauna cast, adică moral. Caracteristic întru totul e faptul că fata îndrăgostită a lui Coșbuc, fie că se numește Lina, Rada, Zamfira sau Ileana, ea nu vede în iubitul ei decât chipul viitorului mire; precum flăcăul îndrăgostit nu vede în iubita lui decât pe viitoarea-i mireasă. Până la ceasul acela sărbătoresc al nunții, dragostea lor e un șir de fermecătoare capricii, un joc de-a merele, pe care și le-aruncă unul altuia, fără ca vreunul să muște din fructul oprit. Idilele lui toate ard de sărutări incremenite pe buze. Fiindcă, dacă feciorul e mai îndrăzneț și încearcă, fata protestează, se apără și se face foc și pară. Dar să ferească Dumnezeu pe fecior când e prea sfios și neîndemânat! Atunci fata e mândră și-l face de batjocură ca pe un prost și ca pe un nepriceput! Chînul drăgăstos al acestor feciori e că nu știu cum să procedeze mai bine: dacă o chemă, ea nu vine; dacă o alungă, ea se întoarce blândă ca o mielușică! Dar jocul acesta capricios între așteptarea contrariată și între apărarea revoltată e tot ce e mai viu în psihologia dragostei coșbuciene și tot ce e mai tipic pentru româncele fecio-

relnică. Dintr'o parte e instinctul care o indeamnă și care, când e singură acasă, o face să se gătească la oglindă ca atunci când va fi nevestă; iar din cealaltă parte, din afară de sufletul ei, e datina neamului, e legea socială care îi sugrumă pornirile la hotarul dintre ce e îngăduit și ce nu e. Psihologia Idilelor constă din acest conflict al instinctului lăuntric cu legea din afară, conflict fără sfârșit și fermecător, ce se rezolvă vesel și glumeț în siguranța nădejzii și așteptării. Iubind în cuviință, în cuminenție și în neprihană, tineretul acesta robust și frumos știe că totul se va sfârși după placul inimii când binecuvântarea legii va cădea solemnă peste dragostea lui.

Cât e de puternică legea morală în iubire, Coșbuc ne face s'o înțelegem nu numai direct, dar și indirect, prin negația ei. Fata morarului a greșit și e gata să s'arunce sub roata morii. Fata care toarce în cântecul fusului se stinge cu rodul rușinii în sân. Fata mamei, care a păcătuit și ea, sedusă de doina unui flăcău de peste Olt, s'aruncă sfâșiată de nebunie în brațele mamei. Dragostea alunecată dincolo de marginile legii se prăvălește totdeauna în tragedie. Nimeni nu-și poate purta păcatul cu fruntea sus. Nici fetele, dar nici băieții cari și-au spintecat rivalii cu cuțitul și umblă zănatnici pe drumurile țării, aruncați afară din lume. Poporul nostru, cum apare în poezia lui Coșbuc, nu e cinic, fiindcă nu are tăria de a înfrunta legea cu păcatul săvârșit. Mai înainte de a veni sancțiunea legii din afară, pe care el o știe dreaptă și implacabilă, cel care a păcătuit se osândește singur prin judecata propriei sale conștiinți morale însângerate. Ispășim pe unde am păcătuit, zice proverbul. Coșbuc îl confirmă atât prin psihologia dragostei caste cât și prin negativul ei.

Dar uneori, viziunea lui, atât de realist înfiptă în inima satului românesc, își schimbă dintr'odată perspectiva și se ridică pe planul suprapus al unei alte lumi. E un act de magie artistică, asemănător cu fenomenul miragiului. Formele mai dinainte cunoscute ale lucrurilor și configurația mediului ne reapar acum proiectate în văzduh de reverberația unei lumini vrăjite. Am trecut din sat în basm. Dar ajungând în basm, observăm nu fără uimire că sântem încă în sat. Toate ne sânt cunoscute și totuși toate sânt schimbate. Iată, acolo departe, în Răsărit, scânteie un palat de cleștar ca o auroră aurită și e împrejmuț cu ziduri de argint. Aduce a mănăstire de fecioare și totuș nu e. Dar toate fetele din Idile, cu obraji nesărutați încă, s'au adunat aici prefăcu'te în Zâne și sânt conduse de o crăiasă. Legea lor e acum virginitatea unei tinereți fără bătrânețe. Nici Zmeii nici oamenii nu pot pătrunde acolo. Însuș instinctul iubirii se pare că a leșinat afară, la poarta zăvorită. Dar nu e adevărat. El arde puternic în pieptul voinicilor din sat, cari par să fie acum feciori de împărat. Zânele acestea din palatul de cleștar nu-i lasă să doarmă. Unul din ei, gata să înfrunte orice primejdie, pătrunde în palat, travestit în fată și milogindu-se cum numai iubirea știe uneori să se prefacă pentru a-și ajunge țelul. Zânele, oricât de nemuritoare, sânt și ele tot fire de femei: podoabele și nimicurile le ispitesc ca pe orice fată din sat. Și cea dintâiu care cade în brațele ispitei e însăși crăiasa lor, paznica virginității eterne! Biruitorul însă nu e un înșelător de rând. El și-o vrea mireasa lui:

*Crăiasă dacă nu mai ești,
Vei fi împărăteasă.*

Se pare că George Coșbuc ridică mult mai mult în rang pe o nevestă decât pe o fecioară eternă. Cea dintâiu e pentru el o adevărată împărăteasă; cea de a doua, numai o crăiasă. Dar parcă spuneam că în lumea noastră de rând instinctul iubirii e o lege dumnezeiască, fără care viața n'ar putea dura. Tot așa e, după toate semnele, și'n lumea împăraților și'n lumea semizeilor. Tinerii aceștia din poveste se vor iubi în lege. Căci

legea e sfântă și valabilă atât pentru muritori cât și pentru semizeii basmelor. Astfel, iubirea din sat și iubirea din basm triumfă în marele eveniment, de proporții cosmice, care e Nunta Zamfirii. Ziua aceasta, care apare la capătul speranțelor tuturor îndrăgostiților, e suprema sărbătoare a vieții. Tot pământul celor văzute și al celor închipuite ia parte la bucuria ei. Din cele mai depărtate cotloane ale basmului, vin craii și împărații. Din sate vine norodul întreg, că e nuntă împărătească. Din viziunile codrilor vin piticii să învelească pe nuntași. Tot aurul și argintul, toate scumpeturile din lume strălucesc în soarele acestei zile. Natura întreagă, cu smaraldul fraged al verdeții și flăcările florilor, pare un vast culcuș nupțial, gătit pentru ceasul binecuvântatei fecundități. „Mare e taina aceasta, exclamă apostolul Pavel, dar eu zic: în Hristos și în Biserică!” Iar Viorel și Zamfira apar în fața altarului, încununați cu steme împărătești, așa cum vedem la orice cununie, — fiindcă, după datină, tot omul e împărat în ziua aceasta. Și mirii noștri, cu toată statura lor mitologică, sânt români și sânt creștini ca oricare alții.

Ce este, în definitiv, această transpunere în basm a realității românești? Și care e înțelesul ei? Nu sânt oamenii lui Coșbuc destul de frumoși așa cum îi vedem în cadrul aievea al satului, sau al lanurilor coapte? Nici vorbă că da. Dar aceasta nu-l mulțumește pe poet. În viziunea lui, neamul românesc e vrednic de o soartă mai înaltă decât aceea cuprinsă în condițiile prezentului. Și atunci, stăpân pe magia artei lui, el dilată realitatea până la proporțiile basmului și împrumută oamenilor statură mitologică de semizeii. Viața omenească, oricât de frumoasă, e supusă nimicirii. Mitul însă îi creează o zonă simili-eterună, de refugiu, unde lucrurile trecătoare de pe pământ se pot salva în imagini tipice, în arhetipuri de vis, unde oamenii reapar transfigurați în zei. Artă omenească nu poate plâsmui cerul adevărat al vieții veșnice, dar poate imagina Olimpuri și Arcadii în regiunea cărora să proiecteze imaginea ridicată din adâncul sufletului etnic. E în această lucrare nevoia de a ne salva din vremelnicie, din condițiile mizeriei prezente, și de a ne recunoaște în formele suprapământene în care ne visăm. Am putea spune că mitul artistic se plasează la o distanță medie, într-o zonă suprapământescă și subcerească, unde elementele eterne se confundă cu elementele vremelnice, în aburul de aur al visului treaz. De aceea în tipurile mitologice fața omenească strălucește în lumină divină. Mitul nu e tot una cu Paradisul, dar e un simili-Paradis. Și dacă Paradisul n'ar fi existat, așa cum îl atestă revelația biblică, de bunăseamă că fantazia neamurilor l-ar fi simulat în feluri și chipuri. Creind imaginea mitică a poporului nostru, așa cum Richard Wagner și-a transpus pe germanii săi în zeii Walhalei, George Coșbuc a urmat aceeași metodă a fantaziei folclorice, plâsmuitoare de lumi ireale dar posibile. De aceea ne recunoaștem atât de repede și de uimiți, în tot ce avem noi numai ca noi, atât în rustica lui idilă cât și în balada mitologică.

Ceeace trebuie să spunem însă neapărat, în legătură cu această viziune de Supra-român a lui Coșbuc, e că ea se deosebește de Supraomul imaginat de Friedrich Nietzsche. Filosoful german a conceput un Supraom dincolo de bine și de rău, în afară și împotriva creștinismului. Coșbuc l-a imaginat în cadrul creștin. Fulger cel mort pe câmpul de bătăie în apărarea țării trece glorios din mitul baladei în cerul creștin, iar trecerea lui se face după toată datina ritualului bisericesc, descris cu mare amploare de amănunt. În eroismul așa cum îl concepe Coșbuc, etnicul intrupat în forță războinică apare totodată innobilat de nimbul etic. Dar aceasta e o altă înfățișare a vieții decât dragostea despre care am vorbit până acum.

Idilele sunt înflorite de feminitate; baladele sunt grele de bărbăție. Perspectiva se

schimbă brusc. Focul dragostei, tremurător de grație instinctivă și aproape necunoscător de sine, are un sfârșit. Viața se pare că e un joc, dar în realitate e ceva mult mai grav. Coșbuc ne-o spune de o sută de ori și nu pregetă să ni-o repete mereu: viața în spațiul pământesc e *chin răbdat*, dar un chin ce ni s'a dat *ca să-l trăim*. Viața e *datorie grea*. Uneori atât de grea încât strămoșul Decebal, care e păgân, crede că-i *rău destul că ne-am născut*. Rău sau bine, creștinii știu că viața trebuie trăită iar nu discutată. Termenul acesta de *datorie*, care nu are nicio valoare poetică, se prăvălește mereu în poezia lui Coșbuc și apasă ca o stâncă pe umerii frumoșilor săi flăcăi. Ei iubesc, e adevărat; fiecare are o aleasă, numai una, pentru care e în stare să aprindă satul ori să facă moarte de om. Părinții sânt mai practici, ei caută nurori cu zestre. Dar flăcăii nu vor să audă. Dacă nevasta e urâtă, ce folos de zestre, trăsni-o-ar Dumnezeu s'o trăsnească! Fiecare vrea o fată mândră, care să-i inflorească viața, și așa destul de grea. Să subliniem această lipsă de interes în dragoste, această predominare a frumosului asupra practicului, ce distinge noblețea sufletului românesc, dar să subliniem mai ales această încredere în sine a tânărului care, disprețuitor pentru lucrul venit deagata, se simte în stare să ia singur viața în piept și să-și crolască soarta. Flăcăii aceștia iubesc, dar mai cu seamă muncesc. Li vedem neconținut la plug, la secere, la coasă. Munca lor salută zorile și amurgurile, ea le umple zilele. Dragostea lor e încadrată în ritmul muncii, ea e o pauză de lumină în mijlocul trudei, o glumă înflorită pe obrazul asudat. Care din ei nu e plugar, acela e soldat. Armata e pentru poporul nostru, alături de Biserică, marea instituție de disciplină morală. Flăcăul când pleacă la cazarmă, merge să-și facă datoria. El se simte bărbat în măsura în care e soldat. Cine nu e vrednic să fie soldat se face de răsul lumii.

În poezia lui Coșbuc, armata e o prezență impunătoare. Nu numai în Cântecelile de Vitejie, unde el a evocat oarecum programatic gloria vechiului Regat, dar în cântecelile de chef, în baladele istorice și în cele mitologice. Pentru el ideea obsedantă de datorie e strâns legată de instituția armatei. A fi bărbat e a fi soldat și a fi soldat e a fi viteaz. El împarte pe oameni în două categorii: viteji și lași. Lauda lui e cunună pe creștetul vitejilor. Dar poetul acesta, care parcă n'a disprețuit nimic din frumoasa noastră lume românească, a concentrat în el un dispreț titanic pentru oamenii lași. Cine e bărbat nu plânge, căci plânsul e pentru copii și pentru femei. O mamă e sfântă când plânge; un bărbat e un netot. Lașitatea e o dezertare dela datoria de a trăi. Căci a trăi nu înseamnă a face umbră pământului, ci a lupta, chiar dacă știi că nu vei birui. Ce înțeles are insistența aceasta asupra datoriei și asupra lașității? Coșbuc cunoaște poporul nostru și tainele firii lui ca foarte puțini alți scriitori. Îi cunoaște istoria, îi cunoaște durerea de popor oprimat, îi trăiește, în aspirație, marea nădejde a eliberării ce avea să vină. Dar el cunoaște bine și anumite lipsuri ale temperamentului nostru național. Și dacă insistă cu atât de mușcător dispreț asupra lașității, e fiindcă aceste lipsuri anumite nu convin marelui lupte ce trebuie dată pentru izbăvirea neamului românesc. S'a zis că noi sântem un neam îndelung răbdător. Răbdarea e într'adevăr o mare putere a sufletului nostru creștin. Dar dacă ea e o admirabilă virtute pentru fiecare dintre noi, transpusă pe planul colectiv-național îndelunga răbdare poate deveni o lașitate. Când ființa noastră națională e primejduită, răbdarea e o lașitate, fiindcă atunci e o dezertare dela datoria de a trăi și de a ne apăra viața. S'a zis că neamul nostru e tolerant și ospitalier, față de străini. Dar ce înseamnă toleranța și ce înseamnă ospitalitatea decât putere formidabilă și stare înfloritoare, care vrea, ea dela ea, să fie generoasă și darnică față de străin? E poporul românesc atât de puternic încât simte nevoia toleranței? Este el atât de înfloritor încât simte nevoia ospitalității? Adus în sapă de lemn de către străinul cotropitor, acest

popor nu poate fi tolerant și nu poate fi ospitalier. Toleranța presupune putere care îngăduie, iar nu slăbiciune care zace înfrântă. Ospitalitatea presupune bună stare care se dăruiește, iar nu mizerie, jefuită hojește. Sânt tolerant și ospitalier când îți dau eu, iar nu când îmi răpești tu. Când tu îmi răpești izvoarele de viață ale neamului meu, a tolera o crimă ca aceasta înseamnă a dezerta dela datoria elementară de a trăi. Aceasta e lașitatea pe care o infierează cu sarcasm înroșit în foc George Coșbuc.

În Ardeal, el vede pe străinul năvălitor; în Țara veche, pe ciocoiul venetic. Sânt între poeziile sale în special două care tună și fulgeră împotriva lașității: Decebal către popor și Noi vrem pământ. În acel discurs eroic al lui Decebal, cel mai zguduitor din câte s'au scris în vreo literatură, se ridică până la zei revolta masivă a autohtonilor împotriva năvălitorilor, pe cari Coșbuc îi numește romani fiindcă nu-i putea numi maghiari. Acelaș spirit autohton se ridică din mormintele pângărite, din ogoarele prădate și din colibe necinstite, în răcnetul de fiară înjunghiată: Noi vrem pământ! Să reținem versul acesta categoric ca o sentință:

*Dar nu-i tot una leu să mori,
Ori câine 'nlănțuit!*

Împotriva omului laș, tipul de viață pe care ni-l impune Coșbuc este eroul. El îl adună din istorie, din basm și din actualitate — voievod, boier sau soldat anonim — și-l înalță ca să-l vedem bine, până la statura de semizeu a lui Fulger. În feciorul de împărat al celebrei balade, e condensată bărbăția voievodală și bărbăția soldatului anonim. Făptura lui, care nu mai știi dacă e de om sau de zeu, culminează în marile isprăvi ale eroismului. Temele poetice ale lui Coșbuc le putem rezuma în două cuvinte: *dragoste* și *eroism*. Unul e principiul feminin; cellalt principiul masculin. Cu dragostea se 'ncepe viața; cu eroismul se sfârșește. E adevărat că ea poate să sfârșească mediocru sau mișel, — într'un fel oarecare. Dar destinul unui bărbat e să trăiască vitejește și să moară eroic. A muri eroic însemnează a fi trăit pentru alții, fiindcă eroismul e sacrificiul tău pentru binele semenilor tăi. Astiel eroismul e suprema confirmare a dragostei, — a dragostei pentru cei de-un sânge cu tine, pentru pământul patriei, pentru lumina unui ideal al tuturor. Ca niște vulcani ce-ar isbucni din adâncul oceanului, provocând la suprafața lui valuri uriașe, rostogolite până la marginea orizontului, eroismul apare în istorie ridicând valurile de viață ale unui neam și trimițându-și repercusiunile până în generațiile depărtate ale veacurilor. El e viața morală intensificată la maximum. El e măsura sublimă a unui neam. Eroul ne arată până la ce înălțime ne putem ridica noi muritorii. De aceea viața lui e, în ordinea morală, izvor de viață nouă, cum e dragostea în ordinea biologică.

Din mormânt puterea vine

zice Coșbuc, sau:

Nașterea cea viitoare ne e 'n lumea celor morți!

Problema morții el o pune în legătură cu eroismul. Nu-l interesează moartea de rând, care e o fatalitate. Îl interesează moartea leului, moartea sublimă, în care se mistule, strălucind pentru veacurile viitoare, viețile exemplare ale neamului. Coșbuc cântă moartea care conține sâmburul unei fecundități morale. Eroul nu se teme de moarte, — și aceasta e una din cele mai adânci trăsături ale concepției lui Coșbuc. Când ne vorbește de viața lui personală, — și despre aceasta ne vorbește mai puțin ca oricare alt poet, — el declară sigur și senin:

*Mă 'ndoiesc, dar nu mă frâng
Gândurile morții.*

Il îndoiesc ca pe o trestie aplecată de vânt, cum ar zice Pascal, fiindcă şovăiala e atât de omenească; dar nu-l frâng, fiindcă religia e singurul razim al şovăielii în faţa morţii!

*Credinţa 'n zilele de-apoi
E singura tărie 'n noi.*

afirmă prohodul eroic al lui Fulger. E o deosebire fundamentală între această concepţie despre moarte şi atitudinea celorlalţi poeţi ai noştri. Alexandru Vlahuţă, în faţa mormântului, strigă cu groază:

Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei,

adică de neantul unui suflet izolat în faţa misterului existenţii şi redus la tragica-i neputinţă omenească prin lipsa credinţei religioase. Aceeaşi idee a neantului fără leac o exprimă nefericitul maestru al pesimismului, Eminescu:

Căci vis al morţii eterne e viaţa lumii întregi.

Ce străin de sufletul nostru românesc sună această sumbră filosofie a disperării sau a lăşităţii în faţa morţii, cum ar zice George Coşbuc! Pentru sufletul creştin al neamului nostru, moartea nu e decât o trecere spre „celălalt tărâm“, populat de fantazia lui cu personagiile transfigurate supraomeneşte ale basmelor, dar nu mai puţin şi mai real populat cu sufletele tuturor celor adormiţi întru Domnul. Cultul eroilor, cultul sfinţilor, cultul strămoşilor şi al morţilor noştri familiari sânt mărturiile spiritualităţii pure şi creştine în care trăleşte de aproape două mii de ani neamul nostru. Pentru el, fiinţa înrădăcinată în sacrele morminte ale acestui pământ românesc se prelungeşte în chip firesc, dincolo de moarte, unde această fiinţă înfloreşte în veacul nemuririi. Intrarea în mormânt e intrarea în marea familie a strămoşilor şi a sfinţilor, fiindcă e intrarea în mormântul lui Hristos, cel care a înviat. Niciun poet român n'a închinat atâtea poezii lui Iisus Hristos ca George Coşbuc, cel mai creştin şi mai român dintre ei toţi. El cântă însă un Hristos legendar şi aproape mitologic, aşa cum şi l-a însuşit poporul cu care poetul acesta se confundă până la dispariţia propriei lui personalităţi în sufletul ancestral. Dar toate aceste legende cristologice el le încadrează în disciplina spirituală a Bisericii în tiparul căreia vede conturat întregul fluviu al vieţii naţionale, dela botez la nuntă, dela înmormântare la cultul eroilor. De aceea, în fundul mormântului el nu vede neantul îngrozitor, ci „marea de lumină“, iar natura acestei ţări îi apare purificată şi sfinţită:

Că Duhul sfânt prin aer zboară.

Voiu cita, pentru încheiere, o strofă din poezia pe care l-o inspiră Paştile, ce rezumă simplu şi total naţionalismul său creştin:

*Biserica, pe deal mai sus,
E plină astăzi de lumină,
Că 'ntreaga lume este plină
De-acelaş gând din cer adus:
In fapta noastră ne e soartea
Şi viaţa este tot, nu moartea!*

C R O N I C I

IDEI, OAMENI, FAPTE CREȘTINISMUL ȘI STATUL ◊

«*Universal christian Council for Life and Work*» care unește în sine reprezentanți din toate bisericile creștine, afară de cea romano — catolică, întreprinde în prezent pe lângă lucrările practice și o operă de ordin ideologic asupra Creștinismului. Ea constă în o nouă *revalorizare* critică a ideilor creștine față de problemele secolului nostru. Denumit și «*secolul revendicărilor sociale*», acest veac nu putea trece indiferent pe lângă contribuțiile pe care le aduce cu sine Creștinismul. Dar până atunci, se impune în primul rând o revizuire critică a acestor valori creștine. S'au adus și se aduc obiecțiuni multora din principiile pe care le afirmă doctrina creștină. Sunt puse în cumpănă chiar cele fundamentale. Unele din ele sunt considerate ca perimate, altele ca insuficient de precise, unele deviate, iar altele se găsec în plină agonie. Pare un început de sfârșit.

Iată spre ex., principiul «*fraternității*» sau al «*iubirii aproapei*», care niciodată și nicăeri n'a fost mai creator și mai realizator ca în societatea creștină, se crede a nu mai mulțumi susceptibilitățile omului modern. El trebuie să cedeze locul principiului «*dreptății în sine*», care se arată mai obiectiv, mai demn și deci mai acceptat în a soluționa raporturile sau conflictele dintre indivizi, state sau națiuni. O înțelegere în spirit creștin, cu renunțări reciproce, cu nedreptăți consimțite și acceptate, jenează, dacă nu chiar siluesc o conștiință fermă, scrupuloasă și clară ca lumina zilei. Tranzacțiile sunt pentru sufletele opace. Creștinismul evită dreptatea. De acela, omul modern înclină mai mult spre o «*Justiție socială*», decât spre «*dragostea cea de obște*». Corectivul creștin răpește ceva din demnitatea omului.

Și tot astfel, *problema vieții umane*, pe care Creștinismul o îngăduie sub toate nuanțele ei existente, dela cea mai viguroasă până la cea mai vegetativă, care tânjește sub multiplele ei insuficiențe: morale, fizice și intelectuale.

Iubirea evanghelică se află într'o continuă antiteză față cu selecțiunea naturală a societății, fie și prin mijloace științifice. De aici, conflictul dintre concepția creștină și concepția «*societalului*» asupra aceleiași probleme.

Dar toleranța creștină devine câteodată chiar ne-firească. Ea nu admite nici măcar un protest față de o agresiune comisă. Evanghelia nu rezolvă mila samarineanului în momentul critic al celui căzut între tâlhari. Alege momentul după limpezirea furtunii. Ce atitudine ar fi avut samarineanul în clipele când ar fi surprins pe răufăcători asupra faptei, n'am putea-o spune după spiritul evanghelic... Oricum, viața nu trebuie ridicată, dar nici nu e creștinește a protesta contra atacatorului.

Creștinismul urmărește pacea în mod integral, fără compromisuri și fără devieri. El condamnă deopotrivă războiul agresiv, ca și pe cel defensiv. Esențial nu se deosebesc unul de altul. Aceiași viclenie, aceiași minciună, același sacrilegiu, fie că suntem în defensivă, fie că ne aflăm în plină ofensivă. Congresul bisericilor ținut la Stockholm în anul 1925 pentru «*Creștinismul practic*» n'a luat o atitudine loială și exact în spiritul creștin față de problema războiului, ci a oscilat în tranșacțiuni. Oscilarea aceasta a răpît mult din prestigiul actual al Creștinismului. Bisericile se găsesc pe o deviație condamnată. Și ele merită aceiași filipică Sănt-Simoniană din secolul trecut, că se complac în atitudini necreștine și se înglobează în servitutea statelor atee și amurale.

Concepția «*societalului*» pare a răsturnă multe din principiile și valorile cele mai inflexibile și mai absoluate. Așistăm la o devalorizare totală a valorilor existente. Suntem în plină derută. Proprietatea, individul, familia, statul, autoritatea, suveranitatea chiar, toate trosnesc din închețeturi și se mlădie sub nouile concepte și teorii ale vremii. Există vr'o limită în această transmutare de ideologii? Până unde mergem? Și când ne oprim?

Iată de ce este nevoie de o nouă reexaminare a conștiințelor creștine. Acest examen și-l propune «*Consiliul ecumenic pentru Creștinismul practic*» cu sediul în Geneva. O sumă de lucrări au ieșit la iveală.

Citez între altele: «*Die Kirche und die gesellschaftliche Ordnung*», Genf, 1933; idem: «*Kirche, Bekenntnis und Sozialethos*», Genf 1934; idem: «*die Kirche und das Staatsproblem in der Gegenwart*», Genf, 1935

etc. Toate aceste studii și documente editate de secția de studii a «Creștinismului practic» și apărute sub titulatura generală: «Kirche und Welt» cuprind un respectabil material, deosebit de valoros, pentru pregătirea conferinței mondiale a «Creștinismului practic», ce va avea loc în anul 1937. Programul, locul, caracterul și structura acestei conferințe vor fi fixate definitiv de către comitetul executiv în conferința preliminară, ce se va ține în cursul acestui an în Olanda, între 28 Aprilie și 2 Maiu.

Pentru o orientare a cetitorilor «Gândirii», care mai ales în ultimul timp a pus o serie de probleme de valoare și importanța celor discutate actualmente în apus, cred că nu este inutil a pătrunde puțin în ideologiile aceluiaș probleme, așa cum sunt văzute dincolo de granițele țării noastre.

Deși revista «Gândirea» nu e o revistă de specialitate pentru problemele religioase, totuși, printr-o înțufire superioară a realităților sociale, care-l face cinste, a răspuns involuntar și acelui mesagiu — eine dringende Aufforderung an die Kirchen — adresat bisericilor creștine de către «Consiliul ecumenic» de la Geneva, spre a intensifica orișice lature a acestor studii, care înseamnă o nouă reconfirmare a vitalității Creștinismului față de statul și societatea timpului nostru.

* * *

Am înaintea mea ultimul volum: «Die Kirche und das Staatsproblem in der Gegenwart», care cuprinde contribuția unor distinse personalități științifice și teologice asupra problemei statului și a bisericii în prezent. Nume preacunoscute, ca: Althaus, Brunner, Demant, Fedotoff, Huber, Kenssen, Lecerf, Menn, Oldman, Zankow etc. înscriu prețioase pagini în tratarea acestei chestiuni, la care se adaugă și o bogată literatură pentru orientare.

Mă grăbesc a foileta articolul poetului Zankow, profesor de drept canonic la Facultatea de Teologie din Sofia. Cunoscutele cercurilor noastre teologice și prin lucrările sale anterioare, profesorul Zankow trece drept un teolog cu autoritate în biserică bulgară. Articolul său: «Kirche und Nation im orthodoxen Osten», pare a se referi și la țara noastră.

În biserică ortodoxă, după autor, Naștina este recunoscută ca o realitate istorică și naturală, căreia biserică îi poartă de grije ca orișicărui entități individuale, integrate în mijlocul celorlalte națiuni din restul lumii. Naștina e multilateralitatea valorilor sintetizate într-o unitate.

Recunoașterea aceasta nu epuizează raportul între stat și biserică, a cărei misiune depășește pe cea a statului.

De multe ori structura anticreștină a unei națiuni poate izbucni în conflict cu autoritatea bisericii. În Bulgaria, spre ex., biserică a avut de luptat contra așa numitului «filetism», un fel de rassism sau șovinism, care a luat naștere prin anul 1872, în urma

conflictului bisericesc cu biserică greacă. Naștina este sinteza tuturor categoriilor sociale și trăsătura de unire între personalitatea etnică și restul umanității. Această sinteză câștigă în valoare când ea este străbătută de înaltele puteri ale spiritualeismului creștin. După esență, Creștinismul e supranațional, iar biserică universală. Ea are misiunea de a integra fiecare popor în împărăția spiritualității. Respinge mai departe existența unui «mesianism naționalist», cu națiuni sau popoare alese de Dumnezeu spre a încreștina sau civiliza state mai mici. Acest mesianism e de nuanță demonică. Nici popoarele ortodoxe n'au fost cruțate de un asemenea mesianism. Și l-au însușit în parte: poporul rus și cel grec, care vedeau în ortodoxismul lor esența creștinismului.

În concepția ortodoxă toate nașunile sunt privite ca egal-valabile și deci surori între ele. Datorită acestei unități de conștiință s'a putut opune o adâncă rezistență valului năvălitor al Turcilor.

E regretabil că autorul ignorează existența unui ortodoxism cultural, pe care l-a afirmat biserică română în mijlocul celorlalte biserici ortodoxe, și a unei conștiințe naționale ortodoxe, care a servit la apărarea ortodoxismului în persoana voevodului Ștefan cel Mare, stăvilărul Turcilor la gurile Dunării. Aceasta pentru a ne menține în nota absolutei obiectivității istorice.

Apoi profesorul Vyscheslavzeff, care aparține bisericii ortodoxe rusești, în articolul său: «Der religiöse Sinn der Macht», recunoaște indisolubila antinomie între puterea lumească și modestia sau renunțarea creștină. Potrivit unui vechiu obicei, Țării moscoviți înainte de moarte depuneau hlamida împărătească și îmbrăcau comănacul călugăresc, renunțând astfel pentru iubirea față de Hristos la puterea trecătoare. «Puterea» ascunde în sine ceva diabolic dar și ceva divin. Antinomia puterii e însăși antinomia dintre principiul binelui și al răului. Ea simbolizează o tragedie a existenței noastre. Totuși, Creștinismul vorbește și el de o putere și de o autoritate. Propriu zis, antinomia dispare în domeniul spiritualității. Divinitatea o aplanează. Ea e aceea «coincidentia oppositorum».

Puterea creștinismului e de natură spirituală; ori, bunurile spirituale nu se elimină prin simultaneitatea lor spațială sau temporală. Împărăția lui Dumnezeu e de ordin axiologic, iar puterea Logosului e triumful adevărului, iluminarea lumii și împăcarea ei. Adevărul trebuie să domnească în lume, după cum lumina domnește în lăuntrul unei camere. Puterea trebuie pătrunsă de lumina dreptului. Caracterul ei absolutist și arbitrar e mlădiat după imperativul răspunderii și al justiției. În acest sens, puterea creștină ordinea și e acceptată de creștinism. Antiteza dă loc astfel unei sinteze de natură spiritual-creștină și devine o cerință a vremii.

Demn de remarcat este de asemenea și articolul

teologului rus J. Fedotoff: «Die Kirche und der Staat», care vorbește despre: Idealul statului creștin.

Acest stat acordă bisericii deplină libertate în viața ei launtrică, dar și mijloace materiale ca și tuturor celorlalte forțe culturale ale națiunii,

El mai asigură libertatea individuală ca și libertatea de conștiință. Față de celelalte națiuni, statul creștin știe să-și tempereze egoismul său și forța de înarmare cât mai mult posibil, spre a se menține în cadrul pacifismului creștin. Forma de stat îi este indiferentă bisericii creștine; respinge însă despotismul de nuanță oligarhică sau demagogică.

În prezent, biserica a pierdut influența ei asupra statului în cele mai multe țări din Europa. Raportul statului față de biserică a luat formele cele mai variate, dela totalul indiferentism al autorității de stat până la utilizarea politică a bisericii ori persecutarea ei pe față sau în ascuns.

În statele în care a pătruns revoluția socială, asistăm actualmente la apariția unei noi forme de putere: așa numita *ideocrație*, adică dictatura unui stat pusă în serviciul unei anumite concepții sau ideologii. Această imaculată concepție, pe care și-o însușește statul, înseamnă ori complectă lui desfacere de creștinism, ori siluirea doctrinei creștine spre a fi pusă la dispoziția statului. Ideocrația contemporană aduce cu sine întronarea unui *neo-păgânism* sau a unei *noi erezii*, ceea ce este același lucru. Lipsa însă a unor orientări creștine, îmbrățișate de toată creștinătatea, mărește acest haos social. El se mai complică și prin pierderea influenței bisericii asupra păturilor populare. Pentru a ieși din această situație critică, biserica trebuie să-și asigure masa poporului prin creșterea unei ideologii sociale în spirit creștin. Să nu se mai amestece în lupta partidelor politice, dar să

îmbrățișeze cu toată vigoarea ridicarea culturală și materială a maselor populare în suferință.

Mai grea devine situația pentru biserică în statele revoluționare și ideocratice. Acolo unde biserica și creștinismul e persecutat, situația se simplifică. Creștinătatea este chemată în acele părți la noui jertfe *martirice*, pentru spălarea păcatelor din trecut și a unei noi *renașteri creștine*. Mai tragică e situația unde biserica devine speculată spre a sancționa cu autoritatea ei imoralitățile statelor. Din cauza națiunii are loc o trădare a lui Hristos. Imperativul creștin, nu poate fi altul decât: «înapoi la adevăratul Hristos!»

O solidarizare cu statul ideocratic devine fatală creștinismului. Mai preferabilă rămâne: eliberarea bisericii din mâinile statului, pentru o mai activă urmărirea a scopurilor ei superioare, decât a se pune în serviciul unei demagogii anticreștine și antisociale.

În ce privește acțiunea bisericii pe terenul relațiilor internaționale, autorul nostru recunoaște datoria bisericii de a veghea și promova unitatea etnică din punct de vedere spiritual, pentru integrarea națiunii în împărăția culturii sau în împărăția lui Dumnezeu.

Fără a renunța la caracterul ei de ecumenicitate, biserica nu poate vedea în națiune ultima și cea mai înaltă categorie a unității sociale. Umanitatea întregă rămâne ultimul ei scop de încreștinare. De aici, rolul ei de împăciuire și înfrățire între popoare. E un mesaj al Creștinismului actual, pentru care biserica, adăogăm noi, nu se arată destul de conștientă și de activă, ci se complăce într-o inerție condamnată, care pune în cumpănă însăși misiunea ei în această omenire bântuită de vicleniile Satanei și de inconștiența conducătorilor politici...

ȘERBAN IONESCU

DELA FEMENISM LA FEMINITATE

Cărțile creștine tâlmăcesc limpede săvârșirea fapturii omenești în neîncetata prefacere a ființei, așa spune că arată, astral ritmat, mecanismul periodic al schimbărilor revoluțive în omenire, prin aceasta dovedind că omul este mânat de poruncitoarea nevoie a armoniei, care rămâne pricina, îndeplinirea și sfârșitul vieții noastre.

Acum mai mult decât oricând, se vede ce a însemnat revelația lui Hristos, când a dat conștiinței element de judecată pentru a cunoaște că făptura e trecătoare și mărginită, iar faptul neatârnat de om își urmează linia nesfârșită și necuprinsă de simțuri, după porunca firii. Revelația dă intelectului prinsoare în veșnicie, proiectând cele cinci simțuri la îndemâna noastră în stăpânirea imponderabilelor nepătrunse de ființă și alcătuitoare a vieții. Tristețea omului este să măsoare zădărnicia încercărilor, când știe nevoita și neapărata schimbare, fără care ființa nu ar fi, și vede

identica totalizare a îndemnilor subiective, supuse legii în afară de obiectivul său. Cât a fost om, Isus a împărtășit nespusa tristețe, dar din a Lui înățăre, pentru noi oamenii s'a desprins strălucitoarea bucurie a darului cel mai de pe urmă, prin care ființa trecătoare capătă înțeles.

Să ascultăm Evangheliile. Să vedem cu cât mai ușor astăzi decât atunci, când universalismul imperiului cumpănea anevoie întocmirile oamenilor, lumea creștină, în al doilea mileniu de viață, poate adânci Veșnicul Înțeles.

Ca și atunci, acum, nici o lege nu poate fi satisfăcătoare, nici un desiderat nu trebuie să fie satisfăcut dacă dela om pornește și de om ține și nu e privit mai presus de alegerea noastră. Ca și acum, atunci, femeia avea drepturi de cerut, datorii de împlinit, întrebări de pus, răspunsuri de dat, dar mai ușor decât atunci, acum, se vede rostul ei în Litera Evangheliilor.

Să cetim Cuvântul Sfânt ca să găsim tulburatul feminism al zilei luminate. Avem să găsim în pil-duitoarea viață a celor mai tari decât noi îndrumarea. Astăzi când se cer drepturi străine de feminitate, se va ivi, ca atunci, conștiința dreptății cu dreptul veșnic în ființă. Vom elimina ispita vremenică, ce împinge femeia la îndepliniri străine când rostul ei este să poarte viața omului, să împlinească viața omului, să păstreze viața omului, subtilizând în făptura ei esența alcătuitoare a veșniciei: iubirea.

Nu competițiunii bărbătești, nu întrecere de forțe, ci stăpânirea trupeză și sufletească, cerând în altă îndeplinire decât a bărbatului alt drept, altă instituție pentru mijlocirea vieții evolute a societății omenești. Unitatea cu ființa bărbatului trebuie mărturisită prin iubire, ridicând rostul prin iubire, fixând dreptul iubirei în întocmirea cea nouă a oamenilor.

Acum se împropătează sfințele sărbători, amintirea întemeierii vieții creștine. Să evocăm chipul Mariei Magdalena, care ne aduce nădejdea cea mai mare că se va găsi calea armoniilor viitoare. Ea a fost numită „cea întocmai cu apostolii“, fiindcă în textele sfinte întărește credința, prin iubire ajungând îndeplinirea ei lumească, desăvârșitoare a Celui care s'a înălțat. Viziunea ei, în spiritul creștin, zugrăvește indemnul cel mai pur ferment. Lupta ei e acordul cu existența în femeia menită prin iubire și pentru iubire să trăiască.

Poate era soarta Mariei, poate altă Maria, poate din Magdala. Ce se crede, este că atunci când a văzut pe Isus, întrunea tot darul, tot harul, tot nurl și mai ales tot păcatul, într'o lume lipsită de dar, neatinsă de har, care nu cunoștea nur și nu pre-simțea în păcat redempțiunea, fiindcă era prea bolnavă.

Insetată de dreptate, Magdalena, întâlnise pe Isus când el desrobia spiritualitatea păgână, prinsă în carcera legii omenești, secată de valori esențiale. În zbucliumul de atunci, întâmpinarea femeii care din nevoia ei a primit înțelesul prefacerii, a fost pentru Isus Dovada Adevărului, ea a lămurit cu tresărire iubirei celei mai de apoi văltoarea întrebărilor. Când Hristos desăvârșea noțiunea de veșnică armonie, Maria Magdalena a întregit omul, urmându-i calea, alinând în credință nespusele pătimiri, fiind iubirea împărtășită.

„Legea cea nouă“ revelată de Fiul Omului ridicase la dogmă gândul rodnic al clădirii romane: statornicirea prin drept. Maria Magdalena dă prilejul ca Isus să hotărască dreptul femeii în viața omenească, prin iubire primind înțelesul dreptății, mai presus decât nevoile pământești.

Legenda spune, și legenda este ce a trebuit pentru cei în viață când a tăcut istoria, că Maria Magdalena a luat calea, să înfățișeze împăratului greșita hotărâre dată de procuratorul său, prea slab să deosebească Ființa Adevărului. În drumul ei, femeia atunci îndeplinea menirea, cerând întărirea dreptății, cu mărturisirea greșelii săvârșite de puterea temporală, aducând lumii temelu de înnoire în numele puterii spirituale.

Ea este „Cea întocmai cu Apostolii“ fiindcă mai mult decât a fi simțit ființa gândului mântuitor, mai mult decât a fi făcut prin suferința ei înfruntarea nelegiuitei crucificări, mai mult decât a fi cunoscut pe Isus în viață la mormântul unde smerită jertfea celor muritoare, a pornit singură pe drumul pustit de nedreptate să arate nevrednica judecată adusă faptului inițial al iubirei: Propovăduirea Adevărului..

Instinctul feminin purta porunca fără care înche-garea sufletească a norodului nu s'ar fi împlinit și așezarea omenească s'ar fi risipit, cum risipit a rămas îmbolnăvitul neam al lui Israel, care nu a avut tăria să vadă adevărul și din a cărui slăbiciune s'a simțit mai întâi nevoia revelației.

Ca să putem noi oamenii întotdeauna deosebi, s'a întâmplat chemarea, în acea lume prea destrămată pentru a da răsunet glasului adevărat. Femeia a mistuit, flacăra vie, toate impuritățile sfârșitului, lămurind adevărul în calea celor cari erau în stare să trăiască.

Astăzi, când în Biserică se cetesc Evaghețiile, sufletul creștin purtat de femeie are de ascultat glasul în ființă, ca să primească înțelesul însemnat cu viața deapururi luminată a Mariei Magdalena, a cărei ființă este nedespărțită de propovăduirea, de pă-timirea, de învierea Mântuitorului, după înălțare, urmând în trecerea vieții chemarea.

MARIELA SEULESCU

ASPECTE DIN LITERATURA GERMANĂ ACTUALĂ

Pe când reviste insuflete de o ideologie numai pol-itică sau opere cu tendințe vădite de păgânizare constituie astăzi literatura de piață într'o gamă ne-schimbată, constatăm că locul operelor de o ade-vărată valoare literară nu s'a schimbat prea mult. Făuritorii spiritului de astăzi, pe care tinerii îl îm-bracă de-a gata, au fost pregătiți de o generație a cărei vârstă se ridică acum la 60-75 de ani, și a cărei tinerețe a fost hotărât influențată de Nietzsche. Ar

fi nepus de interesant să urmărim odată ocazional rădăcinile concepției de astăzi, numită nouă pentru că a devenit populară, și să găsim pe acei pușini dela începutul secolului 20, scăpărând primele scântei care aveau să nutrească marea mișcare de astăzi. Deo-camdată, fără a privi prea mult trecutul, trecem în revistă câteva din scrierile recente, pentru a ne da seama de preocupările cărții germane. Mișcarea nouă scoate în văzul publicului cetitor operele mai con-

forme spiritului german, care sub regimul trecut erau împinse pe planul al doilea, întrucât domina literatura cu tendințe pacifiste și internaționale. Dar, cum am mai spus, locul literaturii de valoare nu s'a schimbat: publicistica împinsă ca propagandă în ochii maselor și-a schimbat numai tonul și culoarea, iar preamăririle de sine, pline de trufie, plictisesc tot atât de mult ca și pseudo-umanitarismul de mai înainte. Cei titorii selecți își vor mai găsi pe vechii lor autori reinvoindu-le simpatia cu opere nou create.

Iată că Gerhard Hauptmann, bătrânul de 73 de ani, a scris de curând o nouă povestire „Das Meerwunder“. I s'a împuțat lui Gerhard Hauptmann că la bătrânețe și-ar fi schimbat credința și că ar fi devenit adeptul unei mișcări străine de el. Noua lui operă dovedește încă odată cât de mult aparține și Hauptmann acelei vechi mișcări, care a descoperit și cultivat păgânismul ca o valoare de calitate. Cu ocazia unei recenzii, Fechter îl numește foarte potrivit „Der alte Heide“, căci și în această nouă operă Hauptmann găsește o minunată putere de a exprima simțul primitiv, acela care este dincolo de burghezie și credință, un element care a fost întotdeauna esențial în viața și în opera acestui scriitor. Avem aici o dezvoltare simbolică a problemei erotice, deosebirea între trăirea animalică și între erosul lui Pan. El ni se înfățișează aici mai deschis decât în oricare operă anterioară a lui, ca aparținând acelor însuflețiri de erosul lui Pan, care se înalță mult deasupra sexului prea legat de lutul pământesc. Erotica aceasta este o preamărire a sexului dar într'un fel cosmic, sublimat și purificat, pe care concepția actuală germană îl găsește tipic păgân. Hauptmann nu face decât să-și exprime aici, cu o putere mai mare decât în tinerețe, dorul după această patrie sufletească. Un recenzent spune că cine-și va lua sarcina să schițeze erotica lui Hauptmann, cea formă în care e săpată atât de bine linia frântă a diferitelor epoci trăite de acest bărbat, va trebui să înceapă de la „Meerwunder“.

Și altul dintre cei bătrâni, dar cu un temperament cu totul diferit, Rudolf Huch, de 72 de ani, a făcut să apară nu demult o carte intitulată „Gespräche“. Este redată aici o lungă discuție despre diferite subiecte între un tânăr bărbat de 35 de ani și un bătrân din generația trecută — bătrânul se înțelege că reprezintă ideile autorului. Cartea ar putea fi foarte atrăgătoare, mai ales pentru generația noastră, căci este interesant să auzi vorbind despre problemele timpurilor noastre pe un bărbat cu o experiență atât de bogată, care își are rădăcinile în idealismul clasicismului german și pentru care Goethe și Kant sunt valori constitutive ale vieții sale. Rudolf Huch este acela care a creat noțiunea de „mamonism“, denumind astfel acea putere dușmănoasă care materializează toate valorile și mecanizează sufletele. Mamona este banul, este materialismul. Există un front

întreg de scriitori cari au luptat împotriva mecanizării omului. Și mai ales sora acestuia, Ricarda Huch, a înscris o pagină minunată în literatura de acest fel, cu energica ei carte „Entpersönlichung“. Este păcat că Rudolf Huch nu a nimerit forma convorbirii; nu a reușit să-i dea nici perfecția unui dialog clasic, nici să realizeze o causerie ușoară. Acest lucru, apoi șirul ideilor mereu întrerupt, îi răpesc cărții din valoare și efect.

Ricarda Huch a sporit odată cu împlinirea vârstei de 70 de ani șirul scrierilor sale, cu o carte nouă din istoria Germaniei, ea concentrându-se acuma la bătrânețe asupra ramurii științei favorite, istoria. În această operă recentă, numită „Römisches Reich, Deutscher Nation“, destul de impunătoare cu ale sale 395 de pagini, ni se arată într'un mod și mai uimitor ca până acuma adâncă și vasta știință a acestui spirit strălucit și respectul cetitorului crește nemărginit nu numai în fața culturii și științei ei, ci ne cuprinde un înalt suflu de încredere în demnitatea omului superior care, în bătaia unei inimi curajoase, vede și împărtășește și altora adevărul. Evul mediu înviază aici în chipurile regiilor săi purtătorii de destine și ni se pare ca un farmec să ascultăm deodată ritmul gândurilor și ideilor maselor din acele vremuri, trezite din anonima lor ființă. Dar peste focul dogoritor care a dat viață mormintelor, Ricarda Huch a așternut acel stil concis și obiectiv care îi caracterizează întreaga operă.

Din altă generație, dar și el cu o carieră formată înaintea timpului actual, este E. Kolbenheyer. Una din dramele sale, scrisă mai demult, „Heroische Leidenschaft“, a fost reprezentată nu de mult pentru întâia oară pe scena din Berlin. Eroul ei principal este călugărul dominican Giordano Bruno, care, fugind din mânăstire, a rătăcit ca erudit profesor pribeag prin Franța, Italia și Germania, apoi s'a reintors în patrie pentru a fi predat închiziției și ars pe rug. Acest om a fost pentru timpul său un păgân și un dușman al bisericii, dar tocmai acest lucru îl face astăzi mai iubit în Germania pentru eroica sa lepădare de credință. La început poezii nu i-au dat nici o importanță ca subiect literar. Abia în secolul XIX, care excelează prin activitate istorică, i s'a descoperit opera și s'au găsit în liricul lui monism înrudiri cu Spinoza. Kolbenheyer l-a prins în drama sa ca pe un mare panteist, ca pe acela care rupe cu evul mediu și care suferă tragedia culturală a celor care taie drum unor idei necunoscute. Acestei drame scrise în tinerețe critica germană îi impută că persoanele prea sunt puse numai pentru exprimarea ideii; părțile cele mai bine reușite sunt acolo unde scene redade în culori din timpul barocului aduc ceva viață în construcția abstractă a dramei.

Romanul actual numără printre scriitorii săi nu prea mult cunoscuți pe admirabilul povestitor Richard Sexau, care însă nu are parte de succesul pe care

Î-ar binemerita. Problema a aproape întregii sale opere este acea străveche întrebare care apasă pe diferența și tensiunea dintre femei și bărbat. El are două romane în câte două volume, primul „Die ewig dürsten“ iar al doilea „Venus und Maria“, apoi o mulțime de povestiri. Operele sale ating, după cum indică atât de bine titlul „Venus und Maria“, vechea problemă a iubirii bărbatului, cu o îndepărtată tradiție cum o găsim în luptele sufletesti ale lui Tannhäuser; este purificarea sufletului unui bărbat, care a trecut prin prefaceri și evoluții, parcurgând drumul multor natuți nobile, sculându-se dintr-o decadență morală pentru a începe o viață curată, etică. Sexul dispune de o mare bogăție de mijloace poetice și de o cultură care îi îmbogățește mult proza sa reținută dar totuși curgătoare.

În rubrica romanului este remarcabilă noua ediție a unui roman mai vechiu de Karl Benno von Mechow „Das ländliche Jahr“. Noua ediție este bazată pe reducerea dela 367 de pagini la 285 de pagini, un procedeu numit atât de nimerit de un critic german „Kunst des Fortlassens“. Acest fel iscusit de a renunța la cele ce nu trebuiesc spuse neapărat, ar prinde bine ca exemplu și multora dintre scriitorii noștri. În istoria literaturii germane găsim adeseori exemple de o nouă ciselare și prelucrare a operelor dela o ediție la alta. Tradiția este veche și cunoaștem munca depusă de Goethe întru perfecționarea operelor sale terminate. S'ar părea că această responsabilitate față de forma poetică nu mai există astăzi și cu atât mai plăcut ne surprinde să vedem pe un scriitor modern punând în locul dominației vorbelor, tăcerea stăpânind întâmplările.

O carte care ne va atrage și ne va plăcea, o carte plină de calități lirice este „Der erfrorene Engel“ de Friedrich Schnack. Friedrich Schnack nu este prea popular, are însă admiratori răsleți dar sinceri și este mult apreciat chiar în țara noastră de poetul Nichifor Crainic. El a scris câteva cărți despre fluturi și este un cunoscător versat al acestor elegante și scilpitoare vietăți și avea broșură mică din editura Insel, care oferă în minunate culori fluturii cei mai frecvenți în Germania, este însoțită de un epilog scris de Friedrich Schnack. O caracteristică a sa este că învâluie viața de toate zilele cu un nimb de pulbere romantică și cu un zăbranic de gingașă psihologie. Titlul noului roman ar putea suna demodat fără aceste calități ale scrisului său și fără acea vână idilică din Germania de sud, de care dispune poetul. Acțiunea nu este atât de importantă sau plină de probleme. Este descrisă aici prima iubire a unei tinere fete, în viața căreia moartea intră cu toată romantica-i frumusețe; iubitul îi moare cum îi murise și tatăl, căzând din înaltul munților într-o prăpastie, iar ea înghiață în zăpadă căutându-i urmele. Cali-

tatea acestui roman stă în artă cu care lucrează poetul, cum țese plantele și animalele și întreaga natură în realitatea acestui roman.

Față de literatura prea serioasă și prea încărcată cu intenții filosofice sau politice, ne prinde bine să întâlnim o carte umoristică și amuzantă, plină de un comic distractiv, cum este opera cea mai nouă a lui Will Vesper, „Der entfesselte Säugling“. E o povestire comică pentru adulți. Acțiunea are loc printre Engleji, dar e localizată la Florența și are ca subiect pe acel copil minune din Lübeck — o figură cunoscută în literatura germană. Numai că copilul de aici este un sugaci, care imediat la nașterea sa își salută părinții printr'un discurs bine alcătuit, demonstrând succesele progreselor în reproducere. Este o reușită persiflare a tendinței atât de adesea repetate în cuvintele „sich hinauf und nicht nur fortpflanzen“. Acest „sugaci descătușat“ este eroul micii cărți; educația acestuia este înlocuită de cultura moștenită dela strămoși, el venind pe lume cu cunoștințele tuturor generațiilor de până la el. Momentul cel mai comic este când tatăl, care așteptă de multă vreme nașterea unui copil normal, care să-i fie moștenitor, se străduiește acuma să fie secretă nașterea „descătușatului sugaci“, pentru a evita vorbele lumii și scandalul. Este în fine un mod mai amuzant de a vedea mult laudata ameliorare a generațiilor viitoare. Ideea însă nu este destul de reușită exploatată, pentru ca acest sugaci să-și păstreze farmecul dela începutul până la sfârșitul cărții, și este păcat că, devenind mare, farmecul său pierde mult. — O carte cu umor și spirit satiric face mult bine într-o vreme când pathosul începe să devină obositor. Ne este lucru cunoscut că literatura germană din trecut a produs pe vremuri de lupte politice și religioase, mai cu seamă în secolul XVI și XVII, o bogată literatură satirică și polemică; ea a constituit un fel de pavăză a spiritului poporului, pentru a-l feri de a ajunge cu tendințele sale la absurd. Se resimte astăzi mult nevoia unei asemenea autocorecturi a exagerărilor spiritului german și e păcat când cenzura lovește uneori într'un gen literar pe cât de plăcut pe atât de necesar.

Din operele care privesc știința și istoria literaturii ne atrag atenția unele, arătând cum s'au schimbat sub spiritul nou problemele care interesează pe unii erudiți ai acestei ramuri. Cunoscutul și valorosul specialist în literatură, Hermann Pongs, a scos o interesantă carte intitulată „Krieg als Volksschicksal im deutschen Schrifttum“. A apărut în sfârșit un fel de critică fără tendințe asupra literaturii despre războiu. Din aceasta, Pongs selecționează cu multă perspicacitate probe reușite, dela rândurile scrise de simplul lucrător de pe front până la cărțile destul de pretențioase ale lui Rudolf Binding sau ale lui Ernst

Wiechert; în cele din urmă autorii aceștia nu reușesc să ștergă cu totul distanța dintre poetul ofițer deoparte și poporul soldat de cealaltă dar ei o jertfesc ideei poporului. Hermann Pongs citează o mulțime de cărți născute din notele nemijlocite ale unor carnete zilnice din lagărele războiului, cum este cartea lui Ernst Jürgen sau cea a lui Schauwecker. El găsește că din întreaga literatură de războiu cea mai frumoasă este „Rumänisches Tagebuch“ a lui Franz Carossa. Această operă este prea puțin cunoscută la noi. N'aș putea susține că lui Franz Carossa i-a fost dat să cunoască prea mult din ceea ce este esențial românesc, căci de fapt el a dat acest titlu după frontul românesc unde a luptat. Ar fi bine totuși ca această carte să fie citită și la noi, pentru a îmblânzi puțin trista memorie a războiului nostru cu Nemții; autorul acesteia fiind medic de profesie și luând parte la războiu în această calitate, știe, într'un fel nespus de blând, să reverse alinare pe rănilor provocate neintenționat de complicațiile unei soarte care a prefăcut în dușmani oameni necunoscuți între ei. Ar mai fi de vorbit aici despre o nouă operă a lui Binding, pe care Pongs nu a putut-o considera încă, întrucât a apărut ulterior acestui studiu, în anul 1935, sub titlul „Wir fordern Reims zur Uebergabe auf“, o preamărire a eroului german, dar scrisă cu o mare mărîmire față de eroul dușman, și care scoate la iveală încă odată vechea artă a lui Binding, care nu are nevoie de umilirea dușmanului pentru a arăta ce este înalt și nobil în poporul său. Aici este redat ceea ce au înțeles și înțeleg Germanii sub războiu.

„Die Sehnsucht nach dem Dritten Reich“, de profesorul din Berlin Julius Petersen, arată o adaptare a spiritului istoric literar la gândirea național-socialistă. În căutarea numitului motiv din titlu, autorul străbate toată istoria literaturii germane cu cunoscutele erudiție.

Și tot în sensul noilor probleme, dar cu o atitudine mai rece față de ideologia nouă, apare cartea profesorului universitar Paul Kluckhohn: „Die Idee

des Volkes im Schrifttum der deutschen Bewegung“¹¹. Cu ajutorul unui material oferit de scrisorile, discuțiile și prelegerile oamenilor însemnați de pe la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, autorul răspunde la întrebări de felul acesta: „Ce este poporul? Care sunt factorii hotărîtori pentru formarea unei comunități a poporului? Care este raportul dintre popor și stat, popor și patrie etc.“ În documentarea ei istorică și cu stilul ei obiectiv, lucrarea aceasta arată o oarecare distanță de stilul poporanist curent în jurnalele actuale.

Din grupul savanților singuratîci, Konrad Burdach a publicat în anul 1934 „Die Wissenschaft von der deutschen Sprache“, „Ihr Werden, Ihr Weg, Ihre Führer“. Konrad Burdach a scris în tinerețea sa, la etatea de 21 de ani, o carte despre Reinmar și Walther von der Vogelweide, în care făcea încercarea neuzitată până atunci de a uni filologia cu istoria spiritului. El vrea să facă din istoria limbii o istorie a culturii. Din rezultatele muncii sale lucrarea cea mai valoroasă este editarea și comentarea acelor opere umaniste atât de importante „Der Ackermann aus Böhmen“, o lucrare care acum câțiva ani a stîrnit o mare valvă în cercurile specialiștilor în germanistică. — Cartea apărută recent, „Die Wissenschaft der deutschen Sprache“, este o colecție de diferite studii mai scurte, scrise de autor între anii 1882-1927, și care în cea mai mare parte se ocupă de istoria germanisticii. Aici iese foarte mult la iveală legătura pe care o face Burdach între filologie și istoria spiritului. Găsim aici studii temeinice despre frații Grimm și Karl Lachmann și apoi niște cercetări foarte interesante despre limba literară a secolului XIX. Cu o deosebită căldură sunt scrise capitolele dedicate profesorilor săi Wilhelm Scherer și Rudolf Hildebrand, unde îi apără de învinuirile care li se aduc ca fiind reprezentanți ai metodei pozitivistice. Știința despre stil, pentru care interesul cercetătorilor moderni crește mereu, datorează mult acestui cult și fin cunoscător al limbii.

FILOMELA BRĂTIANU

C R O N I C A L I T E R A R A

MADĂCH: TRAGEDIA OMULUI — TRADUSĂ DE OCTAVIAN GOGA;
TUDOR VIANU: ION BARBU

Cât de ușor rezolvăm noi problemele culturii noastre se poate vedea și din silința puțină în a ne însuși acele creații care înseamnă puncte culminante de ascensiune spirituală a popoarelor. Astăzi încă, noi confundăm bucuria de a ceti cu datorită de a traduce, adică a recrea o capodoperă. Avem câțiva orgolioși ai spiritului, cari se mulțumesc singuratîci că-și pot purta tolagul de pelerini temerari până la înseși pi-

scurile de ghiță ale înălțimilor de gând ale omenirii. Noi ne fîlîm cu bucuria acestor cătorva, mai cetîm câte ceva din franțuzește, și gata.

Dar o traducere în sensul adevărat al cuvîntului — nu în acel de transpunere mecanică a gândului străin, cum se întîmpla adesea în campania furioasă de tălmăcirii cu care a început literatura noastră modernă — departe de a fi semnul unei servitudinii

culturale, e un act de independență spirituală. O traducere care se ridică la înălțimea originalului, care îi recrează, e o însușire, o incorporare a unui bun spiritual care până atunci era străin. Și literatura care a ajuns s'o realizeze dovedește nu numai puțința unei înțelegeri, ci a unei asimilări a substanței celei mai eterate gândiri.

Tălmăcirii ca acelea ale *Iliadei* de G. Murnu, a *Divinei Comedii* de G. Coșbuț, a lui *Peer Gynt*, nu de mult, sânt momente de integrare definitivă a onora din valorile umanității în etnosul nostru.

Prin aceste câteva titluri am urmărit o exemplificare, nu o contabilitate. Și totuși, chiar o atenție numărătoare, n'ar putea mări prea mult șirul acestor sumar de adevărate traduceri ale noastre.

De aceea când cineva cu trecutul poetic al d-lui Goga, cu prezentul său învulvorat de atâtea preocupări, găsește liniștea cuvenită pentru a ne da una din cărțile cele mai pline de substanță ale unei literaturi atât de apropiată nouă și atât de necunoscută ca cea ungară, — gestul acesta trebuie însemnat cu toată bucuria.

Și mai e îmbucurător că editura „Fundatiilor“, s'a gândit să ne dea — pe lângă romanul „*Gelozie și medicină*“, sau cum Dumnezeu l-o mai fi zicând, al onoratului domn Choromanski — și această carte atât de plină de gândurile veacului al XIX-lea.

Cu atât mai vartos cu cât multe din frământările cari se învâlmășesc aici — în cartea acestui singuratic scriitor maghiar, care a înțeles cu atât mai bine tragismul celei de-a doua jumătăți a veacului trecut, cu cât a stat mai lucid, deoparte, — se simt și la noi, în aceiași vreme. Dl. Octavian Goga, în scurta prefață cu care își precede tălmăcirea, a intuit admirabil apropierea dintre tumultul sufletesc ce se străvede în „*Tragedia Omului*“ și cel al chinului nostru Eminescu.

Până acum știam de o similitudine a aspectelor marii mișcări romantice, așa cum s'a vălurat din apus la noi, la unguri și la polonezi. Pentru aceste trei popoare năpăstuite din răsărit, pathosul social al evoluției de mai târziu a romantismului, așa cum a dus ea la frământările dela 1848, și-a așezat accentele pe revendicările naționale, dela a căror împlinire se aștepta în bună parte și fericirea obștească.

Și a urmat, la noi, 1848. Și apoi unirea Principatelor. Și visul împlinit și-a târit aripile în țărână. Cutremurul acestei desamăgiri a animat în bună parte frământarea lui Eminescu și a întregii generații de poeți mărunți și întristați care l-a precedat.

Iată, aceiași dezamăgire amară, aceiași scrutare neliniștită a destinului uman, se întrevede, pentru același timp, în opera scriitorului ungar.

De aceea Madăch, departe de Goethe — de al cărui „*Faust*“ i-a plăcut mult să se alăture, — și aproape de Eminescu, își pune doar întrebări neliniștite, chinuitoare, nu caută soluții. Prăbușirea ilu-

zilor lui 1848 îi era prea la suprafață în amintire ca să poată căuta în liniște leacuri pentru răni. De aceea *Adam* al lui Madăch e mai patetic în singurătatea lui, mai romantic în idealismul și deziluzia lui, mai caracteristic glas al vremii sale, deși vrea să fie doar chipul de totdeauna al umanității — decât *Faust*, a cărui problematică interioară e mult mai universal umană deși se vrea doar om, mai întâi de toate.

Și e caracteristic, tocmai pentru această frescă a umanității, pentru această Legende des siècles pe care o încearcă Madăch, acea frecventă tensiune a unui sentiment de odiu, de dispreț față de mulțime. Experiența pustuitoare a lui 1848 își adâncește urma paradoxală în dragostea pe care poetul vrea s'o arate omenirii.

O luciditate amară izvorăște din această experiență, accentuată de singurătatea vieții șterse și îngururate a autorului. Și acesta e semnul cel mai caracteristic, mai viu, al cărții. O luciditate care îi face să distingă, de pildă, nespun de clar tot ce era absurd în utopia comunismului, deși acesta pe vremea lui tocmai începea să-și crească un prestigiu fascinant: acel tablou al *falansterului* viitor — cu ordinea lui neîndurată și mecanică — mărturisește o înțelegere ucigătoare în ironia lui aspră, de un tăuș greu, barbar aproape: Luther — Numărul 30 — e pedepsit cu interzicerea prânzului, fiindcă a încins nebunește cazanul, ce îi ispătea cu urletul materiei sale înflăcărâte; Michel Angelo, asemenea se revoltă croind mereu, de ani, speze de scaune; iar Plato, scufundat în visuri, nu și-a făcut datoria de paznic.

Și visul peregrinațiilor, mereu împinse de nădejde și mereu prăbușite în desamăgire, dela cea dintâi ispită, din paradis, prin toți timpii istoriei, se încheie așa cum îi stătea bine duhului întunecat al poetului, cu viziunea unei omeniri îndobitocită de frig, prin secarea soarelui.

Dar aici era prea mult întuneric. Și Madăch va fi fost apăsător de răspunderea de a lăsa omenirea pe umeri un bloc imens de durere. Îl vor fi chemat toate credințele celor mai buni, mai puțin lucizi decât el. Îl vor fi năpădit toate visurile lui de tânăr odată încrezător în mersul spre bine al omenirii.

Și s'a scuturat până la urmă de tot gândul său adevărat, ca de un coșmar: totul n'a fost decât vis. Adam se trezește din nou pe pământul său dintâi, nu departe de rai. Va trebui să rabde viața — cu toate negurile viitorului — fiindcă Eva îi vestește întâiul fiu

Și va trebui să trăiască fiindcă D-zeu îl va face să-și uite visul. Și progresistul care totuși încă era Madăch, încheie totul cu o mică socoteală, care e aproape dibace: Adam nu trebuie să-și știe soarta viitoare.

Căci dac' ai ști că-i trecător popasul
 Jos pe pământ și dincolo-i eternul :
 N'ar fi virtute nicio suferință.
 Dac' ai vedea că sufletu-i jărănă, —
 Ce te-ar împinge pentru mari idei
 S'arunci plăcerea clipei trecătoare ?

Transpunerea în vers românesc a acestei opere atât de complexe a întunecatului poet — era să fie firește, o trudă din cele mai dificile.

Intregul poem e, tocmai prin amploarea lui, de o respirație scurtă, găfâitoare aproape. Simți un om îmbulzit de gânduri, de viziuni, — torturat de spaîma de a nu le putea da tuturor expresie, — care se grăbește halucinat spre sfârșirea creației.

Apoi o viață prea intens consumată în gând, care a secat multe din izvoarele lirismului. E caracteristic pentru motivul de temelie al amplei orchestrații a poemului — dragostea mereu frântă și reînțepită dintre Adam și Eva, — cât de puține înfloriri de adevărat lirism aduce. Dragostea aici e o poruncă — și te supui fulgerător — nu o înmugurire înceată, în soare, a sufletului. Aproape mai calde accente lirice a găsit asprul poet în minunata evocare — din muzeul falansterului viitor al omenirii — a vietăților bune dispărute de pe pământ, decât în nesfârșita metamorfoză a dragostei omului.

Aceste piedici nenumărate le-a întrecut biruitor talentul poetului *Octavian Goga*. Nu ne putem da adânc seama de relația traducerii cu originalul. Pentru aceasta credem că putem aminti competența cronică a d-lui Ion Chinez, în ultimul număr al revistei „Gând Românesc“.

Dar ceace putem vedea și noi e că duhul aspru, înnegurat de frământări, al poetului maghiar, și-a găsit în versul bărbătesc, plin și puternic, evocator, al d-lui Octavian Goga instrumentul ideal de expresie. Ferindu-se de ispita unei înfloriri a lirismului stăpânit al poemului, expresia sobră, suculentă totuși, în robustețea ei neaoșe, a versului d-lui Goga a îmbrăcat în veșmântul cel mai potrivit cartea trudită, svăcnind de întrebări, a chinutului poet al omului. Creator și traducător în același timp, d-l Goga a știut să nu ciatine nici când acest echilibru necesar.

Una din marile cărți ale unui popor se așează astfel la locul ei în literatura noastră, ca un îndreptar de expresie românească, deopotrivă.

* * *

Ca un fel de odihnă, după cel dintâi volum — impresionant în încheierea-i puternică, masivă — al *Esteticei*: d-sale, dl. Tudor Vianu se refugiază în crângul primăvărativ al poeziei, dându-ne această surprinzătoare carte închinată lui *Ion Barbu*. Surprinzătoare, fiindcă în acest studiu de proporții atât de sever cumpănite e un aliaj rar de competență universitară — adică bogăție și siguranță a amănuntului până la precizie de mecanism — și un entuziasm cald

de lector, împins până la bucuria de a uita orice rezervă critică propriu zisă. E ceva deci din atmosfera aspră academică și în același timp mult din bucuria de a evada din angrenajul ei.

E apoi încă o dovadă că dl. I. Barbu, cel puțin până acum, rămâne încă un poet ce îți trezește în suflet o mișcare violentă de elogiu sau de respingere. Singulara sa poziție în lirica noastră, cu accentele pe care a căutat să și le așeze ostentativ asupra modului său poetic, cer astăzi mai mult decât comentariu critic, cer lămurire, cer apărare chiar.

Și nu cred că dl. Ion Barbu putea găsi un apărător mai cald și în același timp mai lucid în adunarea și clădirea argumentelor, decât în înțelegerea critică atât de larg și de adânc organizată a d-lui Tudor Vianu. Viziunea sa deschide poeziei d-lui Barbu neașteptate perspective. Dela obârșirea manierei dintâi a d-lui Barbu, pe care d-l Vianu o întuește atât de fericit în *viziunea nietscheiană* a anticității, înțușie care prilejuește o minunată apropiere de începuturile poetice ale d-lui Lucian Blaga, învecinate la aceeași sursă, — și până la alăturarea finală a viziunii metalizice a acestor doi poeți — această pledoarie pentru poezia barbiană se organizează caldă și sigură prin gândul stăpânit al criticului.

Prin așezarea fermă a poeziei din „Joc secund“ pe un tărâm metafizic, dl. Vianu previne multe din nelămuririle pe care le poate ea stârni. Și în acest sens tot — dar aproape tot — ce a putut aduce poezia d-lui Barbu ca perspectivă cosmică, a fost speculat și așezat la locul cuvenit, dibăcia d-lui Vianu a izbutit să pună fiecare crâmpei de vers sub o rază care să-i dea preț. Și cât a fost fior din sentimentul caracteristic al neamului nostru în fața firii, a fost de asemenea valorificat la maximum, cu deosebire prin cea nimerită reactualizare a poemului *După melci*, uitat voit până și de autorul „Jocului secund“. Și săi nu ne fie cu păcat, dar parcă tot ce se putea așeza frumos din poezia d-lui Barbu în vitrina posterității, a fost cu acest prilej așezat cu un entuziasm luminos de bijutier. Limpezimea și calmul caracteristic spiritului d-lui Vianu dau acestei prietenești judecăți critice a d-sale o înfățișare de statornicie pe temelii adânci, cari depășesc entuziasmul.

Și totuși trebuie să mărturisim că arta sigură a d-lui Vianu nu poate să convingă întotdeauna. E pentru d-sa un elogiu; pentru dl. Barbu mai puțin.

E întâi de toate problema obscurității poeziei d-lui Barbu. Pentru lămurirea ei, dl. Vianu aduce dintru început o distincție impresionantă în forma ei, între acele opere „pe care le aflăm gata făcute, ca niște existențe încheiate și perfecte. Ceilalți le regăsește oricând, așa cum regăsim la locul lor munții, compacii“... și acelea „cari nu se desăvârșesc decât în legătura de societate pe care cititorul o întrefine cu ele“ (pag. 9). Dar — deoarece aceasta din urmă ar fi semnul poeziei barbiene — să stai să cercetezi sa-

vante tratate de geometrie pentru a te lămurii că versul *Atâtea clăile de fire stângi*, aduce un termen strict științific pentru a însemna curbele spațiale spre deosebire de cele plane; sau, mai mult, pentru a te dumiri în versul *Sfânt jocul în speranță de pe sund*, să trebuiască să răsfoiești atlaze amănunțite ca să afli că *sund* e generalizarea în sensul de „strâmtoare“ a numelui propriu Sund care, împreună cu „Skagerat și Kategat, desparte Marea Nordului de Marea Baltică“ (p. 91) — aceasta nu mai e legătură între lector și poet ci chinul unuia prin prețiozitatea celui de al doilea, chit că această prețiozitate poetică ar putea fi justificată frumos în Franța sau la noi.

D-l Vianu presupune la evocatorul d-șoarei Huss o adâncă fuziune a materialului științific cu sbuciumul metafizic al poetului. Probele sunt geometrice aranjate, cu siguranța de argumentație proprie d-lui Vianu. Și totuși nouă ne rămâne o mare îndoielă asupra *sincerității* glasului liric al d-lui Barbu. Acele savante corecturi dela întâia la a doua apariție, cari au fost public relevate nu de mult de dl. I. I. Cantacuzino, denotă această fuziune în abstracție a materialului poetic nu atât ca venind din adâncuri, ne-

stăvilă, nici provenind dintr'o creație la rece, — pe care o contrazice mișcarea atât de caldă, de muzicală, a versului barbian — cât ca fiind un artificiu, o conturșonare lucidă, uneori chiar ulterioară. Ceeace dă obscurității din „Joc secund“ o explicație cu mult mai nefavorabilă autorului decât aceea a unei fatalități poetice ineluctabile.

Dl. Barbu acuza odată pe un poet ca „*respins de idee*“. Pentru ca talentul mare — ca bogăție pitorească și putere de sugestie muzicală — al d-sale, să anime o poezie pe potrivă lui, i-a lipsit grăuntele de muștar al credinței — în d-sa, în minunile finale, mai presus de orice. Poezia d-lui Barbu e o mișcare armonică a inteligenței doar în jurul ei însăși. De aceea atrage și totuși rămâne străină, sterilă. E un poet fără Dumnezeu, fără ca măcar să-l caute undeva. Căci acela din

*In văile Ierusalimului, la unul
Păios de raze, pământiu la piele*

e dintr'o lume care e mult mai aproape de Isariak decât de Galilea.

OVIDIU PAPADIMA

CRONICA SPECTACOLELOR

TEATRUL NAȚIONAL. — *Sânge luminos*, (mi se pare) tragedie anuală de d. Nicolae Sofocle; *Dridri*, piesă în trei acte de d. I. Cantacuzino;

TEATRUL REGINA MARIA. — *Simunul*, de H. R. Lenormand.

Par'că am fi vrut să ne ocupăm mai întâi de *Sângele lui Minos*, cu toate că revista noastră nu dispune de o cronică de humor. Cum însă ce s'a jucat ultima oară la Național nu e teatru și cum această cronică e teatrală și fiindcă vrem să nu ne stricăm dispoziția dela început, e bine să vorbim de *Dridri* mai întâi, apoi de *Simunul*.

Ne rezervăm totuși să terminăm.. cu sânge!

Dridri, mărturisește autorul, a fost compusă după o temă a lui Vasile Alecsandri. Este dragostea poetului dela Mircești cu o răsăfată actriță pariziană. Se pare într'adevăr — și noi am citit aceasta cândva — că dragostea pentru *Dridri* nu a fost în viața poetului nostru numai un capriciu trecător.

D. Cantacuzino însă face din actrița pariziană un fel de stălp al Unirii Principatelor. E poate cam mult. Restabilind așa dar un punct de istorie, credem, ne vom grăbi să spunem că acesta nu este totuși păcatul cel mai remarcabil al piesei d-lui Cantacuzino. Și acum, când ne gândim, ne este destul de greu să precizăm ce a fost rău în piesa d-lui Cantacuzino. Dar ce a fost bun?... Ridicăm din umeri și ne frecăm la ochi... Poate costumele! A, acestea au impresonat. S'au văzut elegante doamne în rochii malakov (așa mi se pare că se spune) și s'au admirat la bărbați pitorești jantilici, cu guler de catifea, totul înflorit

de lavafere... Dar dacă desbrăcăm pe actori și dacă desbrăcăm piesa! Dacă vrem s'o „gustăm“!.. Că sirop! Păcatul d-lui Cantacuzino, așa dar, nu este decât acesta: jocul comun abundent, exclusiv, care se răsfața dela cea dintâi până la ultima replică. Somnoroasă poveste de amor!.. Câte fete vor fi plâns prin lojile de rangul al III-lea... Ba am văzut chiar doamne — mai altfel! — care își epuizaseră capacitatea de rezistență a batistetei.

Et vive le melodrame ou Margot a pleuré!

Să vă dau un exemplu. După prima... vedere, între *Dridri* și Vasile Alecsandri, și când acesta pleacă, — ce credeți că face eroina? Se asvârle patetică peste un atlas de geografie și exclamă... visătoare: Moldova! Moldova!

A fos așa de dulce...

Altul: tot în salonul lui *Dridri*, pe care o întreține, firește somptuos, un tânăr bogat și nobil, care totuși nu are înima actriței, în acest salon, zic, Principatele noastre erau atât de puțin cunoscute, încât cineva, un străin, își îngăduie cuvinte care jicnesc patriotismul poetului român. Și atunci să te fii!

Făcu bietul Alecsandri o tiradă asupra Mioriței noastre naționale, încât n'ar mai trebui nimic iar d-voastră, dacă ați auzit-o... nu mai aveți nevoie să citiți articolul lui Lucian Blaga de azi!

Dar să știți că tirada a avut efect ! Imediat străinul (cunoscându-și abia atunci lungul nasului !) s'a prezentat foarte ceremonios, și foarte solemn chiar, în fața lui Vasile Alecsandri.. și astfel i-a vorbit !

— Domnule v'am ofensat ! n'am cunoscut calitățile fărăi d-voastre : vă cer scuze !

A fost atâta de cavalier !

Și toată piesa, e așa... Știu că d. Cantacuzino și-a ales un subiect, sau — dacă vrea d-sa — o „temă“ dificilă. E evident. Ce să faci cu o dragoste, atâta de lacrimogenă — era un poet !, și era o actriță !, și este o despărțire... — ce să faci cu ea însă când nu ți s'a întâmplat să fii Shakespeare și nici măcar Alphonse Daudet ! Aceasta însă nu mi se pare a fi o scuză — căci atunci îți cauți mai bine de alte ocupații... Cu ochi mai mult critici, d. Cantacuzino va recunoaște singur probabil că orice altă literatură i-ar putea reuși — nu însă acest fel de teatru.

Iar în locul d-lui Prodan și al d-rei Ventura, eu mărturisesc că nu aș fi schimbat *Andromaca* lui Racine (de ea era vorba la început) cu *Dridri*.

Dar într'adevăr și într'una, și în cealaltă, tot de dragoste se vorbește. De aici s'a născut confuzia !

D. Ion Manolescu a jucat cu distincția lui obicinuită, care e mare.

D-ra Ventura a interpretat pe *Dridri* bine, cât s'a putut de bine... La fel, d-na Maria Filotti a fost admirabilă, cum i se întâmplă să fie aproape totdeauna (deși acum era mama autorului !). În schimb i-am avut din nou pe d. Băltășeanu, săltând din umeri cu gâtul lui înainte, i-am avut și pe actorul care a jucat pe Vasile Alecsandri — și asta înseamnă totdeauna o catastrofă sigură pentru orice spectacol al Teatrului Național, care nu are niciun amarez. Aud că a fost angajat acum d. Vracca, cel frumos... Nu e nicio bucurie ! Din nefericire d. Tony Bulandra nu se poate împărți în toate teatrele noastre. Și e singurul !

Teatrul Regina Maria ne-a dat *Simunul*, una din cele mai îndrăznețe lucrări din teatrul avant-gardist francez. Lenormand nu este un autor comod. Piesele lui totdeauna, obosesc cel puțin. Dar e drept că de foarte multe ori ele cuprind o emoție bolnavă, un spasm necunoscut.

Crepuscule du théâtre, ultima lucrare a acestui autor — din care la noi s'au mai jucat *Ratații* — a fost reprezentată de curând la Paris cu un succes foarte discutat. E soarta aproape a tuturor pieselor lui Lenormand, care devin succesele de mai târziu. Semn bun care ne reține atenția și care nu poate descuraja pe scriitor.

Simunul ne comunică o febră stranie, de o calitate apreciabilă totuși, care dispune la meditații și la căutări. Francezii trăind într'o colonie tropicală a Africei, se chinuesc sub vântul pusifu și cald care băntue pe acolo.

Dezlănțuirea acestor elemente prinde pe oameni

deopotrivă într'un vârtej care-i descompune. Oamenii ei înșiși nu mai sunt decât fărâme de nisip în delir călătorind în focul sălbatec al vântului.

Innebunit, Francezul Laurency își prinde în brațe pe însăși fata lui, cu pasiunea cu care și-ar fi cuprins soția infidelă de altădată, pe care a părăsit-o, care a murit, dar a cărei dragoste nu i-a părăsit. Fiica semăna atâta de mult cu mama ei !

Piesa lui Lenormand a fost admirabil jucată de d. Storin și de d-ra Margueritte Romanne care, în acest rol, va putea să pretindă un loc de onoare pe scena românească.

Dar *Simunul* a mai beneficiat de direcția de scenă a d-lui Victor Ion Popa. A fost o contribuție covârșitoare. Piesă de atmosferă, de detalii și de nuanțe, ea și-a găsit în Victor Ion Popa un incomparabil interpret al peisajului. A fost o frumoasă izbândă care ne-a amintit montările de altă dată ale lui Karl Heinz Martin. D. Victor Ion Popa nu ne-a rămas cu nimic dator.

În sfârșit *Sânge luminos*, sau *Sângele lui Minos* sau *Minos sângerosul*, cum vrei să-i spunei, e tot așa : o tragedie de N. Iorga — *et c'est tout dire !* Dece și-o fi alegând d. N. Sofocle tocmai primăvara pentru crimele lui teatrale — nu pricep... Atâta timp însă cât vom mai fi contemporani cu d-sa (... nu e nicio scofală !) să nu așteptăm iertare. Cum au dat murgurii celui mai clement anotimp, ca să ne arate poate că viața nu e numai frumoasă, fecundul poet ne pedepsește cu invariabil cinci acte, invariabil în versuri — care și ele sunt invariabile ! Este totdeauna o tragedie și care totdeauna e săngeroasă — chiar dacă sângele nu apare încă de pe afiș. De data asta însă dezastrul a fost mai vast. Sânge ni s'a anunțat : d. Iorga a fost sângeros ! Timp de patru ceasuri nu ne-a cruțat cu tămie, cu morți și cu versuri ca astea :

E martoră oștirea

Ne paște pieirea !

Curat pieirea !

În schimb sala a fost frumoasă. Era de văzut ! A fost și d. prim-ministru, și d. ministru de instrucție și d. ministru al artelor și d. ministru de interne chiar, d. Inculeț... Apoi au mai fost firește și d. Munteanu-Râmnic și d. Topa — toată lumea !

D. Inculeț era cel mai interesant. Privea alb, sincer interesat și convins. Și am ghicit gândul lui :

— Ce drăcie și teatru, dom'le !

D. Munteanu-Râmnic, la fel, era fericit : își cum-părase din timp o loje lipită chiar de aceea în care trona barba lui Sofocle, cu d-na.

Dar Sophocles într'adevăr, n'a purtat barbă. De aceea poate, el n'a izbutit să scrie nimic, așa ca *sângele lui Minos*.

Hotărît, așa dar, poetul trebuie să aibă barbă (e și părerea d-lui Munteanu-Râmnic).

TOMA VLĂDESCU

CRONICA MĂRUNTĂ

MOARTEA LUI PANAIT ISTRATI ne-a surprins într-o după amiază mohorâtă, făcută să fie tristă, cu o ploaie care nu se mai sfârșia... În trăsura cu care străbăteam nu mai știu care bulevard, literele mari de pe afișul unui ziar, m'au smuls brutal din preocupările plicticoase ale zilei, m'au pironit într'un gol, deodată, pe care nu l-aș fi bănuț: Panaif Istrati era mort... In acea dimineață chiar, plecase pentru ultima lui călătorie acest superb și chinuit vagabond!

Un minut de largă uitare, cașicând n'ar fi fost nimic, apoi, ca o rană aproape fizică, o nouă durere se căuta în ochii mei împânziți de plâns. Moartea aceasta pe care n'o așteptam, în care n'aș fi vrut să cred, m'a lovit adânc! Toată ura și tot necazul concentrat într'un articol polemic, cu un om care poate în ultimul timp nu mai avea suficient echilibru pentru o discuție destul de iritantă, toate invectivele rispite, — ce mai puteau să însemne acum, în fața acestei zguduitoare vieți care a trecut de pragul celălalt al cunoașterii omenești... Dar ce trist destin m'a adus cu Panaif Istrati într'un atâta de aprins conflict, cu o lună de zile abia înainte de acest dramatic sfârșit!

El moare sărac, singur, izolat, așa cum știți, așa cum a trăit și cum a vrut el să trăiască în ultimul timp... Dar Panaif Istrati lasă după el o amintire uriașe.

Sunt cărțile lui care rămân, o altă față a lumii așa cum a văzut-o el, de o stranie și imensă prietenie, exaltată în soare aprins sau bătută de viscol, peisajii înflăcărate pe care nimeni nu le-a simțit ca el atâtea magice tălmăcirii de lumi, de ape și de cer — Panaif Istrati va rămâne el însuși prizonierul viu al acestor podoabe care sunt ale lui.

Cred într'adevăr că după Caragiale, Istrati este primul mort mare care cade în cimitirul literelor românești. Il vor revendica deopotrivă țări mai îndepărtate pe care literatura lui le-a înnobilit — dar Istrati a cerut să fie îngropat în pământul acestei țări lângă oasele pe care le-a iubit ale mamei lui. Nu credeți că este aici dreptatea destinului favorabil care încununează în ceasul din urmă și pune astfel o secretă apoteoză peste tot tragicul unei vieți?..

Spuneam cândva prietenilor cari mă întrebau, că pentru mine Panaif Istrati va rămâne totuși o insulă de frumusețe, puțin veștejită, cu o umbră pe care n'o suport și în care de acum aș refuza să mă duc.. Dar astăzi când pasiunea polemică poate să tacă, în fața acestei țărâne care încă ne arde cu flacăra ei, omul poate să vorbească descătușat și liber.

Și dacă din lumea lui, care trebuie să fie a celor drepți, Panaif Istrati mai poate să privească spre vremelnicia acestui pământ, el va putea să vadă un om cel puțin care acum se pleacă smerit peste groapa unei mari dureri.

TOMA VLĂDESCU

„GÂNDIREA“ ȘI ALEGERILE DE LA S. S. R.— De curând, la Societatea scriitorilor români au fost alegeri. Asemenea întâmplări periodice, la S. S. R., la C. A. P. I. R., la Liga culturală, ca și la Academie și ca la orice altă categorie similară, lasă de obicei total inertă opinia publică, dacă nu chiar massa membrilor respectivi.

Deci adunarea generală a scriitorilor, la începutul lui Aprilie, prin votul a 99 de membri prezenți din cei peste 200 cari o alcătuiesc, și-a compus pentru trei ani fizionomia unui nou comitet, care de astă dată pare să aibă o nouă semnificație.

În orice caz a fost o rupere cu uzanțele Societății, o derogare dela obiceiul pământului, care au îndispus și au iritat pe mulți. Se mai adaogă că aproape trei sferturi din membrii proaspătului comitet sânt scriitori formați la Gândirea, sau cari activează chiar azi sub flamura ei. De aci supărări și învinuiri, că Gândirea a intrigat pentru isbânda alor ei — a pus mâna pe S. S. R. printr'o lovitură de dibăcie. O gazetă politică din Ardeal nu se sfințește să tragă concluzii de un romantism politic ridicul și să svârle S. S. R-ului și comitetului său cuvântul buclucaș care face să se sburlească părul Ardealului.

Că Gândirea, ca mișcare și doctrină vie, să fie la temelile noului și oricărui alt comitet al S. S. R-ului, nu e nici o mirare. Ba e chiar logic, de vreme ce ea a infuzat esențial toată literatura și toată cultura noastră de după război.

Dar Gândirea ca organizație fizică, zidită, material, în biserică de politică literară, în tagmă intrigantă, nu există.

Spre deosebire de Convorbiri literare, care aveau o căptușală în junimiști, de Semănătorul, care a năpărlit în țărănism, de Viața românească, organizată în partid social-poporanist, Gândirea a rămas pururi o mișcare de pură spiritualitate, obiectivată deasupra aventurilor personale, ale gândiriștilor, și peste contingențele lor de orice soi.

Ea e o revendicare în cugete, nu un proces cu advocați tocmiți. Ea s'a ridicat în absolut, fără leșt politic, ca o flacăra fără cenușe. Din trecutul sfărâmat și călcat în picioare, ea și-a construit o înălțime pe care noile generații să poată privi asupra unui mare neam în devenire. Și atunci Gândirea a ambiționat să organizeze amorful, să strângă tendințele, talentele, voințele într'o fascie clară și precisă care să slujească înaltele interese ale sufletului național. Gândirea e prea vastă, ca să fie monopolul unui grup, prea superioară ca să fie arendată unui partid. Ea e o limpezire a conștiinței generale românești, care limpezire și cristalizare din domeniul literar și artistic a contaminat tot văzduhul și toată ambiția vremii.

Nu e un curent lateral și local, ci marea însăși care se caută și se găsește nu în forma malurilor, ci în fondul propriei adâncimi. Preocupările stărnite de mișcarea ideală a Gândirii nu pot fi deci străine în formarea viitorilor șefi ai rasei. Prin Gândirea se trece ca printr'o școală de perfecțiune în disciplinele vii ale naționalului.

Și astfel devine înțeleasă minunea alegerii dela S. S. R. Doctrina infuzată de Gândirea a feșt la suprafată, fără știre și fără voie, ca un sânge pur într'un obraz tineresc.

V. V.

O IZBÂNDĂ A PRESEI TEOLOGICE. — „Raze de lumină“, revista studenților dela Facultatea de Teologie din București, a împlinit șase ani de plină și luminoasă apariție.

Revista aceasta e punctul organic al unei maturități intelectuale și al unei necesități teologice. Căci intrată în a doua jumătate a primului ei veac de existență, Facultatea de Teologie din București a creat o tradiție teologică și-o atmosferă culturală, care se așteptau formulate și orientate în largul opiniei publice, pentru o cât mai fecundă cunoaștere a lor. „Razele“ s'au făcut ecoul acestei organice necesități.

Inițiatorii „Razelor de lumină“ au trăit din plin cruzimea unor neîndurate incertitudini. Iar când, în noaptea acestor nehotărâri, vrerile li s'au limpezit, gândurile li s'au lămurit — cu sens și conținut precis — au pornit voiniceste la faptă. Dar dacă sufletul le pălpăia de flacăra care se cerea faptă și dacă voința și-o simțeau de cremene, le lipsea experiența, adică țiparul precis în care să-și toarne conținutul aprinsei lor râvniri. Au cerut atunci sprijinul profesorilor lor, cari li l-au dat cu părintească dragoste și nemărginită generozitate. Fără a prețui întru nimic mai prejos sprijinul celorlalți profesori, desprindem un nume: Teodor M. Popescu, care a întins studenților lui mâna bărbătească și grea de hărnicie. Omul acesta cu suflet drept și mare, cu o uriașă putere de muncă și cu figură de ascet, a dat „Razelor“ lumina care altfel ar fi rămas poate numai o podoabă și-un titlu.

Așa s'au născut „Raze de lumină“. Din tradiția matură a unei jumătăți de veac de cultură teologică, din râvna aprinsă și sacru orgoliu al studenților și din hărnicia și dragostea părintească a profesorilor lor.

D. prof. T. M. Popescu spunea undeva în „R. d. I.“ că această revistă vrea să fie „un mic eveniment familial“. Ceeace nu înseamnă că n'a putut fi mai mult. Și încă mai mult. Căci sumarul colecției „Razelor“, începând cu primul număr și sfârșind cu al treizecilea, câte au apărut până acum, este impresionant de masiv și neînchipuit de interesant, nu numai pentru un teolog dar pentru oricare intelectual.

Probleme înalte se împletesc dela o copertă la alta a întregii colecții, cu frământări și răbufniri care se rotunjesc, cald și totuși viguros, în paginile „Razelor“ ca o melodie sub bolta unui dom. Revistă teologică prin structură și sens, nu înseamnă că la baza ei rezidă un spirit de strâmt exclusivism. Cine o cunoaște știe că în paginile ei problemele nu-s forțate și personalitățile străine de teologie nu-s ostracizate. Dar nimic din ce-ar putea compromite puritatea ideală a teologiei nu s'a putut strecură aici. Subliniem acest fapt ca o mare cinste.

Propunându-și dela început să fie cât mai actuale, cât mai în inima realităților teologice și culturale în genere, „Razele“ au dat o mare extensiune criticilor și recenziilor. Cronica, internă și externă, scrisă cu asiduitate dela început și până astăzi aproape exclusiv de Teodor N. Manolache — actualul secretar de redacție — este de o neprețuită valoare prin preciziunea și bogata ei informație. Iar recenziile sunt atât de numeroase și așa de conștiincios prezentate, încât cu mare ușurință te poți orienta printre cărți și autori pe cari n'ai putea să-i cunoști pe altă cale.

Nu putem sublinia îndeajuns rubrica „revistelor“, care e un colț de întâlnire al mai tuturor revistelor teologice române și străine.

Cu ultima rubrică — *buletin bibliografic* — factura occidentală a „Razelor“ se întrece și se singularizează. Căci niciuna din revistele noastre teologice nu pune la îndemâna cititorului noutățile literare și științifice teologice apărute în librăriile din țară și din străinătate. „R. d. I.“ e singura revistă care a înțeles imensa importanță a acestui fapt.

Toate aceste rubrici, bogat și masiv prezentate, sunt orientate pe linia dreaptă a începutului: „... ieșită din idealism studențesc, ea (revista) trebuie să se mențină la înălțimea lui“. Nu numai că s'a ținut la înălțimea acestui brav idealism, dar i-a dat atâta vigoare și i-a rotunjit atât de luminos, încât apariția ei mai departe este o necesitate aproape organică teologiei noastre. Iar dispariția ei ar fi o crimă de neiertat. Intuția acestui fapt o ai și mai precisă citind „apelul“ D-lui prof. Teodor M. Popescu din ultimul număr.

Născută într'adevăr din idealism și permanent împropătată de râvnă tinerească, „Raze de lumină“ se găsește astăzi la o răscruce spinoasă. Căci, trăind materialmente numai din abonamentul studenților, apare cu mare greutate.

Ne gândim să atragem publicului din afară atenția asupra ei, ca fiind una din cele mai bune reviste teologice din țară. Căci „Raze de lumină“ e o glorie a teologiei noastre. Iar apariția ei mai departe este o absolută necesitate.

NIȚĂ MIHAI